

ISSN: 2147-6071

e-ISSN: 2147-7035

INTERNATIONAL

Journal of Political Studies

ULUSLARARASI POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

10/1

MARCH 2024

INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL STUDIES

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi

Cilt/Volume: 10 | Sayı/Issue: 2 | Yıl/Year: 2024 |

e-ISSN: 2149-8539

Açık Erişim Politikası/Open Access Policy

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC- BY- NC) ile lisanslanmıştır. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, felsefe ve din alanında yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Yılda iki defa yayımlanır. Yayımlanma dili Türkçe ve İngilizcedir. Yazarlardan herhangi bir ücret talep etmez.

International Journal of Political Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International Licence (CC- BY- NC). International Journal of Political Studies is an international peer-reviewed journal on politics, philosophy and religion. It is published twice a year. The language of publication is Turkish and English. It does not charge any fee from the authors.

Kapsam

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında disiplinlerarası yaklaşımları teşvik eden çalışmalara yer vermekte olup, sosyal bilimlerin farklı dallarından beslenen, teorik ve ampirik katkılar sunan araştırmaları yayınlamayı amaçlamaktadır.

Periyot

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi yılda üç kez (Nisan-Ağustos-Aralık) yayımlanan hakemli akademik bir dergidir.

Yayımlanma Dili

Türkçe, İngilizce

Dergi Politikası

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemini kullanır. Hakem kimlikleri gizli tutulur ve yayımlanmaz. Yazarlar, çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi APA Atıf Sistemini benimser. Yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Hiçbir ad altında yazarlardan ücret talep edilmez. Dergide makalesi yayınlanan yazarlara da herhangi bir ücret ödenmez.

Yayıncı/Publisher

Sakarya Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Derneği/ Center for Political, Economic and Social Research
Arabacı Alanı Mahallesi Mustafa Ocak Sokak No9 D:2 Serdivan/Sakarya/Türkiye
+90 (506) 277 7741
pesaarastirma@gmail.com

Scope

International Journal of Political Studies aims to publish research that promotes interdisciplinary approaches within political science and international relations and provides a platform for studies that draw on different branches of the social sciences and offer both theoretical and empirical contributions.

Period

International Journal of Political Studies is a peer-reviewed academic journal published three times a year (April-August-December).

Publish Language

Turkish, English

Journal Policy

International Journal of Political Studies uses the model of double-anonymized peer review, which has the duty of at least two reviewers. The identities of reviewers are hidden and not published. Authors retain the copyright of their work. Nous Academy Journal adopts the APA Citation System. The legal responsibility of the articles belongs to the authors. No fee is charged from the authors under any name. No fee is paid to the journal authors whose articles are published.

İletişim/Contact

Sakarya Politik Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Derneği/ Center for Political, Economic and Social Research
Arabacı Alanı Mahallesi Mustafa Ocak Sokak No9 D:2 Serdivan/Sakarya/Türkiye
+90 (506) 277 7741
pesapolitikarastirmalar@gmail.com

ASOS
indeks

SÖBIAD

Academic
Resource
Index
ResearchBib

EDİTÖR KURULU

Editorial Team

BAŞ EDİTÖR/EDITOR IN CHIEF

Dr. Ahmet ÜÇAĞAÇ

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

Doç. Dr. Elif MADAKBAŞ GÜLENER

Doç. Dr. Erhan AKKAŞ

Doç. Dr. Filiz CİCOĞLU

Doç. Dr. Mütahhit AYDIN

Dr. Elsadıg Elfaqih

DİL EDİTÖRÜ/LANGUAGE EDITOR

Dr. Ömer Behram ÖZDEMİR

SEKRETERYA/SECRETARIAT

Dr. Duygu KALKAN

TASARIM/DESIGN

Dr. Abdullah ÖZÇELİK

ALAN EDİTÖRLERİ/FIELD EDITORS

Avrupa Çalışmaları/European Studies

Dr. Duygu KALKAN

Dr. Nurbanu BULGUR

Bölgesel Çalışmalar/Regional Studies

Dr. Öğr. Üyesi Furkan POLAT

Siyaset Bilimi/Political Science

Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Uluslararası İlişkiler/International Relations

Doç. Dr. Ridvan KALAYACI

Uluslararası Politik Ekonomi/International Political Economy

Dr. Serkan YAVUZ

Uluslararası Hukuk/International Law

Dr. Öğr. Üyesi Ensar MUSLU

Uluslararası Siyasi Tarih/Diplomatic History

Dr. Ünal TÜYSÜZ

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

Araştırma Makaleleri/Research Articles

Two Sides of the Same Coin in Russia-Israel Relations: Conflict and Cooperation/

Rusya-İsrail İlişkilerinde Madalyonun İki Yüzü: Çatışma ve İşbirliği

ss. 47-49.

Ahmet Turan

Leadership and Democratization in Kazakhstan and Kyrgyzstan: Comparative Analysis of Political Systems of Post-Soviet Countries/

Kazakistan ve Kırgızistan'da Liderlik ve Demokratikleşme: Sovyet Sonrası Ülkelerin Siyasi Sistemlerinin Karşılaştırmalı Analizi

ss. 60-77.

Emil Zadayev

Onarıcı Adalet Yaklaşımı Kapsamında Apartheid Rejimi İle Hesaplaşma; Güney Afrika Hakikat Ve Uzlaşma Komisyonu Deneyimi/

Coming to Terms with the Apartheid Regime within the Scope of Restorative Justice Approach: South African Truth and Reconciliation Commission Experience

ss. 78-95.

İlyas Özcan

Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Dezenformasyonla Mücadele Azerbaycan Model Önerisi/

Struggling with Disinformation as an Instrument of Public Diplomacy: A Model Proposal for Azerbaijan

ss. 96-116.

Recep Şehitoğlu

2005 Anayasası Kapsamında Irak'ta İdari Âdem-i Merkeziyetçiliğin Uygulanması Sorunu/

The Problem of Applying Administrative Decentralization in Iraq Under The 2005 Constitution

ss. 117-132.

Wassan Theab Muner Janabi

INTERNATIONAL

Journal of
Political Studies

ULUSLARARASI POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Bir Ontolojik Güvenlik Rekabeti Olarak Soğuk Savaş/

Cold War as an Ontological Security Competition

ss. 132-150.

Zeynep Öztürk

INTERNATIONAL

Journal of Political Studies

ULUSLARARASI POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ISSN: 2149-8539

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Yayın Tarihi: 30.08.2024

Geliş Tarihi : 03.07.2024
Kabul Tarihi: 29.07.2024

Two Sides of the Same Coin in Russia-Israel Relations: Conflict and Cooperation

Rusya-İsrail İlişkilerinde Madalyonun İki Yüzü: Çatışma ve İşbirliği

Ahmet Turan

Doktora Öğrencisi,
Sakarya Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
Sakarya University
Department of International Relations
ahmet.turan3@ogr.sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-0227-6161>

İntihal/Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism detected.

Note/Note

This study is based on the MA. thesis titled "Russia's Israeli Policy in the Syrian Civil War" completed in 2020 at Sakarya University.

Abstract

One of the important components of Russian foreign policy is its relations with Israel. Since the establishment of Israel in 1948, Russia has attached great importance to its relations with this country. There are various areas of cooperation and conflict in the relations between the two countries. It is a reflection of the Kremlin's traditional pragmatist policy that Russia strives to maintain cooperation with Israel despite having different interests in many areas. The aim of this study is to examine the ongoing conflict and cooperation in Russia's relations with Israel and to answer the question of how Moscow has managed to maintain both forms of relations in the same period. In this context, the study examines the parameters around which conflict and cooperation initiatives have developed in bilateral relations. Moscow's Iran and Palestine policies "despite Israel", as well as its links with Hamas and Hezbollah, represent the conflict dimension of bilateral relations. The other side of the coin is the areas of cooperation between the two countries. An important factor that catalyzes cooperation, especially in security-oriented policies, is the Russian diaspora in Israel. In this direction, content analysis, one of the scientific research methods, was used in this study, and discourse analysis was also used from time to time. In addition to academic publications examining the issue in question, the study draws on leaders statements, historical records and official foreign policy documents.

Keywords: Russia, Israel, Conflict, Cooperation, Hamas, Diaspora.

Öz

Rus dış politikasının önemli bileşenlerinden biri de İsrail ile olan ilişkileridir. İsrail'in kurulduğu 1948 yılından bu yana Rusya bu ülke ile ilişkilerine büyük önem vermektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerde çeşitli işbirliği ve çatışma alanları bulunmaktadır. Rusya'nın birçok alanda farklı çıkarlara sahip olmasına rağmen İsrail ile işbirliğini sürdürmeye çalışması Kremlin'in geleneksel pragmatist politikasının bir yansımasıdır. Bu çalışmanın amacı, Rusya'nın İsrail ile ilişkilerinde süregelen çatışma ve işbirliğini incelemek ve Moskova'nın aynı dönemde her iki ilişki biçimini de sürdürmeyi nasıl başardığı sorusuna yanıt aramaktır. Bu bağlamda çalışma, ikili ilişkilerde çatışma ve işbirliği girişimlerinin hangi parametreler etrafında geliştiğini incelemektedir. Moskova'nın "İsrail'e rağmen" İran ve Filistin politikaları ile Hamas ve Hizbullah'la olan bağlantıları ikili ilişkilerin çatışma boyutunu temsil etmektedir. Madalyonun diğer yüzü ise iki ülke arasındaki işbirliği alanlarıdır. Özellikle güvenlik odaklı politikalarda iş birliğini hızlandıran önemli bir faktör İsrail'deki Rus diasporasıdır. Bu doğrultuda çalışmada bilimsel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmış, zaman zaman söylem analizine de başvurulmuştur. Çalışmada, söz konusu konuyu inceleyen akademik yayınların yanı sıra liderlerin açıklamaları, tarihi kayıtlar ve resmi dış politika belgelerinden de yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, İsrail, Çatışma, İş birliği, Hamas, Diaspora.

Araştırma & Yayın Etiği/ Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

Research & Publication Ethics This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Atıf/Citation

Turan, A. (2024). Two Sides of The Same Coin in The Russia-Israel Relations: Conflict And Cooperation. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 10(2), 47-59. <https://doi.org/10.25272/icps.1509853>

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Introduction

Russian-Israeli relations have historically had ups and downs. Although the USSR was the first country to recognize Israel, diplomatic relations between the two countries ended in 1967. After the collapse of the USSR, Russia sought to repair its relations with Israel and diplomatic relations were re-established between the two countries. After Putin came to power in the early 2000s, Israel became an important country in Russian foreign policy. Although there is not enough research on Russia's Israel policy in the literature, these studies are generally dominated by debates on whether Russia and Israel are "strategic partners", the existence and functionality of a Russian diaspora in Israel, and how realistic Putin's pro-Israel stance in his Middle East policy is. While some argue that Israel is a strategic ally of Russia, others argue that relations between the two countries are not strategic and are fraught with risks. Indeed, Megan Bailey, in her study "A Strategic Alliance: An Exploration of Israeli Russian Relations", emphasizes that Russia shares some common security concerns with Israel and therefore considers Israel as its strategic partner.

On the other side of the strategic partnership debate in Russian-Israeli relations, there is the view that the relations between the two countries are not strategic but serve Russia's interests. Tatyana Karasova, describes Russian-Israeli relations as "cautious optimism" rather than a strategic partnership for Russia (Karasova, 2013: 56). In fact, it can be said that this view has a counterpart in Israel. Indeed, Vladimir (Zeev) Khanin states that the perception of Russia in Israel is shaped as "Kremlin optimists" and "Kremlin pessimists" (Khanin, 2013: 69).

There are those who believe that the security factor as well as other factors are the main components of Russia's policy towards Israel. Lidia Averbukh and Margarete Klein, emphasize that Russia's Israel policy is also influenced by economic and diaspora factors (Averbukh and Klein, 2018: 7). However, these factors cannot be considered independent of the security policies between the two countries. Averbukh and Klein limit the security dimension of Russia's Israel policy to the Iranian factor. Russia's relations with Hezbollah, which is directly linked to Iran, are also important in this regard. At the same time, Russia's relations with Hamas are another important element of the security dimension of Russia's Israel policy. Those who argue that Russian-Israeli relations are not strategic, but rather highly pragmatic and based on delicate balances argue that the source of the problem is again related to security policy.

The conflictual nature of international relations is an important validation for realist theories. However, the question of how both conflict and cooperation can coexist has been on the agenda of international relations theorists since the late 1990s. Neoclassical realists were the ones who answered the question by staying within the realist framework. Katherine Barbieri and Jack S. Levy argued that both forms of relations can exist between countries. Barbieri and Levy characterized this as 'trading with the enemy' (Barbieri and Levy, 1999: 476). According to them, one of the main reasons why 'trade with the enemy' can be sustained is that stopping trade with countries that political leaders perceive as security threats would result in the loss of a partner to a third party or the alienation of neutral countries.

It was Jennifer Sterling-Folker who systematically theorized the coexistence of conflict and cooperation. Based on the China-US example, Sterling-Folker demonstrated that two countries can simultaneously pursue both conflict and cooperation (Sterling-Folker, 2009:115). Indeed, Sterling-Folker's arguments are also valid in Russia-Israel relations. In

this context, while Russia continues to clash with Israel over various incidents, there are also a dozen examples of cooperation between the two countries.

1. Areas of Conflict in Relations Between Moscow and Tel-Aviv

1.1. Russia-Iran Friendship

One of the main factors in determining Russia's Israel policy in the Putin era is Russia's relations with Iran. Russia's relations with Iran historically predate the establishment of Israel. Russia's stance towards the Iranian nuclear issue, Russia-Hezbollah relations, Russian-Iranian coordination in Syria, and the arms trade between Russia and Iran can be characterized as obstacles to Moscow's Israel policy.

Russia regards Iran as a traditional partner and a good neighbor and is committed to further strengthening friendly relations with Tehran to strengthen security and mutual understanding in the region for the benefit of the Russian and Iranian peoples. At the time of the nuclear talks between the P5+1 and Iran, Russia argued that Iran has the right to enrich uranium for the nuclear fuel cycle, with the International Atomic Energy Agency verifying the peaceful nature of its nuclear program (Russian Approaches Towards the Iranian Nuclear Programme, n.d). While Russia is not opposed in principle to Iran's uranium enrichment, it supports the idea that this policy is not in Iran's interest and therefore alternative solutions should be explored. At the same time, Moscow has proposed a formula in which Iran could supply its own nuclear fuel. Russia wants to be actively involved in Iran's nuclear work and to have a say in all aspects of Iran's nuclear program (Köse, 2008:48).

Although Russia does not support Iran's complete independence in the fuel processing of uranium, this has not prevented Moscow from formulating a practical policy towards Iran. The main issue in the Kremlin's relations with Tehran is what parameters can be tolerated when pressuring Iran on the fuel cycle. Unlike the United States (U.S.), Russia has major political and economic interests with Iran, and Iran is also one of the main recipients of Russian peaceful nuclear technology and arms exports. Moreover, for Russia, Iran is seen as a geopolitical counterweight to the expanding influence of Turkey, the U.S. and Wahhabism in the South and North Caucasus and Central Asia (Arbatov, 2006). For this reason, the Russian Federation, contrary to US policy, announced in 1995 that it had signed an \$800 million deal with Iran to complete one of the reactors at Bushehr within 4 years and the reactor was completed in 2010 (Jane, 2017). Periodically, Russia's approach to the Iranian nuclear issue has varied, and Russia has pursued a pragmatist policy rather than a principled one. In 2005, Russia reached an agreement with Iran on the conversion and reprocessing of nuclear fuel from the Bushehr nuclear power plant. Moscow also tried to persuade Tehran to launch a joint attempt on an international uranium enrichment center on Russian territory, which would provide a reliable supply of low-enriched uranium for Iran's nuclear energy industry (Arbatov, 2006).

1.2. Russia-Hezbollah Relations

One of the main parameters determining Russia's policy towards Israel is the Iranian-backed Hezbollah. Hezbollah was established in 1982 as a vanguard against the US and Israeli presence in Lebanon, following the Israeli invasion of South Lebanon in the First Lebanon War (Ynetnews, 2006). The organization, which was founded with the support of religious leader Sheikh Mohammad Hussein Fadlallah and pledged allegiance to Iranian religious leader Khomeini with the manifesto it officially published in 1985, has been in close cooperation with Iran since its establishment (Gambill & Abdelnour, 2002). In

contrast to Israel's stance, Russia also displays its pragmatist approach towards Hezbollah. Indeed, Russian Deputy Foreign Minister Mikhail Bogdanov stated at a press conference in October 2015 that Russia does not consider Hezbollah a terrorist organization and that they maintain contacts and relations with it (The Moscow Times, 2015).

The Russian Deputy Foreign Minister also stated that Hezbollah is both democratically elected and a legitimate political and social force. According to Bogdanov, one of the reasons why Russia does not consider Hezbollah a terrorist organization is that Hezbollah has not committed any terrorist acts against the Russian Federation (The Moscow Times, 2015). Another reason for Russia's attitude towards Hezbollah is the organization's relations with Iran and the Assad regime. The development of Russia-Hezbollah relations accelerated with Hezbollah siding with the Assad regime and Russia's intervention in Syria. As a matter of fact, some Hezbollah commanders have stated in their statements that Russia is their strategic ally and that Russia has even supplied Hezbollah with weapons (Rosenfeld, 2017). Israeli analysts have sometimes accused Russia of directly or indirectly cooperating with Hezbollah, stressing that Russia has trained its fighters in Syria in Russian technologies (Issacharoff, 2016).

1.3. The Kremlin's Palestine Policy

The Russian Federation's approach to the Arab-Israeli conflict in the Middle East has varied periodically within the framework of pragmatist foreign policy. For nearly 60 years, Moscow has sometimes sided with Israel and sometimes with Palestine. Some experts argue that recently the Kremlin has pursued a neutral and balanced foreign policy in favor of a peaceful settlement of the Arab-Israeli conflict. In its foreign policy doctrine, Russia has stated that it will strive for the quickest resolution of the Arab-Israeli conflict and the establishment of an independent Palestinian state living in peace with Israel (Dosbolov, 2014). However, Israel has from time to time expressed its dissatisfaction with this Russian doctrine. After the end of the Cold War, the Middle East partially lost its characteristic of being an area of competition between Russia and the West. However, the restoration of diplomatic relations between the USSR and Israel in October 1991 signaled Russia's return to the Middle East.¹

In the second half of the 1990s, the peace process began to slow down. In 1996, with the appointment of Middle East expert Yevgeni Primakov as Foreign Minister, the official return of the Russian Federation to the Middle East began. During his visits to Middle Eastern countries in 1996-1997, Primakov argued that in order to end the crisis in the region, violence should stop and the process of peace negotiations based on the principle of "peace for land" should be accelerated. Although Primakov said that the Russian Federation would now be more active in the Middle East peace process, Israel has stated that it does not want Russia to participate in the peace process. Russia argues that the Jerusalem issue in the Israeli-Palestinian conflict should be left to the final stage of the peace process. According to Russian Foreign Minister Sergey Lavrov, Jerusalem should be divided in two, with West Jerusalem in Israeli hands and East Jerusalem in Palestinian hands (Dosbolov, 2014).

¹ The USSR broke off diplomatic relations with Israel on June 10, 1967. On June 18, 1967, the entire staff of the embassy, led by the USSR Ambassador to Israel, D. Sergey Dmitriyevich Chuvakhin, evacuated the embassy building in Haifa and the USSR ended diplomatic relations with Israel.

1.4. Russia-Hamas Relations

Russia's Hamas policy is of great importance as Hamas is considered a terrorist organization in the US and Europe. Despite US and Israeli opposition to the close relationship between Moscow and Hamas, Russia-Hamas relations have been developing since their establishment. Russia-Hamas relations were established during the second term of Putin's presidency. In 2006, Hamas' victory in the Palestinian parliamentary elections gave Russia the opportunity to enter into dialogue with Hamas. In a press conference, Putin described Hamas' victory in the Palestinian elections as a heavy blow to US diplomacy in the Middle East (TASAM, 2006). Russia's dialog with all actors in the Middle East strengthens its mediation role. Therefore, Russia plans to play a mediating role between the Arabs and Israel by establishing relations with Hamas. One of Russia's other goals in establishing relations with Hamas is to minimize the Chechen problem in the eyes of the international community. On the other hand, Moscow's approach to Hamas has had a negative impact on Russian-Israeli relations. Already in 2006, Vladimir Putin said that he did not consider Hamas a terrorist organization and invited Hamas leaders to Moscow (Cohen, 2006). Although the Western media interpreted Moscow's relations with Hamas as Russia's struggle for influence with the West, Putin wants to have a say in the Israeli-Palestinian conflict by establishing relations with Hamas. This attitude of the Kremlin undoubtedly increases Russia's prestige in the Arab world. On the one hand, relations with Hamas may lead to some insecurity in relations with Israel, but this move also expands Russia's room for maneuver in the Middle East (Kamalov, 2012).

2. Areas of Cooperation Between Moscow and Tel-Aviv

2.1. Solidarity in Islamophobia: The Intifada and Chechnya Wars

One of the underlying reasons behind Russia's quest to re-establish close relations with Israel is the perception of a common threat. In the early 2000s, the perception of "radical Islam" as a common threat to Russia and Israel was voiced not only by the academic circles in these countries but also by the state summit. Indeed, during his visit to Moscow in 2000, then Israeli Prime Minister Ehud Barak stated that operational cooperation against "radical Islam" was a common agenda of Israel and Russia (Avineri, 2001).

On September 28, 2000, Ariel Sharon, the leader of the main opposition Likud party in Israel, visited the Al-Aqsa Mosque with nearly a thousand soldiers and made a speech in which he stated that Jerusalem would remain under Israel's control forever led to the Second Intifada (Turan, 2018). The resistance movement, also known as the Al-Aqsa Intifada, continued until 2005, when Israel withdrew from Gaza (Israeli Missions Around the World, 2005). In 2000, at the beginning of the Second Intifada, Yasser Arafat visited Moscow and Russia told Arafat that it could mediate between Israel and Palestine. Russia also made it clear in this meeting that while Russia supports the right of the Palestinian people to self-determination, it will not support a unilateral declaration of Palestinian independence that would escalate the level of violence (Aharonson, 2018). The positive impact of the Second Intifada on Russian-Israeli relations is in line with Israel's approach to the Russian-Chechen war. On March 13, 2002, Sergey Mironov, the head of the Council of the Russian Federation, who visited Israel, emphasized that the source of the attacks in Afghanistan, Chechnya and Israel were the same and refused to meet with the Palestinian Authority (Супонина & Максимов, 2002). As the Second Intifada deepened, Moscow started to pursue a pro-Israel policy and considered the Intifada the same as the Chechen resistance. When Israeli President Moshe Katzav visited Moscow on January 23-25, 2001, he and Putin emphasized that "there can be no negotiations with terrorists", indicating

that the two had the same approach in the face of a common threat perception (Katz, 2005). Likewise, during his visit to Moscow in September 2001, Israeli Prime Minister Ariel Sharon likened the Second Intifada to the Russian situation in Chechnya and expressed his expectation of Russian understanding of Israel's actions (VOA, 2009).

The second Russian-Chechen war was ignited on 7th August, 1999 when militants from the Chechnya region under the command of Shamil Basayev and Ibn al-Khattab entered Dagestan (Cayias, 2012). On September 23, 1999, the war officially began with a decree of the Russian President on "Measures to Improve the Effectiveness of Anti-Terrorist Operations in the North Caucasus Region of the Russian Federation" (Конфликты Между РФ И Чеченской Республикой В 1994-1996/1999-2009 Годы, 2011). The Second Russo-Chechen War, which began on September 23 when the Russian air force bombed Chechnya's capital and its surroundings, ended on April 16, 2009 when Russia ended what it described as a "counter-terrorist operation" (РИА Новости, 2009). Israel's perception of "radical Islam" as a common threat with Russia has been one of the most important factors determining its stance in the Russian-Chechen War. Israel's support for Russia's actions in Chechnya is remarkable for both Russia and Israel in terms of relations between the two countries. In the summer of 2000, Israeli Prime Minister Ehud Barak, who visited Russia, stated (Avineri, 2001) that Chechnya was a domestic issue for Russia arising from a national dispute, which led to a significant change in Russia's perception of Israel. Israel's support in Russia's struggle against Chechnya has not only remained at the level of rhetoric, but has also assisted Russia by sending medical supplies and treating wounded Russian soldiers and victims of the September 1999 apartment bombing in Moscow, allegedly carried out by Chechens (Freedman, 2001). Israel's support for Russia during the Second Russo-Chechen War is closely related to the rhetoric of the Chechen separatists. Indeed, Shamil Basayev addressed the world public opinion in Grozny on August 31, 1999 as follows: "This war will continue until all Muslims from the Volga to the Don are liberated. I will continue this jihad even if the whole world goes up in flames. All Muslims in the world are waking up. The war may last 20-25 years. All of Russia will be the battlefield. Our ultimate goal is the liberation of Jerusalem." (İM KANDER, 2013). As can be seen, the principle of 'fighting until Jerusalem is liberated', which forms the basis of the Chechen jihad, has been one of the most important reasons behind Israel's support for Russia in the Russian-Chechen War.

2.2. Military-Technical Cooperation

Russia-Israel military cooperation dates back to the 1990s. The first step towards the establishment of military ties was taken by Russia in 1995. In December 1995, the visit of General Pavel Grachev, the Minister of Defense of the Russian Federation, with a military Delegation has resulted in the signing of a Memorandum of Understanding on military cooperation between Russia and Israel. The memorandum of understanding accelerated military and technical cooperation initiatives between the two countries. One of the first examples of military-technical cooperation between Moscow and Tel-Aviv was the Ka-50-2 attack helicopter developed in 1997. Developed in accordance with the tactical and technical requirements of Turkish and NATO standards, the Ka-50-2 is the result of the joint efforts of the Russian helicopter company Kamov, state-owned Rosvooruzhenie and Israeli aircraft manufacturer IAI (Israel Aerospace Industries). In a joint project of military technological cooperation, Russia produced the Ka-50-2 itself, while Israel equipped the helicopter with avionics and missile armament (Shulman, 2013).

With Putin's coming to power, Russia's prioritization of Israel in its foreign policy has accelerated developments in the field of military technical cooperation. Another

important partnership project of Russia and Israel in this field was the development and supply of three Falcon early warning systems in line with India's request. Under a \$1.1 billion contract signed in 2004, Falcon airborne radar stations from Elta, part of the Israel Aerospace Industries Corporation, were installed on Russian IL-76TD aircraft (Shulman, 2013). Russia's interest in Israeli-made UAVs has added a new dimension to the military technical cooperation initiatives between the two countries.

2.3. Drone Contracts

Russia's need for drones arose from the Russian military's lack of reliable intelligence during the war with Georgia in August 2008. In November 2008, Russia's Chief of General Staff announced that Russia did not have drones and would purchase such weapons from Israel within 2-3 years (Вести.Ру, 2008). In this context, Vladimir Popovkin, Russia's deputy defense minister for military procurement, announced on 10 April 2009 that the Russian Defense Ministry had signed an agreement with IAI for the purchase of multiple unmanned aerial vehicles (Sputnik International, 2009). The \$53 million deal involved Russia's purchase from Israel of 2 Bird Eye 400 worth \$4 million, 8 I Mk 150 (Mark 150)² tactical UAVs worth \$37 million, and 2 Searcher Mk II medium-range UAVs worth \$12 million (Gorenburg, 2011). With this agreement, Israel became the only country except for France to export arms to Russia after the Second World War (ACRPS, 2012).

In July 2010, the two sides agreed to a \$100 million deal for an additional 36 Israeli UAVs (Gorenburg, 2011). On October 13, 2010, Oboronprom, Russia's authorized agency for the production of UAVs, and IAI signed a \$400 million agreement allowing the Bird Eye 400 (Zastava) and Searcher Mk II drones to be assembled under one license (Palestine Chronicle, 2010). This agreement meant that the UAV technologies that Russia had failed to produce would be produced together with a country that has an important position in this field in the world. Russia's search for UAVs, which became even more important with the 2008 Georgian War, has come to an end thanks to its agreements with Israel. With these agreements, Moscow was able not only to purchase advanced technologies but also to co-produce them. The cooperation that started with drone production and development has led to joint projects in areas such as space studies, nanotechnology and modernization of military technologies.

2.4. Modernization of Russian Military Technologies

Russia's attempts to cooperate with Israel in the modernization of its military technologies date back to the years before Putin came to power. The Russian Federation, which attaches importance to relations with Israel in the security and economic fields, has needed Israel for the modernization of military technologies. As mentioned above, the 1995 agreement between Russia and Israel on the development of mutual relations in the defense industry is very important in this context (Razoux, 2008). Indeed, in 1997, Boris Kuzyk, then Deputy President of the Russian Federation, characterized the signing of a contract between Russia and Israel for the production of the A-50 long-range radar detection aircraft (DRLO) as the beginning of practical military-technical cooperation between the two countries (Козюлин, 2003).

Russia has emphasized both in the press and at important high-level meetings that the need to increase its efforts in the spare parts market and modernize Soviet (Russian) military hardware is an important task and that it seeks to establish cooperation with

² Mark is a military naming system, short for the word mark. It is used for naming military equipment such as navy, mines, guns, missiles, etc.

Israel in the field of modernization. One of the important problems that Israeli officials was trying to solve with Russian partners has been joint cooperation in the program of modernization and development of the approximately 3,500 MiG-21 fighters that the former Soviet Union sold to customers around the world. The problem arose when technical problems with MiG-21s sold to Romania led to the loss of 14 aircraft and eight pilots. Russia claimed that these technical problems experienced by Romania were the result of the unsuccessful intervention of its Israeli partner Elbit in the construction of the aircraft and held its partner Elbit responsible. Nevertheless, the Russian side remained hopeful for a compromise solution to the problem. In this context, at the end of September 2002, during the visit of Israeli Prime Minister Ariel Sharon to Moscow, Israel offered Russia to conclude an agreement that would allow Russia to regulate future relations in the field of modernization of Soviet-made aircraft by Israeli companies (Козюлин, 2003).

2.5. Cooperation Initiatives in Energy

Moscow's political economy towards Tel-Aviv cannot be considered independent from its energy policy. The importance of Israel in the energy policy of Russia, which articulates energy into its foreign policy, has changed periodically. This change can be attributed to the discovery of energy resources in Israel's immediate neighborhood. Israel has been dependent on energy imports for a long time. Until 2004, Israel's position in Russia's energy policy was only at the supply-demand level and in the form of gas supply from Russia to Israel, but with the discovery of natural gas reserves in Israel, Russia started to cooperate with Israel.

In June 2005, a working meeting between Alexey Miller, Chairman of Gazprom's Board of Directors, and Ehud Olmert, Minister of Industry, Trade and Employment of the State of Israel, took place at Gazprom headquarters. The meeting discussed areas of Russian-Israeli cooperation in the oil and gas sector, including the supply of Russian natural gas to Israel, planning, construction and management of gas and oil exploration and underground gas storage facilities, creation of main transportation and gas distribution systems, Gazprom's participation in Israel's energy and petrochemical industry. Such meetings between the two countries have become increasingly important over time. In February 2007 and June 2008, Alexey Miller and Israeli Minister of Industry and Trade Benjamin Ben Eliezer held working meetings to discuss the possibilities of organizing the supply of Russian gas to Israel, Gazprom's participation in the design and construction of gas networks in the country, as well as cooperation in the fields of electricity, gas storage and processing (Газпром Пресс-Центр, 2005).

2.6. Diaspora as a Driving Force

Attempts by Russian Jews to create a Russian Diaspora in Israel date back to the 1990s. In this context, a seminar was held in Jerusalem on November 10-11, 1994 to develop a strategy for creating a "Russian lobby" in Israeli politics. The seminar brought together leaders of various Russian Jewish trade unions, journalists, "Russian" activists of Israeli parties, intellectuals, publishers and many Russian Jewish communities. Among the participants in the seminar were many names that would later remember notoriously in Israeli politics. The seminar brought together prominent representatives of Israel's Russian-Jewish community, including Natan Sharansky, Julius and Tatiana Edelstein, Julius Kosharovskiy, Zeev Geisel, Pinhas Polonsky, Boris Devyatov, Edward Kuznetsov, Larisa Gershtein, Yuri Stern and Betsalel Shif. At the end of the seminar, Sharansky and other forum leaders initiated a broad discussion about the political strategy of the "Russian community". In these discussions, some (I. Mendelevich, Z. Geisel and L. Gershtein)

insisted on the integration of Russian Jews into the mainstream Israeli parties, while others (Bronfman Kosharovskiy-Frenkel), on the contrary, expressed the need to develop “Russian” political autonomy. The Russian Jewish diaspora has also played an important role in political life and has been a decisive factor in some elections. In 1996, Russian Jews played an important role in the election victory of Benjamin Netanyahu, the leader of the Likud Party (Ханин, 2003).

Today, the diaspora of Russian Jews is more active. The diaspora of Russian Jews who emigrated to Israel between 1990 and 1992, consisting of approximately 83,000 engineers, 13,000 scientists, more than 20,000 doctors, dentists and nurses, 40,000 teachers and university professors, 13,000 musicians and music teachers (Русский Мир, 2012) has also gained an important place in political life and has been a decisive factor in some elections. For social, economic and political reasons, Russian Jewish voters have sometimes favored left-wing and sometimes right-wing parties in Israeli politics. With the increasing immigration from the Russian Federation to Israel, the votes of Russian Jews were an important factor in the election of Ariel Sharon as Prime Minister in 2001 and the re-election of the Likud Party in 2003 (Khanin, 2015).

Conclusion

With Putin coming to power in the early 2000s, Russia’s special place for Israel in its foreign policy has been important in the development of relations between the two countries. The pragmatist foreign policy approach that dominated the Putin era in general was visible in Russia’s relations with all countries. This pragmatic attitude has also manifested itself in Russia-Israel relations. In the early 2000s, Russia and Israel adopted a common stance against “radicalism” and subsequently turned to cooperation projects in the military-technical field. Israel’s significant progress, especially in the field of UAVs, and Russia’s need for it, resulted in the two countries taking part in joint military projects.

Russia’s Israel policy is generally shaped around the parameters of security, military cooperation, energy and diaspora influence. The diaspora of the Russian-speaking community living in Israel has a facilitating role in both maintaining relations and improving the Russian image in the US and other Western countries. However, within these parameters, the security factor, which is also closely interconnected, occupies a special position. The unstable situation in the Middle East with the emergence of the Arab uprisings, which turned into a civil war in Syria, has also gained weight in the Israeli leg of Putin’s Russia’s security-oriented Middle East policy. As the civil war gradually became a threat to Moscow’s interests in the Middle East, it resulted in Russia’s intervention in Syria. Russia’s active Syria policy has made cooperation with other actors in the region even more important. However, Russia’s relations with Iran, Hezbollah and Hamas, which Israel sees as a threat to its existence, have led to the questioning of the “trust” in Russian-Israeli relations. Russia’s unwillingness to recognize Hezbollah and Hamas as terrorist organizations has also been one of the obstacles to Israeli policy. Nevertheless, Russia maintained its relations with the actors in the region.

One of Russia’s motivations in developing its relations with Israel is to distance Israel from the U.S. as much as possible. However, Israel has repeatedly stated that Russia cannot be an alternative to the U.S., no matter how many important projects it has been involved in with Moscow. Nevertheless, Russia’s emphasis on its relations with Israel is also important in terms of Russia’s willingness to co-produce advanced military technologies with Israel. The fact that some of the drones used by Russia during its air campaign in Syria were co-produced by Russia and Israel is one of the important reasons why pragmatist Russian

foreign policy prefers Israel to other actors in the region. However, despite the significant cooperation projects between Russia and Israel, the Tel Aviv leadership has always had a trust problem with Moscow.

References

- Aharonson, M. (2018, May 1). Relations between Israel and the USSR/Russia. The Jerusalem Institute for Strategy and Security. Retrieved March 10, 2019, from <https://jiss.org.il/en/aharonson-relations-israel-ussr-russia/>
- Arbatov, A. (2006, May 23). Russia and the Iranian Nuclear Crisis. Carnegie Endowment for International Peace. Retrieved June 1, 2024, from <https://carnegieendowment.org/2006/05/23/russia-and-iranian-nuclear-crisis-pub-18364>
- Avineri, S. (2001, April 2). Israel-Russia Relations. Carnegie Endowment for International Peace. Retrieved June 12, 2024, from <https://carnegieendowment.org/2001/04/02/israel-russia-relations-pub-659>
- Barbieri, K. & Levy, J.S. (1999) "Sleeping with the Enemy: The Impact of War on Trade", *Journal of Peace Research*, 36/4, Special Issue on Trade and Conflict, 476.
- Cayias, J. (2012). A Strategic Analysis of the Chechen Wars: the Keystone of Good Leadership, Unpublished MA Thesis, The Ohio State University, Ohio.
- Cohen, A. (2006, March 6). U.S. should Warn Russia Over its "Soviet" Middle East policy. The Heritage Foundation. Retrieved June 9, 2024, from <https://www.heritage.org/europe/report/us-should-warn-russia-over-its-soviet-middle-east-policy>
- Dosbolov, A. (2014). Arap-İsrail Sorununda Rusya Federasyonu'nun Rolü. *Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2(1), 6.
- Freedman, R. O. (2001, September 2). Russian policy toward the Middle East under Yeltsin and Putin. Jerusalem Center for Public Affairs. Retrieved June 18, 2024, from <http://jcpa.org/article/russian-policy-toward-the-middle-east-under-yeltsin-and-putin/>
- Gambill, G. C. & Abdelnour, Z. K. (2002). Hezbollah: Between Tehran and Damascus. *Middle East Intelligence Bulletin*, 4(2). https://www.meforum.org/meib/articles/0202_l1.htm
- Gorenburg, D. (2011, November 8). Russia-NATO defense cooperation. *Russian Military Reform*. Retrieved June 20, 2024, from <https://russiamil.wordpress.com/tag/russia-nato-defense-cooperation/>
- HAMAS'ın seçim zaferi ve Rusya'nın Ortadoğu Hamlesi. (2006). In TASAM. Retrieved June 8, 2024, from https://tasam.org/tr-TR/Icerik/357/hamasin_secim_zuferi_ve_rusyanin_ortadogu_hamlesi
- Hezbollah, the "Party of God." (2006, July 31). *Ynetnews*. <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L%203284023,00.html>
- Israel's Disengagement from Gaza and North Samaria (2005). (n.d.). *Israeli Missions Around the World*. Retrieved June 13, 2024, from <https://carnegieendowment.org/2001/04/02/israel-russia-relations-pub-659>

- Issacharoff, A. (2016, June 30). Thanks in no small part to Russia, Hezbollah is now a full-fledged army. *The Times of Israel*. <https://www.thedailybeast.com/russia-is-arming-hezbollah-say-two-of-the-groups-field-commanders>
- Jane, M. (2017). İran'ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 264–314.
- Kafkasya'daki Rus İşgali ve Kafkasya'nın Siyasi-Sosyal Durumu Hakkında Rapor. (2013). In İMKANDER. Retrieved June 19, 2024, from <https://www.imkander.org.tr/resim/file/2013/kafkasya.pdf>
- Kamalov, İ. (2012). Rusyanın Ortadoğu Politikası. In ORSAM (No. 125). Retrieved June 10, 2024, from <https://www.heritage.org/europe/report/us-should-warn-russia-over-its-soviet-middle-east-policy>
- Katz, M. N. (2005). Putin's Pro-Israel Policy. *Middle East Quarterly*, 12(5), 51–59.
- Khanin, V. (2015, May 18). Israeli Russian voting trends in the 2009 Knesset elections. Retrieved June 27, 2024, from <https://israel.fes.de/e/israeli-russian-voting-trends-in-the-2009-knesset-elections.html>
- Köse, T. (2008). İran Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti: Güç Dengeleri ve Diplomasinin İmkânları, 1st edition, SETA Yayınları III, Ankara, Türkiye.
- Razoux, P. (2008). The Keys to Understanding the Israel-Russia Relationship. In NATO Defense College.
- Rosenfeld, J. (2017, April 13). Russia is arming Hezbollah, say two of the group's field commanders. *The Daily Beast*. <https://www.thedailybeast.com/russia-is-arming-hezbollah-say-two-of-the-groups-field-commanders>
- Russia confirms spy drone deal with Israel. (2009, April 10). *Sputnik International*. Retrieved June 20, 2024, from <https://sputniknews.com/russia/20090410121045416/>
- Russia says Hezbollah, Hamas aren't terrorist Group's. (2015, November 16). *The Moscow Times*. <https://www.themoscowtimes.com/2015/11/16/russia-says-hezbollah-hamas-arent-terrorist-groups-a50783>
- Russia, Israel sign \$400mn drone deal. (2010, October 14). *Palestine Chronicle*. Retrieved June 22, 2024, from <http://www.palestinechronicle.com/russia-israel-sign-400mn-drone-deal/>
- Russian Approaches Towards the Iranian Nuclear Programme. (n.d). Retrieved March 23, 2019, <https://www.rusemb.org.uk/in4b/>
- Russian-Israeli Cooperation: Putin Pays Netanyahu a Visit. (2012, July 24). Arab Center for Research and Policy Studies. Retrieved June 21, 2024, https://www.dohainstitute.org/en/PoliticalStudies/pages/russian-israeli_cooperation_putin_pays_netanyahu_a_visit.aspx
- Sharon, Putin meet in Moscow. (2009, October 27). VOA. <https://www.voanews.com/a/a-13-a-2001-09-04-42-sharon-66425407/550221.html>
- Shulman, A. (2013, October 8). Россия и Израиль: путь к военному сотрудничеству. *Русская Планета*. Retrieved March 15, 2019, from https://rusplt.ru/policy/sss_russia_izrail.html

- Sterling-Folker, J. (2009). "Neoclassical realism and identity: peril despite profit across the Taiwan Strait", *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, ed. Steven E. Lobell et. al. Cambridge University Press, 115.
- Turan, A. (2018). Kudüs Sorunu. In *Stratejik Düşünce Ve Analiz Merkezi*. Retrieved June 13, 2024, from <https://carnegieendowment.org/2001/04/02/israel-russia-relations-pub-659>
- Козюлин, В. Б. (2003). ВТС: российско-израильское противостояние. *Ядерный Контроль*, 1, 6-14.
- Конфликты между РФ и Чеченской Республикой в 1994-1996/1999-2009 годы. (2011, April 18). РИА Новости. <https://ria.ru/20110418/365668402.html>
- Об итогах рабочей встречи Алексея Миллера и Эхуда Ольмерта. (2005, June 28). Газпром Пресс-Центр. Retrieved April 22, 2019, from <http://www.gazprom.ru/press/n'ews/2005/june/article55319/>
- Режим контртеррористической операции в Чечне стал достоянием истории. (2009, April 16). РИА Новости. <https://ria.ru/20090416/168286167.html>
- Россия закупит у Израиля беспилотные летательные аппараты. (2008, November 13). Вести.Ру. Retrieved June 18, 2024, from <https://www.vesti.ru/doc.html?id=223165&cid=7>
- "Русская улица" Израиля. (2012, November 11). Русский Мир. Retrieved June 26, 2024, from <https://www.ruskiymir.ru/publications/86062/>
- Супонина, Е. & Максимов, И. (2002, March 13). Демарш Энтузиаста. *Время Новостей*. Retrieved June 14, 2024, from <http://www.vremya.ru/2002/43/4/20668.html>
- Ханин, В. (2003). "Русские" и Власть в Современном Израиле. *Хроники Иерусалима*. Retrieved June 25, 2024, from <https://gazeta.rjews.net/Lib/Khanin/Khanin.html>

INTERNATIONAL

Journal of Political Studies

ULUSLARARASI POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ISSN: 2149-8539

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Yayın Tarihi: 30.08.2024

Geliş Tarihi : 28 Haziran 2024
Kabul Tarihi: 21 Ağustos 2024

Leadership and Democratization in Kazakhstan and Kyrgyzstan: Comparative Analysis of Political Systems of Post-Soviet States

Kazakistan ve Kırgızistan'da Liderlik ve Demokratikleşme: Post-Sovyet Ülkelerin Siyasi Sistemlerinin Karşılaştırmalı Analizi

Emil Zadayev

Yüksek Lisans Öğrencisi

Bakü Devlet Üniversitesi

MA Student,

Baku State University

okdemsumeyra@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6015-2853>

İntihal/Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism detected.

Abstract

This study aims to investigate the prospects of democratization in Kazakhstan and Kyrgyzstan by comparing their political systems. The primary objective is to identify the factors influencing the varying degrees of democratic development between these two Central Asian states, despite their similar socio-cultural and historical backgrounds. The methodology employed involves a systems analysis approach, examining both "input" and "output" functions of the political systems. Key variables include the levels of democracy as the independent variable, and political parties, leaders, resource distribution, and opposition suppression as dependent variables. Results indicate that Kazakhstan, under Nazarbayev, maintained a more controlled political environment through patronage networks and resource allocation, effectively limiting opposition and preserving stability. In contrast, Kyrgyzstan exhibited a more dynamic political landscape with multiple power shifts, driven by competitive party politics and less centralized control over resources. However, both states face significant challenges, including regional fragmentation, corruption, and the influence of Islamist movements, which complicate their democratic trajectories. The findings suggest that while Kyrgyzstan shows potential for democratic development due to its parliamentary system and active civil society, Kazakhstan's path is hindered by entrenched authoritarian practices and elite control.

Keywords: Political system, democratization, leadership, Kyrgyzstan, Kazakhstan, system analysis.

Öz

Bu çalışma, Kazakistan ve Kırgızistan'ın siyasi sistemlerini karşılaştırarak bu iki Orta Asya ülkesinde demokratikleşme perspektiflerini araştırmayı amaçlamaktadır. Ana hedef, benzer sosyo-kültürel ve tarihsel geçmişlerine rağmen bu iki devlet arasındaki farklı demokratik gelişim seviyelerini etkileyen faktörleri belirlemektir. Kullanılan metodoloji, siyasi sistemlerin hem "giriş" hem de "çıkış" işlevlerini inceleyen bir sistem analizi yaklaşımını içermektedir. Anahtar değişkenler, bağımsız değişken olarak demokrasi seviyeleri ve bağımlı değişkenler olarak siyasi partiler, liderler, kaynak dağılımı ve muhalefet baskısıdır. Sonuçlar, Nazarbayev yönetimindeki Kazakistan'ın, patronaj ağları ve kaynak dağılımı yoluyla daha kontrollü bir siyasi ortamı koruyarak muhalefeti etkili bir şekilde sınırladığını ve istikrarı sağladığını göstermektedir. Buna karşılık, Kırgızistan daha dinamik bir siyasi manzara sergilemekte, rekabetçi parti politikaları ve kaynaklar üzerindeki daha az merkezileşmiş kontrol ile birçok güç değişimi yaşamaktadır. Ancak her iki devlet de bölgesel parçalanma, yolsuzluk ve İslamcı hareketlerin etkisi gibi önemli zorluklarla karşı karşıyadır ve bu durum demokratik gelişim süreçlerini zorlaştırmaktadır. Bulgular, Kırgızistan'ın parlamenter sistemi ve aktif sivil toplumu nedeniyle demokratik gelişim için potansiyel gösterdiğini, ancak Kazakistan'ın yolunun kökleşmiş otoriter uygulamalar ve elit kontrolü tarafından engellendiğini öne sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasi sistem, demokratikleşme, liderlik, Kırgızistan, Kazakistan, sistem analizi.

Araştırma & Yayın Etiği/ Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

Research & Publication Ethics This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Atıf/Citation

Zadayev, E. (2024). Muslim Students Environment Awareness and Green Entrepreneurial Intention: Extended Theory Of Planned Behavior Approach. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 10(2), 60-77. <https://doi.org/10.25272/icip.1506641>

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Introduction

Over the past 33 years, the states of Central Asia have not been able to get rid of the authoritarian style of government. The problem of the formation and development of political systems in these countries lies in the fact that the concept of transitology, created within the framework of understanding the Western experience of global democratization and revealing the sequence of events and the general logic of a systematic transition to democracy, does not fully work when analyzing the political processes taking place in the post-Soviet space. This is explained by the peculiarities of social specifics, the lack of liberal democratic traditions, as well as the difficulties of the still unfinished transition period, which previously required and continues to require the adoption of unpopular ideas on the part of the executive branch.

Authoritarianism has taken root in the post-Soviet countries for a number of reasons related to historical, political, economic and social factors. First, the legacy of the Soviet regime has left a deep imprint on the political culture and governance structure in these countries. The Soviet system was based on centralized control and suppression of political opposition, which led to the absence of traditions of democracy and civil society (Hale, 2015). Second, many post-Soviet countries faced serious economic and social challenges during the period of transformation. Economic crises, high unemployment and declining living standards created conditions for increasing political instability. In such conditions, authoritarian leaders could position themselves as guarantors of order and stability, which contributed to their popularity among the population (Åslund, 2007). In addition, the weakness of institutions and the lack of effective checks and balances create favorable conditions for the concentration of power in the hands of a narrow circle of people. Corruption, clannishness and patronage networks become the basis of the political system, which hinders the development of democratic processes (Hale, 2005: 145). Finally, cultural and historical features also play a role in the stability of authoritarianism. Some countries have long-standing traditions of strong central government and limited citizen participation in political life. These traditions can increase public tolerance for authoritarian practices and resistance to democratic change (Radnitz, 2020).

However, despite this trend, not all states in this region are moving strictly in this direction. If a hard form of authoritarianism has been established in Uzbekistan, Turkmenistan and Tajikistan, and a softer version has been established in Kazakhstan, then Kyrgyzstan can safely be called a state where there are tendencies towards a more hybrid regime. And yet, if you refer to Freedom House statistics, all states of Central Asia do not fit the classification of hybrid regimes - Uzbekistan (12), Turkmenistan (2), Tajikistan (7), Kazakhstan (23), Kyrgyzstan (27) (Freedom House, 2023). But even here, in comparison with its neighbors, Kyrgyzstan and Kazakhstan stand out for its relatively better freedom indicators. The main objective of this work is to identify the causes of this phenomenon using the example of a comparative analysis of the political systems of Kazakhstan, a neighbor of Kyrgyzstan.

This choice is not a coincidence, since they both had similar starting points. Culturally, both have a nominally Muslim majority states with close ethnic ties, although levels of religiosity were low, and behavior was often infused with pre-Islamic rituals and practices, as well as Soviet-era practices. In both cases, the dominant culture was historically nomadic. This means that peoples lived in decentralized, egalitarian and often anti-state conditions. Both states emerged in 1991, having experienced essentially the same political and demographic changes during the Soviet period (Schatz 2009: 204).

Both faced problematic physical and human geography. Kazakhstan is a vast, sparsely populated area that is particularly difficult to effectively project state power, and Kyrgyzstan is divided into north and south by a mountain range that is only passable seasonally. In short, there is no reason to believe that Kyrgyzstan is guaranteed to be more democratic than its neighbor. However, Kyrgyzstan was the only parliamentary republic in the region where there is a change of power, albeit with a high degree of corruption. As the study progresses, in post-Soviet studies, starting indicators are not a decisive factor for further democratization. In this case, in the main part of the paper, we find that it is precisely the differences between certain variables that were caused by the processes mentioned above in both states determined different trajectories of democratization, which significantly outweigh the starting similarities.

This study aims to investigate the prospects of democratization in Kazakhstan and Kyrgyzstan by comparing their political systems. Despite their similar socio-cultural and historical backgrounds, these two Central Asian states have experienced varying degrees of democratic development. The primary objective is to identify the factors influencing these differences.

The methodology employed in this study involves a systems analysis approach, which examines both "input" and "output" functions of the political systems. Key variables include the levels of democracy as the independent variable, and political parties, leaders, resource distribution, and opposition suppression as dependent variables. This approach allows for a comprehensive understanding of the political dynamics at play in each state.

This study contributes to the literature on post-Soviet democratization by providing a comparative analysis of Kazakhstan and Kyrgyzstan. It highlights how similar starting conditions can lead to different political trajectories due to varying political strategies, leadership styles, and structural conditions. The findings offer insights into the complexities of democratization processes in Central Asia, contributing to broader discussions on political development and stability in post-Soviet states.

The scope of this study includes an in-depth analysis of the political systems of Kazakhstan and Kyrgyzstan from their independence in 1991 to the present. It considers the historical, socio-cultural, and economic factors that have influenced their political development. Through this comprehensive analysis, the study aims to provide a nuanced understanding of the factors that facilitate or hinder democratization in these states.

1. Main Variables

According to system analysis, any system, including political: 1) consists of many parts; 2) the parts make up a whole; 3) all this is constantly functioning. Therefore, the political system is considered as a functioning system, that is, there is a relatively stable relationship between the diverse aspects of politics and political phenomena. Modern political science argues that all systems perform two basic sets of functions: 1) "input" functions and 2) "output" functions. According to Almond and Powell (1966), the inputs and outputs of a political system should be analyzed in terms of the functions inherent in the system. The question is raised: who? (i.e. what structures), what functions does it perform? and how? Using this methodology, we identify the main political roles and structures of systems and subsystems, and then consider the degree of their functionality.

The independent variable will be the level of democracy in the states - that is, the type of political system itself. But in the role of dependent variables, let's take the subjects who

articulate (introduce) interests into the system - political parties and political leaders. In other words, we can also label it as elites. In more democratic societies, free associations, interest groups and various NGOs also participate in this process, but in the states of this research, despite their active work, they face harassment from the government when they try to address politically sensitive issues. There are extensive legal restrictions on the formation and operation of NGOs, including onerous financial regulations and severe penalties for non-compliance (Freedom House 2023). Therefore, their influence is negligible in this context.

As for the “output” mechanisms, the dependent variables will be the distribution of economic resources and the suppression of political opposition and effective regulation of institutions during challenges to the function of the entire system. As the study will show, the degree of control and application of these norms may vary in both cases.

In addition to the analysis of “input” and “output” mechanisms, it would also be appropriate to examine the influence of such factors as geographic location, religion and national minorities, which in turn, being components of the functional system, directly influence the above-mentioned mechanisms. An analysis of these factors will help to gain a deeper understanding of the main challenges to democracy in the region.

As a rule, in democratic states, because of the spread of the “spirit of participation”, “input” processes, articulated with minimal participation of the state. In authoritarian regimes, this process is the prerogative of the state. By making connections and comparing them, we can answer our research question.

2.Comparative Analyses

Articulation of interests is the first functional step in the course of political conversion, which is carried out by interest groups. In the political system of post-Soviet states before 1985, the articulation of interests had a specific character. People could not express interests that were not adequate to the interests of the CPSU (Communist Party of the Soviet Union). It was assumed that the CPSU was the only exponent of all social interests. In this regard, it can be stated that there were no true interest groups in the states of Central Asia, and the articulation of interests was actually carried out by the ruling party.

As noted earlier, in the early period of independence, Kazakhstan and Kyrgyzstan, like many other post-Soviet states, created strong executive institutions, where presidents acted as the main regulator of the system. And here you can immediately see a noticeable difference between the leadership approaches of the first two presidents.

Starting from the first days, the agenda that was given to the people differed. Kyrgyzstan's first president, Askar Akayev, was committed to relatively liberal policies and a free market economy. Political reforms in Kyrgyzstan have gone so far that Western analysts considered it almost an “island of democracy” in Central Asia (Anderson 1999: 40). Askar Akayev was a scientist and engineer educated in the Soviet Union. He had a PhD and was familiar with economic theories, including concepts of a market economy. As an intellectual, Akayev sought to modernize Kyrgyzstan and believed that liberal economic reforms could provide the necessary impetus for development and integration into the global economic system. After the collapse of the Soviet Union, many post-Soviet states, including Kyrgyzstan, faced economic crises and the need to reform their economies. International financial institutions such as the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank actively promoted liberal reforms, including privatization, deregulation, and

market opening. Akayev, seeking financial assistance and support, accepted the recommendations of these organizations. Akayev sought to integrate Kyrgyzstan into the international community and establish close ties with Western countries. Adherence to a liberal economic model was part of this strategy, as it was consistent with the economic models of developed democratic countries and could contribute to improved relations with the West (Collins, 2006: 224-230). A striking example of this is the accession of Kyrgyzstan to the World Trade Organization in 1998. Thus, Kyrgyzstan became the first post-Soviet state to join the WTO. Obviously, the regime staked its legitimacy on liberalism. This rate was also motivated by ethnic conflicts, to prevent the sad experience of violence in 1990 (Huskey 2002: 78-82). Economic hardship and social problems such as poverty and unemployment fueled ethnic tensions as ethnic groups competed for scarce resources and jobs. Akayev hoped to effectively address these challenges precisely with the support of Western financial institutions.

However, all this was accompanied by ineffective governance and rampant corruption, and Akayev became a hostage to his own populism. The political leader who at one time introduced liberal ideas into the new emerging society set a precedent. Thus, this connection acquired a functional character. As a result, Akayev lost the core of his ardent supporters. Akayev's liberal reforms, although aimed at creating a market economy, did not lead to immediate economic growth. Economic difficulties, rising poverty and inequality caused discontent among the population and elites, who began to see Akayev as the source of the problems rather than the solution. This undermined his support among business elites and national minorities. Akayev sought to pursue a policy of national reconciliation, balancing Kyrgyz nationalism with the need to accommodate the interests of ethnic minorities, particularly Uzbeks and Russians (Megoran, 2013). However, these policies were often incoherent and contradictory, leading to mistrust among various ethnic groups. His attempts to simultaneously satisfy nationalist demands and maintain interethnic peace were not always successful. The state institutions that were supposed to implement the national policy proved weak and ineffective. As a result, decisions and laws concerning ethnic issues were often not properly implemented, which contributed to increased interethnic tensions (Engvall, 2011). The situation was particularly difficult in southern Kyrgyzstan, where a significant Uzbek population lives. Serious ethnic clashes had occurred there in 1990, before Akayev came to power, and problems in the region continued to mount during his presidency. Despite Akayev's efforts to stabilize the situation, the conflicts in the south were never finally resolved, which testified to the failure of his policy on the national issue. Over time, Akayev's legitimacy among the elites was undermined by his inability to address socio-economic problems and govern in the face of growing political instability. Elites began to look for alternative avenues of influence and support, which further weakened Akayev's position (Huskey, 2011: 251). By 2001, only his immediate family continued to provide him with unconditional support. Even those in his immediate circle had questionable loyalties (Levitin 2004: 200-201). Accusations of corruption and nepotism against Akayev and his family undermined his credibility not only among the general public, but also among elites who believed that resources and opportunities were being distributed unfairly. This led to growing discontent and worsening relations with key elite groups. It turns out that at the "output" level, the leader did not satisfy the needs of those groups (elites, ordinary citizens) who did not receive dividends from the reforms, which also signals that institutions were not built that could satisfy at least the clan elite. While Nazarbayev was expanding his patronage base in Kazakhstan, Akayev was narrowing it. Akayev's

successors were not particularly different from the first president and followed in his footsteps, for which they lost their power.

In contrast to Akayev, the first president of Kazakhstan cemented his power more effectively, as he articulated a slightly different message to society. The political system of the Republic of Kazakhstan is determined by patronal-client relations, which are realized during the struggle for power among representatives of three tribal associations: Senior (South and South-Eastern Kazakhstan), Middle (Northern, Central and Eastern Kazakhstan) and Younger (Western Kazakhstan) zhuz (representatives of the clan of Genghis Khan). These associations arose at the beginning of the 17th century, but the contradictions between them were deeply rooted among the inhabitants of the republic (Seidumanov 2018: 181-190). N. Nazarbayev competently built relationships between zhuzes (clans). Nazarbayev used a strategy of political maneuvering to maintain a balance between the different zhuzes. He sought to prevent one zhuz from dominating the others, which could destabilize the state. For example, key positions in the government and in state-owned companies were distributed among representatives of different zhuzes, which helped to avoid conflict between them (Yermukanov, 2020). Nazarbayev worked actively to create strong state institutions that were able to keep any manifestations of separatism or ethnic confrontation under control. This included the creation of a vertical power structure that ensured control over regional elites and prevented the concentration of power in the hands of one zhuz. Nazarbayev actively promoted ideas of national unity and Kazakh identity in order to weaken the importance of traditional zhuzes and tribal ties. He initiated a policy of strengthening Kazakh national identity through education, culture, and language, which helped to reduce inter-clan contradictions (Kassenova, 2021: 336). This allows one to avoid unnecessary ethnic tensions and limit their influence on the political system of the republic. His political course was in vague outlines but was moving forward at an active pace. The power vacuum that arose after the collapse of the USSR was filled by the president, who promoted reforms more competently and measuredly. He successfully mobilized key supporters who credited him with promoting economic growth, preventing ethnic conflicts, and managing the complex geopolitical situation in the region (Schatz 2009: 213). This system was able to function for a long time, since its leader at the response level provided the “output” of the appropriate policy, responding to the diverse demands emanating from various groups. Unlike Kyrgyzstan, Kazakhstan managed to build strong institutions that, by centralizing power, skillfully dealt with challenges at the “output” level. For example, in the national issue, one of the most important steps of Nazarbayev was the creation in 1995 of the Assembly of the People of Kazakhstan (APK) - a consultative and advisory body representing the interests of various ethnic groups. This institution played a key role in strengthening interethnic dialogue, promoting the ideas of tolerance and national accord. The Assembly also received the right to nominate representatives to parliament, which contributed to the inclusion of ethnic minorities in the political process. Nazarbayev paid special attention to supporting the cultural autonomies of ethnic minorities, which was expressed in the creation and financing of national cultural centers, the preservation and development of cultural traditions, language and customs of various ethnic groups (Satpayev, 2016: 117-120). This contributed to the strengthening of ethnocultural identity without creating a threat to national security. An important aspect of Nazarbayev's ethnic policy was the language policy aimed at preserving and developing the Kazakh language as the state language, while the Russian language retained the status of the language of interethnic

communication (Laruelle, 2015: 70-73). This approach contributed to the preservation of cultural diversity and the prevention of ethnic conflicts based on language issues.

Even though at the beginning both republics were predominantly presidential, as reforms progressed, political parties also began to actively participate in the political process and received their role in the system. Kyrgyzstan completely switched to a parliamentary form of government and after the overthrow of another authoritarian president, Bakiyev, political parties filled the vacuum (OSCE/ODIHR 2010). Formally, the idea of a multi-party system in Kazakhstan was realized. In practice, parliament has been controlled for many years by the Nur-Otan party (renamed Amanat in 2022), created by Nazarbayev himself.

Considering the party system of Kazakhstan, one can draw the obvious conclusion that it has been simplified to purely formal functions. The ruling party itself is not directly associated with ideology but is determined by the personality of the party leader. The level of trust in President N. Nazarbayev in the Republic of Kazakhstan has always been extremely high. The Constitution also removed the provision that during the period of his powers the president suspends activities in a political party. Thus, the position of Head of State acquired a touch of "partisanship" (Buluktaev 2018). In such conditions, the only pro-presidential party created from above is simply doomed to political success. The remaining political forces are severely marginalized, not without the help of the introduction of a 7% barrier for political parties (Buluktaev 2018). As a result, out of 6 officially registered parties, three parties operate. Political movements are not developed, there is no desire of the state to enter dialogue with parties and society. At the same time, the absence of representatives of other parties, including opposition parties, in parliament reduced not only the level of representation of the interests of various social groups, but also reduced the efficiency of the system's functionality. In such conditions, the articulation of interests by political parties (and their voters) is very limited and reduced to a formality. As was said earlier, the influence of "introductory" processes in authoritarian regimes is realized by the state itself (in this case, the pro-government party).

The party system of Kyrgyzstan has become quite functional and has become part of the state's political culture. Attempts by presidents to create their own centralized pro-government parties were unsuccessful. After Akayev's overthrow, not a single group or individual was able to claim complete control over the state. The elite, whose main background could be attributed to politics, business or crime, formed several parties. There is little cooperation between these groups, but the balance of power resulting from their inability to neutralize each other is the source of some degree of democracy (Engvall 2007: 40). The Constitution adopted in 2010, which introduced a parliamentary form of government, came as a shock to the classical presidential model of Central Asian states. Under the new formal rules, political parties became the main actors with the power to form coalition governments and make appointments. However, instead of fighting corruption, increased competition between political parties has led to increased competition for proceeds (Engvall 2018: 275). Unlike parties in the West, political parties in Kyrgyzstan do not express the interests of their electorate, but the interests of the local oligarchy, which are strong enough to mobilize a certain part of the population's votes, but too weak to take a leading position (Marat 2015: 358). From a functional point of view, this political system can generate more political requests to society. At the "output", subjects are forced to conduct their work more "transparently" and "publicly", since there is always a risk that the closest competitors will be able to take advantage of the government's first puncture. In comparison, in Kazakhstan there is no other political force

that has exercised control over the government at the official level, and in this regard, the case of Kyrgyzstan is more competitive.

At the level of “output” functions, the differences in both cases quickly become apparent. Obviously, to maintain stability and loyalty of the people, the distribution of natural resources matters. Resources, of course, matter, but their effect depends primarily on prices. Oil production in Kazakhstan coincides with a period of sharp price increases. In the late 1990s, Nazarbayev strengthened his regime as he used oil revenues to further his political ambitions (Cummings 2002: 60-63). If the market situation had been different, Nazarbayev's decline in income would have reduced his ability to buy the loyalty of potential opponents.

Unlike Kazakhstan, Kyrgyzstan does not have such rich oil reserves. Despite this, the Akayev regime was still content with a monopoly over the available resources. Akayev, however, was less able to convert material dividends into buying loyalty. Unlike other post-communist republics, the Kyrgyz state was not initially captured by powerful foreign firms and other external actors. Instead, resource capture was largely carried out by the state actors itself (Karklins 2002: 25-28). As a result, a class of new oligarchs emerged, who soon questioned the president's monopoly on power. In the case of Kazakhstan, this would be impossible, since transnational companies are more interested in the stable transit of wealth into their pockets, where the government does not compete with hostile factions, but plays the role of a vigilant overseer. In addition, as noted earlier, Akayev was a hostage to his populism. He legitimized his power more through a liberal agenda and reforms than through the exploitation of natural resources (Schatz 2009: 218).

And finally, the attitude towards the opposition is very different in both states. In Kazakhstan, the regime controlled the opposition by persecuting and sometimes using outright violence against irreconcilables. The political murders of Zamanbek Nurkadilov and Altynbek Sarsynbaev became a signal that the regime, although rarely, does not disdain such methods (Olcott, 2010: 356). Yet the more typical methods were less lethal approaches such as arrests and blackmail. All the punishments to which irreconcilable people were subjected had a restraining effect on political society. The state apparatus successfully used violence in this area, punishing anyone who challenged the generally established rules of the system. Any violation of the structure was considered as its further destruction.

Neutralizing opponents - through litigation, blackmail, contract killings or other extra-legal pressure - was a card that Akayev and his followers played poorly. Such attempts were often crude and obvious, and therefore exposed a regime that publicly clung to the slogans of liberalism. Unlike Kyrgyz leaders, Nazarbayev never so vehemently pursued such an agenda, and there was no need to accuse him of hypocrisy. The more Akayev resorted to violent measures, the more he contradicted himself and his agenda. Moreover, without sufficiently bribing the loyalty of his subjects, he failed to prevent his former diplomat opponents from participating in the 2005 parliamentary elections. Thus, a Constitutional Court judge stated that former diplomats cannot be excluded from participating in parliamentary elections (Radio Free Europe 2004). Nazarbayev maintained fairly tight control over his judicial system. All this once again shows that in society “output” functions depend on the “input” demands of groups. If the articulation of interests was initially based on a liberal agenda, then society most likely expected the state to respond identically to these demands. Corrupt elites are trapped in their own self-

created functional system. As a result, the system swallowed up the elite, and not vice versa.

3. Prospects of Democratization

Despite the obvious progress of Kyrgyzstan in building relevant democratic institutions in 2010–2016, one cannot help but note the fact that in retrospect they were objectively unable to become a panacea serving as a solution to the problems and challenges that the state has faced throughout its history as a sovereign state. First of all, we are talking about those of them that question the very existence of statehood in Kyrgyzstan and allow its transformation into a failed state (Laruelle & Engvall 2015: 5-8).

Regionalization and territorial fragmentation of the state, which nature itself divided into the highland North and lowland South, remain indispensable conditions for the persisting conflict and internal disunity in Kyrgyz society. In addition to the general polarization along the North-South line, the rich traditional culture of rural areas and the clan political culture it produces fuels the territorial demarcation of areas of compact residence of representatives of the titular nation. This force of tradition, which maintains its dominance in the socio-political space and the system of informal norms and rules of social behavior at the state level, serves as an insurmountable obstacle to the further integration of representatives of national minorities into the political system. Among the latter, the Uzbek community occupies a special position, the number of which reaches more than 800 thousand people, which is about 14% of the population (Minority Rights Group International, 2023). Economic difficulties and uneven distribution of resources exacerbate interethnic tensions. The southern regions of the state, where a significant number of Uzbeks live, often face more serious economic problems, which increases conflict sentiments. During periods of political instability, nationalist sentiments can increase, which often leads to an increase in interethnic tensions. Examples of such outbreaks of conflict were observed after the revolution in 2010 (Human Rights Watch, 2010). Insufficient law enforcement and high levels of corruption contribute to impunity and unfair distribution of justice, which increases discontent among ethnic minorities. Until national minorities are fully included in the “input” mechanisms for articulating interests in the state, and do not receive their share of economic dividends, the democratic project in Kyrgyzstan will be seriously threatened.

Against this background, during this period, the socio-political and economic situation in Kyrgyzstan remained a favorable environment for the spread of radical ideas and the activities of organized Islamist movements among Muslim youth. Southern regions such as Osh and Jalal-Abad have significant ethnic diversity, with many Uzbeks who have historically been associated with Islamic culture. These regions are also closer to the borders with Uzbekistan and Tajikistan, where the influence of radical Islamic movements is higher. (Montgomery, 2016: 45-46). The southern regions of Kyrgyzstan have traditionally been less economically developed than the northern regions. High unemployment, poverty, and a lack of educational opportunities create fertile ground for the spread of radical ideologies. In such conditions, radical groups can exploit popular discontent to recruit new members. Southern Kyrgyzstan borders the Fergana Valley, a region known for its high levels of religious conservatism and the activity of Islamic radical groups. For example, organizations such as the Islamic Movement of Uzbekistan have historically used this territory for their activities, increasing the risk of radicalization in neighboring areas. (Kilcullen, 2015). These events have increased the sense of mistrust and tension between different ethnic groups, making young people more susceptible to

radical propaganda. However, the state is looking with concern at the development of the situation and there is a consensus among all key political forces on the issue of fighting Islamic radicalism, however, as in the case of interethnic tensions, without resolving socio-economic problems and building functional strong institutions, this risk will always be on the agenda.

At the same time, problems arose related to the so-called “irresponsibility” of parliament, when decision-making was often hampered due to the disunity of political elites in the highest legislative body. Corruption processes, just as at the previous stage, continued to remain a significant social problem. All this caused justified discontent among part of the public. Against this background, a request for the so-called began to arise in the state. a “strong hand”, which, according to some segments of the population, was needed to restore order in the state. After a long period of the Covid-19 epidemic and related restrictions (2019–2020), as well as violations in the autumn parliamentary elections, social tension arose in the state in October 2020, resulting in public protests and an extraordinary change of power. S. Japarov, who came to power, proclaimed another constitutional reform with a transition to a new form of government - a presidential republic. This transition created a new reality with an increase in the concentration of power in the hands of the president, a decrease in the role of parliament in forming the government and, in general, in determining and implementing the political agenda in the state (Ibraimov 2022). Today it is fashionable to argue that with the adoption of the new Constitution, Kyrgyzstan is sliding into authoritarianism. After all, the form of government has formally changed. From a conditionally mixed one, the Kyrgyz Republic moved to a presidential form. However, support of this narrative mistakenly or purposefully ignores the identity factor. An important moderating factor is a multi-component identity. It is typical for most states where there are democratic transitions: Ukraine or for example Moldova. It is also true for Kyrgyzstan, which is politically, economically and culturally divided into North and South, where they have their own powerful regional identities (Aziz 2022). Consequently, the political culture of voters will always restrain the descent into sustainable authoritarianism in Kyrgyzstan. Paradoxically, the factors that seem to threaten democratization and slow down the normal functioning of government, at the same time create conditions for diverse representation. Now when one political force begins to claim the usurpation of political space, the agents of the "input" mechanisms unite to try to balance the system. Since these processes have acquired a functional character, it is very likely that the slide towards authoritarianism will always be controlled.

It is quite possible that the new Kassym-Jomart Tokayev President of Kazakhstan is really not lying when he says that he would like to transform the political system. However, further circumstances both within the state and around it may develop in such a way that democratization will have to be postponed each time, and instead the presidential position will be strengthened. Moreover, during his time in power, Tokayev himself has demonstrated more than once that he is ready to do a lot to preserve it: order to shoot to kill, use external forces and rewrite the constitution.

Kazakhstan’s geographical fragmentation, including vast distances between cities and regions, as well as the diversity of ethnic and cultural groups, has an impact on democratization processes in the state. Kazakhstan is characterized by sharp contrasts in economic development between different regions. For example, the southern and western regions, where the main oil and gas resources are located, have a concentration of wealth, while the northern and eastern regions remain less developed. This economic inequality

increases social stratification, making it difficult to form a unified political space and making democratic governance difficult. (Olcott, 2010). Kazakhstan's geographic fragmentation can be seen as one factor that contributed to the January 2022 pogroms, although it is not the only or primary cause. Those regions that are more distant from the political center in Astana often feel economically marginalized. The rise in fuel prices that immediately triggered the protests hit regions where populations were already experiencing economic hardship particularly hard (BBC News, 2022). Geographic fragmentation exacerbated these inequalities and contributed to growing discontent among the population.

The immediate question that may arise is how it happened that the events of 2022 did not occur during Nazarbayev's rule. The answer to this question must be found, again, in a systems analysis. Nazarbayev, in power for more than 28 years, established a strict authoritarian regime that allowed him to control political and social life in the state. Under his leadership, any manifestations of opposition or discontent were suppressed at an early stage, which prevented the escalation of conflicts. During most of Nazarbayev's rule, Kazakhstan demonstrated economic growth, especially due to oil and gas exports. This allowed the government to implement various social programs, maintain a relatively high standard of living, and mitigate social tensions. Although economic inequality existed, the overall level of economic stability contributed to the maintenance of order. After Nazarbayev stepped down as president and transferred power to Kassym-Jomart Tokayev in 2019, many of these factors weakened. The new leadership faces growing economic difficulties, falling oil prices, the effects of the COVID-19 pandemic and a worsening social situation (Pannier, 2020). Thus, the decline in oil prices and the easing of control, which previously allowed for the efficient distribution of economic resources, posed a challenge to the system. The system, which had previously managed such challenges in their infancy, under the new president failed to effectively utilize the available resources, resulting in a general breakdown. Authoritarianism and skillful manipulation of the "input" and "output" processes concealed chronic problems; when just one variable fails in this system, similar events occur.

Tokayev responded to the protests with the use of force, declaring a state of emergency and calling in military forces to suppress the unrest. As a result, hundreds of people died during the protests, and thousands were arrested. This harsh suppression created an atmosphere of fear and stifled opportunities for peaceful protest and activism, negatively affecting the level of democracy in the state. After the suppression of the protests, Tokayev d the need for reforms, including improving the political system and expanding citizens' rights. He proposed a number of reforms, such as the creation of new political parties, the possibility of participation in elections, and changes to electoral legislation. However, many critics believe that these measures are merely cosmetic and do not lead to real changes in the political system. (The Guardian, 2022). Despite promises of reform, Tokayev has also taken steps to strengthen authoritarian control. He continued to restrict freedom of speech and control independent media. This created conditions for further suppression of the opposition and hindered the formation of a fully democratic society. As a result, the system resorted to old and tested methods of maintaining power. Tokayev only needs to change the composition of the elite to distance himself and his allies from Nazarbayev, which will allow him to gain the support of a portion of the population eager for change. In the end, the sum will not change as a result of rearranging the components.

Following the events of 2022, Tokayev's government faced criticism from the Russian-speaking population, who expressed discontent over restrictions on freedom of speech

and the suppression of protests. This led to growing discontent among the Russian-speaking population, who may perceive these actions as an attempt to marginalize their interests. During the protests in January 2022, clashes occurred that affected different ethnic groups. For example, in Almaty, ethnic Russians were the target of violence by protesters. This shows how ethnic differences can exacerbate conflicts and make peaceful resolutions more difficult. (Quincy Institute for Responsible craft, 2022). Tokayev's government has not changed its policy towards ethnic minorities. Tokayev has proposed improving conditions for studying Kazakh and supported programs aimed at raising the status of Russian as a language of interethnic communication. The government has tightened control over the media and the internet to prevent the spread of disinformation and incitement of ethnic hatred. (Myrzaliyeva, 2023). This included the prosecution of those who exploit ethnic differences for political manipulation. Despite these steps, many experts and activists remain skeptical about real change and the ability of the Tokayev government to effectively address ethnic issues and ensure inclusivity in the political process. The real results of these actions will depend on the political will and ability of the authorities to carry out real reforms. Will the authorities undertake these reforms? It is unlikely, given the tendencies towards an authoritarian style of governance.

In recent years, there has also been a trend towards radicalization of young people, especially in the context of economic instability and lack of prospects. Kazakhstan has seen several terrorist attacks linked to Islamic radicalism. For example, in 2011, a terrorist attack occurred in Zhanaozen, in which several people were killed, and more than 20 people were injured. In 2016, attacks on police officers and civilians were carried out in Almaty by Islamists. (Holland, 2017: 189-210). These events have demonstrated the growing influence of radical groups and created a climate of fear that has hampered democratization processes. For example, in 2020, Kazakhstan detained dozens of young people suspected of trying to travel to Syria to fight for terrorist groups. This highlights the vulnerability of young people to radical ideas, which poses serious challenges to stability and democracy. In response to the threat of radicalism, Kazakhstan created the Counter-Extremism Agency, which aims to prevent radicalization and counter terrorist activity. However, critics argue that such measures often result in excessive control and repression, which limits civil rights and freedoms. In 2021, the Kazakh government tightened controls over religious organizations and banned the distribution of certain religious materials associated with radical ideologies (Kuanyshbaev, 2021: 50-53). While such measures aim to prevent radicalization, they also raise concerns about religious freedom and could undermine trust in the government. These examples highlight how Islamic radicalism is affecting democratization in Kazakhstan, posing challenges to political stability, social cohesion, and the protection of civil rights. The government must balance security with human rights to successfully counter this threat. In authoritarian countries, such a balance is impossible because human rights concerns are not properly fed into the system and, accordingly, responses to these concerns remain unaddressed.

It cannot be said that Tokayev's democratization initiatives are limited only to rhetoric. Its constitutional amendments are very different from how Russia and Belarus recently changed their basic laws or attempted in Uzbekistan. The death penalty has been abolished in Kazakhstan; banned close relatives of the president from participating in politics and holding leadership positions in regions and corporations; the law on the first president was removed, and so on (Umarov 2022). The current changes, although they increase the presidential term, ensure replacement every seven years, if, of course, they are followed. However, the political system of Kazakhstan has not changed because of this.

Unlike Kyrgyzstan, the president retained full control over all branches of government. Full-scale political transformation so far exists only in Tokayev's promises. In principle, Nazarbayev also regularly promised not to stay in power, but ended up ruling for three decades (Caron 2021). And Tokayev himself has already broken his promise not to "remake the laws, much less the constitution." Perhaps Tokayev is really waiting for the right moment to launch real political reforms, but where are the guarantees that such a moment will ever come? It is much more likely that reforms will be constantly postponed: first there were the January riots, then the war in Ukraine, then something else will arise. The Kazakh political regime does not guarantee its leaders a safe exit from the system. Nazarbayev tried, but, by and large, the attempt failed. Tokayev would hardly want to repeat the fate of his predecessor. Only access to power and personal control can guarantee his security. Democratic reforms will inevitably mean a reduction in presidential powers, and with them, Tokayev's ability to defend himself against his opponents (Dellecker & Nixey 2022: 130-131). And he has already acquired a lot of them - from the humiliated entourage of Nazarbayev to the new generation of the political elite, for whom Tokayev is the same relic of the Soviet past as his predecessor.

Conclusion

In recent decades, Kazakhstan and Kyrgyzstan, former Soviet republics, have gone through complex processes of establishing independence and hood. A study aimed at comparing the leaders and processes of democratization in these states, shows that although both began their independent existence under similar conditions, their political development followed different paths, largely due to different approaches to leadership and domestic policies.

Since gaining independence, Kazakhstan, under the leadership of Nursultan Nazarbayev, has chosen the path of authoritarian governance, characterized by strong centralized power and the absence of significant democratic reforms. Nazarbayev, in power for nearly three decades, created a political system based on personal loyalty and control over all branches of government. Economic reforms carried out by his administration contributed to significant economic growth, but democratic processes remained on the periphery of the 's political life. Nazarbayev's strong authoritarian leadership ensured political stability but also suppressed political opposition and independent media, limiting the space for democratic change. This approach allowed Kazakhstan to avoid political instability and economic collapse but left the with human rights problems and limited civil liberties.

Unlike Kazakhstan, Kyrgyzstan has chosen a more democratic path of development, accompanied by frequent changes of power and political instability. Since independence, the has had several presidents, accompanied by mass protests and revolutions, the most notable of which were the 2005 Tulip Revolution and the 2010 Revolution. These developments indicate a more dynamic and open political process in the , where civil society plays a significant role. However, frequent changes in power and political instability have negatively affected the economic development of Kyrgyzstan. The faces serious economic difficulties and high levels of corruption. However, the presence of political competition and an active civil society creates the potential for democratic development in the long term.

Kazakhstan and Kyrgyzstan represent two different examples of post-Soviet development, demonstrating the pros and cons of both authoritarian and democratic approaches to governance. Broadly speaking, the independent states that emerged after the collapse of the Soviet Union can be divided into three political categories: systems based on the rule of law, (2) systems governed by a "godfather", and (3) decentralized systems characterized by balancing alliances between competing parties (Engvall 2007: 30-35). Conceptually, Kazakhstan belongs to the second system, and Kyrgyzstan to the third. Kazakhstan is a classic example of a vertically hierarchical system, where the so-called "godfather" makes decisions from above and sends signals downwards. From the point of view of the systemic approach, the key political role here is assigned to the leader and his loyal elite, which usurps all the "input" functions of the system, thereby leaving no space for civil initiative. A distinctive feature of Kazakhstan is that its leader wisely used his power and resources and competently set an agenda for the people. Almost all political forces swore allegiance to the supreme power, and any violators were harshly suppressed. Kyrgyzstan chose the third path, and although at first glance the liberal traditions that were served from the first days of independence took root in the Kyrgyz society, in practice it turns out to be a horizontal system characterized by competing bandits. A state does not necessarily appear to be failing as it persists for a long time, but it can be a delicate balance. Competition between alliances in practice created the opportunity for citizens to function within the system and exercise their rights. However, the difference is that this is still being done in conditions of severe corruption and in the name of maintaining power, and not the well-being of its own people. Answering the key question of this study, namely why a freer regime was formed in Kyrgyzstan, we conclude that political roles and structures, despite many similarities with Kazakhstan, are different. Initially, the people here, although to a lesser extent, could participate in the process of articulating interests, and after the 2010 constitution this process intensified significantly. The leaders of Kyrgyzstan have always found themselves hostage to their popular agenda, for which they paid with color revolutions. And as a result, instead of correctly administering the resources that they had been pumping out of the for years, they lost allies in the political system. From a methodological point of view, Kyrgyzstan gave more space for people to "input" their interests but suffered greatly at the level of "output", due to the inept distribution of economic resources, weak functionality of institutions. In Kazakhstan, on the contrary, the opposite situation was observed, where democracy suffered, but there was stability. The problem is that from the point of view of system analysis, the elements of the system stop functioning harmoniously with each other when there is a violation or substitution of variables. For example, this happened during the fall in oil prices and the general emergence of a new figure in the presidential chair of Kazakhstan. All this eventually escalated into protests in 2022, where the government again had to strengthen control over the population. The case of Kyrgyzstan shows that people still have a choice, and they are adapted to drastic changes in the system. Of course, in standard democratic countries, during such upheavals, people simply change their government during elections, but in Kyrgyzstan so far this ends in revolutions. However, there is no doubt that the system in Kyrgyzstan is more flexible than in Kazakhstan, because: firstly, it has changed; secondly, people have a choice, although it does not fully meet their interests later; thirdly, the people as a whole are not afraid to protest and the struggle for their rights has become chronic, since there are still places in the system for "input" of their interests. In conclusion, neither of these paths is ideal. Kazakhstan's authoritarian stability ensured economic development but limited political freedoms and democracy. Kyrgyzstan's democratic path has led to frequent

political crises but has retained the potential for democratic growth. In the long term, both countries will be forced to seek a balance between stability and democratic reforms to ensure sustainable development and the well-being of their citizens.

Despite some progress in creating democratic institutions in Kyrgyzstan in 2010–2016, the faces challenges that hinder further progress. Regionalization, territorial fragmentation and traditional culture contribute to internal divisions, preventing the integration of national minorities. Economic and political instability create fertile ground for the spread of radical ideas, especially among young people. In 2020, another change of power occurred in Kyrgyzstan, and the new administration under the leadership of Sadyr Japarov carried out a constitutional reform, moving to a presidential form of government. This has raised fears of the slipping into authoritarianism, despite strong regional identities that can resist it.

In Kazakhstan, President Kassym-Jomart Tokayev has also promised political reforms but faces the need to strengthen presidential power in the face of economic, ethnic and religious challenges. Despite some changes, such as the abolition of the death penalty and the ban on the participation of close relatives of the president in politics, the system remains highly centralized. The prospects for democratization remain uncertain as reforms may be constantly delayed due to various crises and challenges. Thus, the text emphasizes that the democratization processes in both countries face serious obstacles related to historical, cultural and political characteristics, as well as the need to balance between stability and democratic transition.

REFERENCES

- Almond, G., & Powell, B. (1966), *Comparative Politics: A Developmental Approach*. Boston: Little, Brown.
- Anderson, J. (1999), *Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy?* Amsterdam: Harwood Academic Publishers.
- Åslund, A. (2007), *How Capitalism Was Built: The Transformation of Central and Eastern Europe, Russia, and Central Asia*. Cambridge University Press.
- Aziz, K. (2022), "Kyrgyz Democracy – A Headless Rider". Center for Political and Legal Research. Retrieved from <https://center.kg/article/465>
- BBC News. "Kazakhstan: Why are there riots and why are Russian troops there?", 10 January 2022. <https://www.bbc.com/news/explainers-59894266>
- Buluktaev, Y. O. (2018), "Prospects for the Dominant Party Based on The Results of Elections to the Mazhilis of The Parliament of the Republic of Kazakhstan". Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan.
- Caron, J. F. (Ed.). (2021), *Understanding Kazakhstan's 2019 Political Transition*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-981-33-4308-5>
- Collins, K. (2006), *The Logic of Clan Politics: Evidence from the Central Asian Trajectories*. – *World Politics*, Vol. 56, No. 2, pp. 224-261.
- Cummings, S. N. (2002), "Kazakhstan: An Uneasy Relationship - Power and Authority in the Nazarbaev Regime". In S. N. Cummings (Ed.), *Power and Change in Central Asia*. London: Routledge.
- Dellecker, A., & Nixey, J. (2022), "Kazakhstan: Democratic Developments and Constraints. Central Asian Survey", 41(2), pp. 123-145. <https://doi.org/10.1080/02634937.2022.2039415>
- Engvall, J. (2007), "Kyrgyzstan: Anatomy of a State". *Problems of Post-Communism*, 54(4), pp. 33-45.
- Engvall, J. (2011), "The State as Investment Market: Kyrgyzstan in Comparative Perspective." University of Pittsburgh Press.
- Engvall, J. (2018), "From Monopoly to Competition. Constitutions and Rent Seeking in Kyrgyzstan". *Problems of Post-Communism*, 65(4), pp. 271–283.
- Freedom House, (2023), *Marking 50 Years in the Struggle for Democracy*. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2023/marking-50-years>
- Hale, H. E. (2005), "Regime Cycles: Democracy, Autocracy, and Revolution in Post-Soviet Eurasia". *World Politics*, Vol. 58, No. 1, pp. 133-165.
- Hale, H. E. (2015), *Patronal Politics: Eurasian Regime Dynamics in Comparative Perspective*. – Cambridge University Press.
- Holland, M. (2017), *Kazakhstan: The Politics of Continuity and Change*. In R. J. D. H. G. (Ed.), *Central Asia in the Era of the New Great Game*. - London: Palgrave Macmillan.
- Human Rights Watch. (2010), "Where is the Justice? Interethnic Violence in Southern Kyrgyzstan and its Aftermath."

- Huskey, E. (2002), "An Economy of Authoritarianism? Askar Akayev and Presidential Leadership in Kyrgyzstan". In S. N. Cummings (Ed.), *Power and Change in Central Asia*. New York: Routledge.
- Huskey, E. (2011), *Kyrgyzstan: The Fate of Political Liberalization*. – *Central Asian Survey*, 30 (4), pp. 242–276.
- Ibraimov, T. (2022), "Democracy 3.0. Three Republics of Modern Kyrgyzstan". Center for Political and Legal Research. Retrieved from <https://center.kg/article/468>
- Karklins, R. (2002), "Typology of Post-Communist Corruption". *Problems of Post-Communism*, 49(4), pp. 22–32.
- Kassenova, N. (2021), "Kazakhstan's Soft Authoritarianism: Elite Politics in a Post-Soviet ." *Post-Soviet Affairs*, 37(4), pp. 331-349.
- Kilcullen, D. (2015), *Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerrilla*. London: Hurst & Company.
- Kuanyshbaev, A. (2021), *Extremism and Terrorism in Kazakhstan: and trends*. *Bulletin of the Karaganda University*. - V. 86, No. 2, pp. 40-59.
- Laruelle, M. (2015), "Kazakhstan's Nationhood Policy: Looking for an Inclusive Pattern." *Journal of Eurasian Studies*, 6(1), pp. 65-73
- Laruelle, M., & Engvall, J. (Eds.). (2015), "Kyrgyzstan Beyond "Democracy Island" and "Failing ". *Social and Political Changes in a Post-Soviet Society*. Lexington Books.
- Levitin, L. (2004), *Liberalization in Kyrgyzstan: 'An Island of Democracy.'* In Y. Ro'i (Ed.), *Democracy and Pluralism in Muslim Eurasia*. London: Frank Cass.
- Marat, E. (2015), *Kyrgyzstan*. In *Nations in Transit*. New York: Freedom House.
- Megoran, N. (2013), *Nationalism in Central Asia: A Biography of the Kyrgyzstan-Uzbekistan Boundary*. – Routledge.
- Minority Rights Group International. (2023), "Kyrgyzstan: Overview." Retrieved from <https://minorityrights.org/country/kyrgyzstan/>.
- Montgomery, D.W. (2016), *Islam beyond Democracy and in Kyrgyzstan*. *Central Asian Affairs*, v. 3, no. 1, pp 35-50.
- Myrzaliyeva, S. (2023), *Language Policy in Kazakhstan in the Context of World Practice*. *Journal of Nationalism Memory & Language Politics*, 17(1).
- Olcott, M. B. (2010), *Kazakhstan: Unfulfilled Promise*. Carnegie Endowment for International Peace.
- OSCE/ODIHR, (Office for Democratic Institutions and Human Rights), (2010), *Kyrgyzstan's Vibrant and Pluralistic Parliamentary Elections Constitute Further Consolidation of Democracy*.
- Pannier, B. "What the Falling Oil Prices Could Mean for Central Asia." *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 16 March 2020. <https://www.rferl.org/a/analysis-do-oil-price-cuts-signal-bad-economic-times-will-return-to-central-asia-/30488141.html>
- Quincy Institute for Responsible craft. (2022), "Ethnic Divisions and Ensuring Stability in Kazakhstan: A Guide for U.S. Policy."

- Radio Free Europe/Radio Liberty. 15 December 2004.
- Radnitz, S. (2020), *Revealing Schemes: The Politics of Conspiracy in Russia and the Post-Soviet Region*. Oxford University Press.
- Satpayev, D. (2016), "Ethnic Policy and National Identity in Post-Soviet Kazakhstan". *Central Asian Affairs*, 3(2), pp 110-128.
- Schatz, E. (2009), "The Soft Authoritarian Tool Kit: Agenda-Setting Power in Kazakhstan and Kyrgyzstan". *Comparative Politics*, 41(2), pp 203-222.
- Seidumanov, A. S. (2018), "The Political Process in Kazakhstan at the Present Stage". *Problems of the Post-Soviet space*, 5(2), pp. 181-190. <https://doi.org/10.24975/2313-8920-2018-5-2-181-190>
- The Guardian. "Scepticism Grows over Kazakhstan President's Promises of Reform", 15 January 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/jan/15/scepticism-kazakhstan-president-promises-reform>
- Umarov, T. (2022), *Kazakhstan's Snap Presidential Election: A Shot at Democratization*. Carnegie Endowment for International Peace. <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2022/09/kazakhstans-snap-presidential-election-a-shot-at-democratization?lang=ru>
- Yermukanov, M, (2020). "Kazakhstan's Elite Balancing: How Nazarbayev Managed the Regional Clans." *The Central Asia-Caucasus Analyst*.

ISSN: 2149-8539

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Yayın Tarihi: 30.08.2024

Geliş Tarihi : 03.07.2024
Kabul Tarihi: 26.08.2024

Onarıcı Adalet Yaklaşımı Kapsamında Apartheid Rejimi ile Hesaplaşma: Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu Deneyimi

*Coming to Terms with the Apartheid Regime within the Scope of Restorative Justice Approach:
South African Truth and Reconciliation Commission Experience*

İlyas Özcan

Doktora Öğrencisi,
Kırklareli Üniversitesi
PHD Candidate
Kırklareli University

ilyasozcn6@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5445-1884>

İntihal/Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve
İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate and
no plagiarism detected.

Öz

Geçmişte insanlığa karşı işlenen suçlar ile hesaplaşma adı altında 'hesap sorma' veya 'hesap verme' çabası ön plana çıkmaktadır. Hesaplaşma süreçlerini mutlaka ve her zaman 'cezalandırma' biçiminde değerlendirmek doğru olmamakla beraber bu durum pratikte de mümkün değildir. Cezalandırmanın mümkün olmayacağı durumlarda, mağduriyetlerin giderilmesi adına 'onarıcı adalet' kavramı ön plana çıkmakta ve bu soruna cevap olmaya çalışmaktadır. Onarıcı adalet yaklaşımının en bilinen örneklerinden biri Apartheid rejimi sonrası Güney Afrika'da mağdur ve failerin yüz yüze geldikleri Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu çalışmalarıdır. Buradaki temel motivasyon, yaşanan tüm acılara ve hak ihlallerine rağmen toplum olarak ortak bir geleceğin nasıl inşa edileceğine yönelik cevap bulmaktır. Bu çalışmada, Apartheid rejimi ile hesaplaşma süreci onarıcı adalet yaklaşımı üzerinden değerlendirilmiş ve geçmişle herhangi bir şekilde intikam hissi güdülmeyen yüzleşme çerçevesinde yürütülen faaliyetler analiz edilmiştir. Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun yetki alanları, faaliyetleri ve hazırladığı nihai rapor kapsamında ortaya koyduğu bulgular incelenmiş ve tüm bu süreç onarıcı adalet yaklaşımı ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Geçiş Dönemi Adaleti, Geçmişle Hesaplaşma, Onarıcı Adalet, Hakikat Komisyonu, Apartheid.

Abstract

In the past, the effort to 'ask for an account' or 'answer for an account' under the name of reckoning with crimes against humanity has come to the fore. Although it is not always correct to evaluate the settlement processes in the form of 'punishment', this is also not possible in practice. In cases where punishment will not be possible, the concept of 'restorative justice' comes to the fore in order to eliminate grievances and tries to be the answer to this problem. One of the most well-known examples of a restorative justice approach is the work of the South African Truth and Reconciliation Commission, where victims and perpetrators face off in South Africa after the Apartheid regime. The main motivation here is to find the answer to how to build a common future as a society, despite all the suffering and rights violations that have been experienced. In this study, the process of reckoning with the apartheid regime was evaluated through the restorative justice approach and the activities carried out within the framework of confrontation with the past without any feeling of revenge were analyzed. The areas of jurisdiction, activities and findings of the South African Truth and Reconciliation Commission within the framework of the final report have been examined and the whole process has been tried to be explained with a restorative justice approach.

Keywords: Transitional Justice, Reckoning with the Past, Restorative Justice, Truth Commission, Apartheid.

Araştırma & Yayın Etiği/ Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

Research & Publication Ethics This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Atıf/Citation

Özcan, İ. (2024). Onarıcı Adalet Yaklaşımı Kapsamında Apartheid Rejimi ile Hesaplaşma: Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu Deneyimi. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 10(2), 78-95. <https://doi.org/10.25272/icps.1509762>

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Bu çalışmanın temel amacı barışı, toplumsal istikrarı ve adaleti sağlamakta yetersiz kalan mevcut cezalandırıcı adalet teorilerine alternatif olarak onarıcı adalet yaklaşımını ön plana çıkarmak ve bu formül ile Apartheid dönemi ile hesaplaşma sürecini açıklamaktır. Onarıcı adalet yaklaşımı, suça sebep olan faillere odaklanmak yerine mağdura ve yaşanan acılara odaklanmak gerektiğini ifade eden bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım ile yargılamaların mağdur merkezli ele alınması hedeflenerek hem mağdurun hem de failin sürece dâhil edildiği bir diyalog sürecinin tesis edilmesi amaçlanmaktadır.

Güney Afrika'nın geçmişle hesaplaşma süreci, geçiş dönemi adaleti açısından son derece anlamlı ve öğretici bir deneyim olarak ortaya çıkmaktadır. Güney Afrika'da yaşanan Apartheid politikaları sonucu uygulanan geçmişle hesaplaşma modeli ve bu modelin şekli, işleyişi ve sonuçları, tüm dünyanın dikkatini buraya vermesine neden olmuş ve bu durum çok sayıda akademik incelemeye konu olmuştur.¹ Hesaplaşma kapsamında Güney Afrika'da Apartheid döneminde yaşanan olaylar, geçmişle hesaplaşma süreçlerinden geçen toplumlar için referans kaynağı haline gelmiştir.

Güney Afrika'da 1948 yılında iktidara gelen Ulusal Parti'nin 'öteki' temelli başlattığı ırkçılık ve ayrımcılık içeren politikaları 1994 yılına kadar sistematik bir şekilde sürmüştür. Apartheid olarak bilinen ırkçılığın korkunç bir şekilde yaşandığı bu sistem, beyaz nüfus ile siyah nüfus arasındaki tekelleşmiş ayrımcılığı ortaya koymaktadır. Ulusal Parti, iktidara geldikten hemen sonra ırkçı Apartheid sisteminin kurumsal temellerini oluşturmuş ve öteki olarak tanımladıkları tüm gruplar üzerinde sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda çeşitli baskı politikaları uygulamıştır. Ulusal Parti iktidarının ilk yıllarında çıkarılan çeşitli yasalarla beyazlar ile siyahlar arasında net çizgiler çizilmiş ve toplum, renk ayrımcılığına dayalı ırkçı politikalar ile uzun yıllar yönetilmiştir. Hayata geçirilen ırkçı politikalar, siyahların beyazlar ile aynı yerde oturamamasından aynı otobüse binememesi ve hatta aynı mezarlığa gömülememesi kadar ciddi ayrımcılıklardan oluşmaktaydı (Tabata, 1959: 17-23, Karaşahan, 2010: 81-88).

1990 yılına kadar karanlık günlerden geçen Güney Afrika, hem içerdeki muhalefetin örgütlülüğünün artması hem de diğer ülkelerden rejime yönelik tepkilerin artması ile geçiş döneminin yaşandığı bir sürece girmiştir. Nelson Mandela öncülüğündeki muhalefetin 1994 yılında seçimleri kazanarak iktidara gelmesinden hemen sonra geçmişte yaşanan insan hakları ihlallerinin ortaya çıkarılması ve sorumluların halk karşısında hesap vermesini sağlamak adına 1995 yılında Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu kurulmuştur. (Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, 1998:). Komisyon cinayet, işkence, insan kaçırma, ortadan kaybetme ve ayrımcılık

¹ Detaylı bilgi için bakınız; Elster, J. (2004) *Closing the Books, Transitional Justice in Historical Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge. Teitel, R. G. (2014). *Globalizing Transitional Justice: Contemporary Essays*, Oxford University Press, United Nations. Teitel, R. G. (2003). *Transitional Justice Genealogy*, Harvard Human Rights Journal, 16, s. 69-94. Guelke, A. (2005), *Rethinking the Rise and Fall of Apartheid: South Africa and World Politics*, Macmillan Education UK, London.- Ayubi, A. (2023), "Apartheid policy in South Africa", *International Journal of Science and Society* 5, 1, s. 124-131.- Mahlauli, M. B., Salani, E. ve Mokotedi, R. (2015), "Understanding Apartheid in South Africa through the Racial Contract", *International Journal of Asian Social Science*, 5, 4, s. 203-219.- Kurtz, L. R. (2010), "The Anti-Apartheid Struggle in South Africa (1912-1992)", *International Center on Nonviolent Conflict*, https://www.nonviolent-conflict.org/wp-content/uploads/2016/02/kurtz_south_africa.pdf (Erişim: 29.07.2024). Büyüktavşan, H. Z. (2021). Güney Afrika'daki Irkçı Apartheid Rejimi: 1948-1994. *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 1, 1, s. 26-41.

gibi suçların araştırılması, faillerinin ortaya çıkarılması ve mağdurların mağduriyetlerinin giderilip saygınlıklarının iade edilmesi çerçevesinde göreve başlamış ve 7 yıl boyunca çalışma yürütmüştür.

Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu dünya çapında üzerinde en çok tartışılma yürütülen hakikat komisyonlarından biri haline gelmiştir. Geçiş dönemi adaletinin tüm mekanizmalarının devreye girdiği Güney Afrika'daki geçmişle hesaplaşma sürecinde 'Onarıcı Adalet' formülü dikkat çeken konuların başında gelmektedir. Bu formül ile yaşanan hak ihlallerine suç ve fail odaklı yaklaşmak yerine mağdur odaklı sürece yaklaşılmış ve geçmişle hesaplaşma adına başarılı bir sonuç elde edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada, Güney Afrika'daki Apartheid rejimi süresince insanlığa karşı suçlar kapsamında yaşanan hak ihlallerini araştırmak adına kurulan hakikat komisyonunun çalışmaları üzerinden incelemeler yapılmaktadır. Makalede ilk olarak, onarıcı adalet yaklaşımı hakkında açıklamalar yapılmakta ve cezalandırıcı adalet ile arasındaki farklılıklar üzerinden tartışmalar yürütülmektedir. Daha sonra, Güney Afrika'daki Apartheid rejimi dönemi analiz edilmekte ve yaşanan insan hakları ihlalleri incelenmektedir. Son olarak ise, Apartheid rejimi sonrası Güney Afrika'da kurulan hakikat komisyonunun geçmişle hesaplaşma çerçevesinde yürüttüğü çalışmalar onarıcı adalet yaklaşımı kapsamında değerlendirilmektedir.

1. Onarıcı Adalet Yaklaşımı

Geçiş dönemi adaleti yaklaşımı, geçmişte yaşanmış çatışma süreçlerinden demokrasiye geçişlerde başvurulmuş hakikat ve adalet arayışı olarak ortaya çıkmakta ve çatışma çözümü ve barış inşası literatüründe son zamanlarda daha fazla tartışılan bir yaklaşım olarak yerini almaktadır (Özcan, 2024: 224). Buradaki temel motivasyon, geçmişte yaşanmış insan hakları ihlallerinin gelecekte de yaşanmaması amacıyla bu ihlallere sebep olan kişilerin kim olduklarının ortaya çıkarılması, sorumlulara yönelik hesap verilebilirliğin önünün açılması ve bu süreçten zarar görmüş mağdurların mağduriyetlerinin giderilmesidir. Böylelikle bu yaklaşım ile esas olarak toplumsal barışın tesis edilmesi ve o ülkede demokrasinin kurumsal bir hal alması amaç edinmektedir. Tüm bu süreç yürütülürken geçiş dönemi adaleti yaklaşımı bir takım mekanizmadan yararlanmaktadır. Bunlar; ceza adaleti, onarıcı adalet, hakikat arayışı ve kurumsal reformlar olarak ortaya çıkmaktadır.²

Ceza adaleti formülü hem ulusal hem de uluslararası mahkemeler aracılığıyla suçu işleyen faile yönelik ceza vermeyi hedefleyen hukuki bir mekanizmayı kapsamaktadır (Çeçen, 1990: 57-61). Onarıcı adalet formülü ise hakikat komisyonları aracılığıyla hakikatin ortaya çıkarılması ve mağdurların mağduriyetlerin giderilmesini amaç edinmektedir (Hayner, 2002: 8). Bunun yanı sıra onarıcı adalet, taraflar arasında diyalog mekanizması oluşturarak toplumsal barışı ve demokrasiyi tesis etmeyi amaçlamaktadır (Egbatan, 2013: 9). Geçiş dönemi adaleti mekanizmalarından bir diğeri olan hakikat arayışı ve kurumsal reformlar³ ise kapsayıcı bir anlayış ile geçmişle yüzleşip geleceğe güvenle ilerlemek çerçevesinde şekil bulmaktadır. Bu mekanizmalardaki asıl amaç, geçmişte

² Detaylı bilgi için bkz. International Center for Transitional Justice, "What is Transitional Justice?" <https://www.ictj.org/what-transitional-justice> (Erişim: 01.08.2024). Güleener, S. (2012). Çatışmacı Bir Geçmişten Uzlaşmacı Bir Geleceğe Geçişte Adalet Arayışı: Geçiş Dönemi Adaleti ve Mekanizmalarına Genel Bir Bakış, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, 8, 32, s. 43-76.

³ Detaylı bilgi için bkz. International Center for Transitional Justice, "Institutional Reform", <https://www.ictj.org/institutional-reform>, (Erişim: 03.08.2024).

yaşananların tüm gerçekliğiyle ortaya çıkarılması ve gelecekte tekrardan yaşanmaması temeline dayanmaktadır.

Klasik ceza adaleti sistemine yönelik oluşan eleştiriler beraberinde alternatif yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Onarıcı adalet yaklaşımı ceza adaleti sistemine bu anlamda alternatif olarak ortaya çıkmakta (Zehr, 1990, Erbaş, 2023: 1183) ve daha çok tüm tarafların sürece dâhil olduğu ve taraflar arası çatışmanın sona erdirilerek kalıtsal çözümlere ulaşıldığı bir adalet mekanizmasını oluşturmaktadır. Bu formül daha çok fail ile mağdur arasında bir diyalog mekanizması inşa ederek fail, mağdur, toplumsal ağlar ve hukuk sisteminin dâhil edildiği problem çözme yöntemi olarak ortaya çıkmaktadır (Tokdemir, 2017: 86-92). Ancak her ülkede bu yaklaşım farklı şekillerde tartışılıp uygulanıyor olsa da Akdeniz (2019)'a göre tüm farklılıklara rağmen onarıcı adaletin birçok ortak mekanizması mevcuttur. Bunlar; fail ve mağdurun karşılaşması, zarar ve onarıma odaklanmak, sorumluluk üstlenmek ve dönüştürme şeklindedir.

Braithwaite (1998)'e göre onarıcı adalet yaklaşımı tarihsel olarak eski Yunan, Roma ve Arap medeniyetlerine kadar dayanmakta ve adaleti sağlama ve suçu önleme noktasında geniş bir düşünce tarzını içermektedir. Tarihsel olarak Anglosakson hukuk anlayışına dayanan onarıcı adalet yaklaşımı, Amerika, İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi birçok batı ülkesinde çeşitli alanlarda başvurulan bir yöntemdir. Bu ülkelerde geniş ölçüde kabul gören onarıcı adalet yaklaşımı, "toplumsal adalet", "iyileştirmeler yapma", "pozitif adalet", "ilişkisel adalet", "düzeltici adalet" ve "toplum temelli adalet" şeklinde de kullanılabilir (Baytaç, 2013: 118). Bu kavramlarının hepsinin temelinde yatan anlayış aynıdır. Bu yaklaşım kapsamında, yaşanan hak ihlallerine yalnızca suç ve fail temelli yaklaşımın yanı sıra tüm aktörlerin sürece dâhil olduğu bir adalet mekanizması amaçlanmaktadır.

Ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı ülkelerde cezaların ve yargılamaların bireysel çerçevede yürütülme yöntemi, çatışma sürecinin sebep olduğu toplumsal sorunların arka planda kalmasına neden olmaktadır (Özcan, 2022: 245). Bu nedenle onarıcı adalet yaklaşımı, suçu basitçe hukuk kurallarını çiğnemek olarak tanımlamak yerine suçluların mağdurlara, topluma hatta kendine zarar verdiğini kabul etmektedir (Restorative Justice Exchange, 2005: 1). Onarıcı adalet yaklaşımının temel hedefi, mağdurun yaşadığı zararın telafi edilmesi, failin ıslah edilmesi (Herman, 1999: 81) ve bu sayede toplumsal barış inşa edilerek huzur ve güvenlik ortamının tesis edilmesidir (Bıçak, 2018: 3). Bu yaklaşım ile failerin eylemleri için aktif sorumluluk almalarını sağlamak, faileri topluma tekrardan entegre ederek yeniden suç işlemelerinin önüne geçmek ve hem failin hem de mağdurun rehabilitasyonunu destekleyen aktif bir çalışma topluluğu oluşturmak amaçlanmaktadır. Onarıcı adaletin bir bütün olarak adaletin verimliliğini, etkinliğini ve kalitesini artıran tamamlayıcı bir süreç olarak ceza adaleti ile mümkün olduğunca bütünleştirilebileceği onarıcı adalet savunucuları tarafından savunulmaktadır (Marshall, 1999: 6, Herman, 2017: 82).

Braithwaite (1998)'e göre onarıcı adalet genel anlamda müzakereci adalettir; gerçekleşen suçların sonuçları ve bunlar ile nasıl bir yöntem ile başa çıkılacağı esas olarak bu noktada ortaya çıkmaktadır. Ayrıca onarıcı adalet yaklaşımı genel anlamda mağduriyetleri telafi etmeye öncelik veren bir yanıt olarak sorulara cevap olmaya çalışmaktadır (Uludağ, 2011: 130). Esas olarak bu formül ile fail tarafından işlenen suçun temel gerekçeleri incelenmekte ve bu durumu anlamaya yönelik bir irade ortaya konulmaktadır.

Onarıcı adaleti formülü üç temel unsurdan oluşmaktadır. Bunlar; yüzleşme, onarım ve dönüşümdür. Bu üç temel unsur her ne kadar farklı kavramlar olsa da birbiriyle bağlantılıdır. Yüzleşme, onarıma yol açar ve onarım ise dönüşüme yol açarak toplumsal barışı inşa etmektedir (Restorative Justice Exchange, 2022). Bu unsurlar hem failin hem de mağdur ve toplumun yaşayabileceği refah ve barışın olduğu bir sosyal yapıyı hedeflemektedir (Zehr, 1990). Böylece, yaşanan hak ihlalleri ve bu ihlallerden sorumlu kişilerle yüzleşme adına yürütülen faaliyetlerin toplumu onardığı ve bu onarım sürecinin zaman içerisinde sosyal yapıyı dönüştürerek toplumsal barışı inşa ettiği söylenebilmektedir.

Onarıcı adalet formülü genel olarak, geçmişte yaşananların restorasyonu ile ilgilidir. Bunlar; failin restorasyonu, mağdurun restorasyonu ve toplumun restorasyonu şeklindedir (Marshall, 1999: 7). Bu aktörlerin hepsinin sürece aktif olarak katılması esas olarak kabul edilmektedir. Mağdur tüm bu sürecin ortasında yer almaktadır. Ayrıca, faile yönelik cezalandırmanın aksine meydana gelen suçun nedenlerini anlamak (Özyiğit, 2009: 12-14), bu formülün temelini oluşturmaktadır.

Christie (1977)'ye göre klasik hukuk sisteminde yaşanan bir hukuk dışı olayda en ağır şekilde kaybeden konumda olan mağdurdur. Mağdur sadece fiziksel veya ruhsal acı çekmek ya da maddi bir kayba uğramak ile kalmaz aynı zamanda kendi davasına katılımını da kaybeder. Burada yaşanan suç hukuk sistemine karşı gerçekleşmiş olarak kabul edilir ve mağdur ilgi odağını kaybeder. Ceza adaleti formülünün aksine onarıcı adalet yaklaşımında ise hem mağdur hem de fail yüz yüze toplantılarda bir araya getirilir ve bir yüzleşme süreci başlar (Restorative Justice Exchange, 2005: 1). Yüzleşme süreçlerinde temel amaç faili cezalandırmaktan öte mağdurun zararlarını tazmin etmeye yöneliktir (Zehr, 1990). Buradaki temel amaç failin sebep olduğu yıkımı görebilmesi ve mağdura verdiği zararı anlayabilmesidir. Ayrıca bu toplantılar, mağdurun failin işlediği suça neden olan gerekçeleri anlaması ve intikam duygusundan arınması noktasında oldukça önemlidir.

Onarıcı adalet yaklaşımı hem suç kaynaklı ortaya çıkan mağduriyetin telafi edilmesine odaklanmakta hem de faileri işledikleri suçtan sorumlu tutarak bu sorunu toplumsal bir bakış açısı ile değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, suçu meydana getiren davranışların yalnızca hukuku ihlal etmediği, bunun yanı sıra hem mağdura hem de topluma zarar verdiği yönünde temel varsayım üzerine kurulmuştur (Marshall, 1999). Onarıcı adalet kapsamında suçu meydana getiren davranışların neticesinde oluşan zararın giderilmesine yönelik çaba hem mağduru hem de faili kapsamlı ve bununla beraber mağdur ve faile gereken destek sağlanmalıdır (United Nations, 2006: 6). Bunun yanı sıra, failin sebep olduğu suçtan kaynaklı yaşanan mağduriyeti görmesi, anlaması ve kabul etmesi ile beraber, sebep olduğu mağduriyetten pişman olması, onarıcı adaletin en temel prensiplerinden birini oluşturmaktadır (Meadow, 2007: 171, Uludağ, 2011: 133). Kısacası onarıcı adalet, yaşananlardan kaynaklı mağdurun mağduriyetinin giderilmesi ve failin ıslah edilmesi açısından oldukça önemlidir.

Birleşmiş Milletlerin onarıcı adalet programı kapsamında yayınladığı el kitabında, onarıcı adaletin temel özellikleri şu şekildedir;

- Yaşanan suç, mağdur ve fail göz önünde bulundurularak her vakanın özel olarak incelenmesini sağlar,
- Bireyin saygınlığını, eşitliğini ve onurunu koruyan ve hem failin hem de mağdurun iyileştirilmesini sağlayan bir yaklaşımdır,

- Klasik ceza adaleti sisteminin failer üzerinde başvurduğu damgalayıcı etkiye alternatif oluşturmaktadır,
- Klasik ceza adaleti sistemine ve uygulamalarına alternatif olmak ile beraber bu sistem ve uygulamalar ile beraber kullanılabilen bir yöntemdir,
- Yaşanan çatışmanın sebepleri ile bu sorunun çözümünü bir araya getirebilen bir yaklaşımdır,
- Hak ihlallerine maruz kalan mağdurların yaşadıkları zararlar ve bu zararlardan kaynaklı ortaya çıkan ihtiyaçlar üzerinde duran bir yaklaşımdır,
- Failin, sebep olduğu davranışların sebebini ve sonucunu anlaması ve bu çerçevede ıslah edilmesini amaçlayan bir yaklaşımdır,
- Yaşanan sürece, içerisinde bulunulan hukuk kurallarına ve mevcut ceza adalet sistemi kurallarına uyum sağlayan bir yaklaşımdır,
- İnsanlığa karşı işlenmiş ağır suçları da kapsamak üzere birçok suça ve faile uygun bir yaklaşımdır,
- Özellikle suça bulaşmış reşit olmayan failerin topluma tekrardan kazandırılması çerçevesinde önemli bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır,
- Toplum içerisinde yaşanan suçları ve bu suçlardan kaynaklı meydana gelen sosyal düzensizliği önleme açısından başvurulan bir yöntemdir (United Nations, 2006: 7-8).

Bireyler arası uyuşmazlık sonucu ortaya çıkan suç ve o suç ile hesaplaşma sürecine fail, mağdur ve toplum çerçevesinden bakılması adaletin doğru yönde tesis edilmesi noktasında önem arz etmektedir. Suçla hesaplaşma kapsamında ceza adaletinin sebep olduğu ifşa edici özelliğin, faili topluma kazandırma açısından oldukça olumsuz etki bıraktığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra fail ile hesaplaşırken faili anlamaya çalışmak, failin o suça neden başvurduğunu ve o suçun altında yatan tüm değişkenleri ortaya çıkarmak onarıcı adalet yaklaşımını değerli kılan bir başka özelliktir.

Hannah Arendt *'İnsanlık Durumu'* kitabında, geçmişle hesaplaşma süreçlerinden geçen toplumlar için 'hatırlamak' ve 'unutmak' kavramlarının ötesinde bir başka kavramın daha tartışılması gerektiğini ifade etmektedir. Arendt'in üzerinde durduğu kavram 'anlamak'tır. Arendt insanlık durumunu açıklarken, anlamamanın unutmak ve hatırlamaktan daha değerli olduğunu ve bu yüzden yaşanan bir acı ile hesaplaşmadan önce onu ortaya çıkaran sebepleri anlamak gerektiğini ifade etmektedir (Arendt, 2000: 20-23). Arendt'in yanı sıra Alman bir yargıç olan Bernard Schlink'in *'Okuyucu'* adlı kitabında ise Yahudi soykırımı sebebiyle yargılanan ve belki de dakikalar sonra idam cezası alacak bir Nazi görevlisinin *"ve biliyor musun, eğer seni anlamıyorlarsa senden hesap da soramazlar"* (Schlink, 2011: 171) sözü onarıcı adalet yaklaşımının bu boyutunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Onarıcı adalet yaklaşımı kapsamında değerlendirilen 'anlamak' kavramı, suçun ortaya çıkmasına sebep olan değişkenlerin analiz edilmesi açısından oldukça önemlidir. Ancak faili anlamaya çalışmak, ona hak vermek veya işlediği suçtan kaynaklı onu haklı çıkarmak gibi bir dizi sorunu doğurabilmektedir. Bu yüzden geçmişle hesaplaşılırken geçiş dönemi adaleti mekanizmalarının her birine eksiksiz bir şekilde başvurulması gerekmektedir.

2. Güney Afrika'daki Apartheid Rejimi (1948-1994)

Güney Afrika'da uzun yıllar boyunca uygulanan ve beraberinde sayısız hak ihlaline neden olan Apartheid rejimini açıklamadan önce Apartheid kelimesinin literatürdeki anlamlarına bakmak gerekmektedir. Apartheid kavramının genel olarak ayrımcılık, renk ayrımcılığı ve ırkçılık gibi anlamlarda kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bir diğer anlamı ile Afrikaans bir terim olan ve Güney Afrika ile özdeşleşen bu kavram, 1948-1994 tarihleri arasında iktidardaki Ulusal Parti hükümeti tarafından uygulanan politikalar için kullanılan "ayrı kalkınma politikası" ile Türkçeye çevrilen "ayrılık" anlamına denk düşmektedir (Şen, 2021: 9). Bu tanımdan yola çıkarak, Apartheid rejimi döneminde Güney Afrika'da yaşayan insanların mensup olduğu ırk ve etnik kökenin o insanların toplum içindeki yerlerini belirlemede önemli bir etken olduğu söylenebilir.

Apartheid rejimi, Güney Afrika'da yaşayan halklar arasındaki eşitliği net bir şekilde ortadan kaldıran ve beyazların sadece söz sahibi olduğu 1948-1994 yılları arası ırkçılığa dayalı yaşanan döneme verilen isimdir (Gençoğlu, 2017: 93). Güney Afrika'da 1948 yılında gerçekleşen seçimleri Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisine yakınlığı ile bilinen ve Irkların Ayrı Gelişim Teorisini savunan Ulusal Parti kazanmış ve ülke beyaz ırkın mutlak egemenliği altına girmiştir (Özer, 2017). Güney Afrikalı beyazlar Avrupa'ya giderek oradaki üniversitelerden eğitim almış ve 1930'lu yılların faşist ideolojilerinden etkilenmiştir. Özellikle Afrikaner milliyetçiliğin oluşmasında önemli katkısı olan Hans van Rensburg, Almanya'da öğrenci olduğu zamanlar Hitler ideolojisi ile tanışmış ve hatta Hitler, Herman Göring, ve Joseph Gobbels gibi kritik isimler ile tanışma fırsatı bulmuştur (Şen, 2021: 49). Bu temellerde kurulan Apartheid rejimi, Ulusal Parti'nin iktidara gelmesi ile milliyetçiliğin faşist-ırkçı bir hal aldığı saldırgan bir sisteme dönüşmüştür.

1948 seçimleri ile beraber mecliste en çok sandalyeyi kazanan siyasi parti Ulusal Parti olmuştur. Böylelikle Ulusal Parti daha fazla koltuk kazandığı için hükümeti kurma yetkisini elde etmiş ve Daniel François Malan ülkenin başbakanı olarak seçilmiştir. Malan göreve geldikten hemen sonra ilk iş olarak Apartheid rejimini ülkede kurumsal bir hale getirmiştir (Dinçer, 2021: 19). Afrika kıtasının neredeyse tamamında sistematik hale gelmiş olan sömürge düzeni, Güney Afrika'da kendine has özellikleri ile daha sert ve acımasız bir hal almış ve bu özelliğinden kaynaklı diğerlerinden farklı olarak ortaya çıkmıştır. Güney Afrika topraklarının asıl sahibi olan siyahi ırka yönelik izlenen politikalar sonucu toplum tamamen farklı kutuplara ayrılmıştır. Siyahi yerli halkın sahip olduğu topraklar ellerinden alınmış ve siyahiler ırka dayalı ayrımcı politikalara maruz kalmıştır. Sistematik bir şekil alan Apartheid rejimi politikaları ile siyahi yerli halk süreç içerisinde işkencelere, ölümlere, ayrımcılığa, ırkçılığa ve yerinden edilme gibi birçok hak ihlali ile karşı karşıya kalmıştır (Büyüktavşan, 2021: 29).

1948 yılında iktidara gelen Ulusal Parti hükümeti siyahlar ile beyazlar arasında net bir çizgi çizmek adına çeşitli yasalar çıkarmıştır. Bunlar arasında; siyahlar ile beyazlar arası evlilik "Karma Evlilik Yasağı" ile yasak bir hale getirilmiştir. "Ahlaksızlık Yasası" ile beyaz ve siyahlar arasında cinsel birlikteliğin yaşanması yasaklanmıştır (Gümüş, 2020: 29-30). Bu konuda rejime bağlı güvenlik güçlerinin denetleme adı altında evlere ve yatak odalarına gece yarısı baskınlar yaptığı bilinmektedir. Ayrıca, evlenmeleri yasak hale getirilmiş siyah ve beyaz bireylerin birlikte aynı evde yaşamaları da engellenmeye çalışılmıştır (Tural, 2012). Bunların yanı sıra "Nüfus Tescil Yasası" ile ülkedeki insanların kimliklerinde ten renklerine dair ibarelere yer verilmesi, "Grup Alanlar Yasası" ile ülkenin ırka dayalı bölgelere ayrılması ve beyazlar ile siyahların ayrı bölgelerde yaşaması, "Bantu Eğitim Yasası" ile siyahların matematik ve bilim alanında ders alamaması, "Tek Kişilik İşletme" yasası ile siyah işverenlerin yalnızca bir işçi çalıştırma hakkına sahip olması

(Gümüş, 2020: 30-31) gibi birçok yasa çıkarılmış ve toplum siyah ve beyaz diye ikiye ayrılmıştır.

Güney Afrika'da yaşanan ırkçılığın tavan yaptığı en önemli olaylardan biri 21 Mart 1960 tarihinde yaşanan Sharpeville katliamıdır (Karaağaçlı ve Turgut, 2019: 4). Rejimin ayrımcılık temelinde yürürlüğe koyduğu kimlik kartlarını protesto etmek amacıyla gerçekleşen protestolarda 69 insan hayatını kaybetmiştir. Yaşanan katliamdan kaynaklı hem ülke içerisinden hem de diğer devletlerden ırkçı rejime yönelik tepkiler gelmeye başlamıştır. Bu tepkilerin yanı sıra Birleşmiş Milletler de 1960 yılının Nisan ayında aldığı karar ile ırkçı yönetimi kınamış ve bu politikalarından vazgeçmeye çağırmıştır (Gençoğlu, 2017: 95). Güney Afrika başta olmak üzere dünyada yaşanan ırkçı politikalar karşı Birleşmiş Milletler 21 Aralık 1965 tarihinde "Her Biçimiyle Irksal Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi (United Nations, 1965)" ni kabul etmiştir. Sözleşme'de, ırkçı politikaların insan onuruna karşı işlenen bir suç olduğuna ve aynı zamanda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile belirtilmiş olan hak ve özgürlüklere aykırı olduğuna yer verilmiştir. Bunun yanı sıra Sözleşme'de, ırkçı politikaların barış ve güvenliği tehlikeye düşürdüğü belirtilmiştir (Gümüş, 2020: 32). Böylece bu Sözleşme ile ırk ayrımcılığı yasaklanmış ve Apartheid rejimi politikaları insanlığa karşı suç olarak nitelendirilmiştir.

1973 yılının Kasım ayında "Apartheid Suçunun Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılması Konusunda Uluslararası Sözleşme (United Nations, 1973)" kabul edilmiş ve ırkçılığa karşı önemli bir adım atılmıştır. Buna göre Apartheid suçu, "bir ırksal grup üyelerine yaşama hakkını ve kişi özgürlüklerini tanımamak, keyfi olarak tutuklamak ve yasalara aykırı olarak hapsedmek, bu grupların toplumsal, siyasal ve kültürel yaşama katılmalarını engellemek ve gelişmelerini önleyici koşullar altında tutmak, onları ayrı yerde yaşamaya zorlamak, bu grupları zorunlu çalışmalara zorlamak ve bu tür ayrımcılık politikalarına karşı çıkanları cezalandırmak" şeklinde tanımlanmıştır (Aydın, 2002: 162). Sözleşme'ye göre yaşanan ırk ayrımcılığı devlet merkezli olarak değerlendirilmiş ve tüm yaşananların sistematik hale gelmiş devlet politikası olarak kabul edilmesi gerektiği üzerinden açıklama getirilmiştir.

Sharpeville Katliamı'ndan kısa bir süre sonra 1961 yılında gerçekleştirilen seçimleri tekrardan Ulusal Parti kazanmıştır. Seçimden büyük bir zafer elde eden Ulusal Parti, rakibi Birleşik Parti'ye büyük oranda fark atarak parlamentoda çoğunluğu ele geçirmiştir (Dinçer, 2021: 22). Bu durum Ulusal Parti'nin beyazlardan aldığı desteğin net bir göstergesidir. Ulusal Parti'nin sistematikleştirdiği ırkçı rejim, halkın güçlü desteğini alarak kurumsal bir hâle gelmiş ve insanlığa karşı ağır suçların yaşanmasına neden olmuştur. Yaşananların toplum tarafından kabul ediliyor olması ve bu doğrultuda Ulusal Parti iktidarının devamlılığına yönelik güçlü bir iradenin ortaya konulması, beyazlar ile siyahlar arasındaki bölünmüş toplum yapısını apaçık ortaya koymaktadır.

1960 sonrası siyahi halka yönelik gerçekleşen baskılar yürürlüğe koyulan yasalar ile daha da sert bir hal almaya başlamıştır. Baskıcı otoriter yönetim Afrika Ulusal Kongresi'ni yasaklayarak muhalefetin siyasi zeminde mücadele vermesini imkansız hale getirmiştir. Böylelikle Afrika Ulusal Kongresi farklı yöntemler benimseme kararı almıştır. Sharpeville katliamından sonra Nelson Mandela ve Afrika Ulusal Kongresi'nin diğer üyeleri silahlı mücadele yönünde karar vermiş ve böylece Mandela, Afrika Ulusal Kongresi'nin silahlı kanadını oluşturan Umkhonto we Sizwe'nin örgütünün liderlerinden biri olmuştur (Dinçer, 2021: 23). Ülkede başlayan silahlı çatışmalar üzerine Nelson Mandela ve diğer liderler hakkında 1963 yılında tutuklama kararı verilmiş ve bir yakalama operasyonu başlatılmıştır (Mhlauli ve diğerleri, 2015: 205).

İrk ayrımcılığına dayanan devlet politikalarının yanı sıra siyah nüfusun karşı karşıya kaldığı ekonomik sıkıntılar, toplumsal hareketlerin baskı altına alınması ve 1960 yılında meydana gelen Sharpeville Katliamı sonrasında yer altına inen Apartheid karşıtı kadroların verdiği mücadele sonucu 1970'lerin başında gözle görülür bir muhalefetin oluştuğu söylenebilir (Ören, 2012: 118-119). 1980'lerin ikinci yarısından sonra Apartheid Rejimi hem iç hem de dış baskılar karşısında gücünü yitirmeye başlamıştır. İrkçi sistemin kurucusu olan Dr. Malan ve destekçileri Sovyetlerin çökmesiyle beraber Batı dünyasından ciddi anlamda eleştirilere ve baskılara maruz kalmıştır (Gençoğlu, 2017: 97). Apartheid rejiminin yarattığı sosyal travma, toplumda kahraman kişiliklerin ortaya çıkmasına ve rejime karşı mücadele sürecinin başlamasına sebep olmuştur. Oscar Mpetha, Albertina Sisulu, Archie Gumede, başpiskopos Desmond Tutu, Dr Allan Boesak, Helen Joseph ve Nelson Mandela gibi isimler Apartheid'e karşı mücadelenin başını çeken isimler olmuştur (Gençoğlu, 2017: 96).

1990 yılına doğru hem siyahların hem de beyazların sosyalist bir temelde buluştukları Afrika Ulusal Kongresi Apartheid'e karşı mücadelenin merkezi haline gelmişti. Afrika Ulusal Kongresi yaşanan şiddet olaylarına, tutuklamalara, ırkçılığa ve katliamlara karşı toplumdaki ciddi destek alarak güçlenmiştir. Afrika Ulusal Kongresi öncülüğündeki toplumsal muhalefetin güç kazanması Ulusal Partiyi tedirgin etmeye başlamış ve Sovyetlerin çökmesi ile bu süreç daha ciddi bir boyut kazanmıştır.

Afrika Ulusal Kongresi ve hükümet arasındaki müzakere görüşmeleri 1990 yılında başlamış ve üç yıl sürmüştür. 1991 ile 1993 tarihleri arasında yürütülen barış görüşmeleri, iki tarafın yanı sıra sivil toplumun da sürece dâhil olduğu bir dönemi kapsamaktadır. Barışın inşa edilmesi ve demokrasinin ülkede kurumsallaşması açısından yeni bir anayasal düzene olan ihtiyaç üzerinde duran muhalefet, bu anlamda başarı elde etmiştir. Ancak Apartheid döneminde yaşanan hak ihlalleri ile hesaplaşmanın ne şekilde olacağı ve sorumluların af mı edileceği yoksa hesap mı verecekleri konusunda net bir sonuca varılmamıştır. Güney Afrika'da 1994 yılında ilk demokratik seçimler gerçekleştirilmiş ve demokratik anayasal düzene geçiş yapılmıştır. Yapılan seçimleri Afrika Ulusal Kongresi büyük bir farkla kazanmış ve yeni hükümet başkanı olarak seçilen Nelson Mandela'nın da desteği ile Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu oluşturulmuştur (Hakikat Adalet Hafıza Merkezi, 2014: 92-93). Bu Komisyon, af yetkisi ve tazminat programlarını kapsayacak onarımları içeren temeller üzerine kurulmuştur (Sancar, 2007: 242). Böylelikle, Apartheid rejimi süresince yaşanan hak ihlalleri bu Komisyon tarafından incelenmeye tabii tutulmuş ve geçmişle hesaplaşma kapsamında ilk adım atılmıştır.

3.Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu

Güney Afrika'da 1948 yılından 1994 yılına kadar siyahi ırka mensup insanlara yönelik gerçekleştirilen ırkçı politikaların isimlendirildiği Apartheid rejimi ile hesaplaşma süreci diğer geçmişle hesaplaşma süreçlerinden geçen ülkelere farklı olarak pratik bulmuştur. Güney Afrika geçmişi ile hesaplaşırken son derece yaratıcı bir model ortaya koymuştur. Bu model gerek sürece dahil olan kişiler açısından gerekse hesaplaşma sürecinin işleyişi, kapsamı, etkisi ve sonuçları açısından kendinden sonraki birçok geçmişle hesaplaşma sürecine rol model olmuştur.

Apartheid rejiminin gücünü kaybetmesinden sonra hem siyah ırka mensup insanların büyük bir kısmı hem de insan hakları üzerine yoğunlaşan uluslararası kurumlar, geçmişte insanlığa karşı yaşanan suçlardan sorumlu kişilerin cezalandırılması yönünde ısrarlı bir talep ortaya koymaktaydı. Ancak Güney Afrika'nın karmaşık sosyal ve siyasi yapısı ve kendine has dengeleri bu tarz bir yöntemi tehlikeli ve riskli bir hâle getirmekteydi

(Sancar, 2007: 242). Esas olarak 1948 yılından beri devam eden ve ağır insan hakları ihlalleri ile bütünleşmiş bir rejimin müzakere yöntemiyle geçiş sürecine ikna olması başlı başına bir mucize olarak kabul edilmekteydi. Toplumun kutuplaşmış bir yapıya bürünmesi ve sürekli olarak canlanan öfke ve nefret duygusuna rağmen 1984 seçimlerinin sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmesi bu anlamda oldukça önemlidir (Boraine, 2005, 29-62).

1994 yılında taraflar arasında kabul edilen 'Geçiş Anayasası' ile ırkçı rejim ile Afrika Ulusal Kongresi arasında bir uzlaşma sağlanmıştır (Boraine, 2005, 53). Bu uzlaşma temelinde bir hakikat komisyonunun kurulması gerekliliği ortaya çıkmış ve Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, yürüteceği oturumların halka açık olacağını ilan ederek hem baskıcı rejimin inkar politikalarına karşı bir meydan okuma gerçekleştirmiş hem de yaşananların tekrardan yaşanmaması adına bir kararlılık ortaya koymuştur (Sancar, 2007: 243). Kurulan bu Komisyon, geçiş dönemi sürecinde bir köprü olarak tasarlanmıştır. Komisyon, derinden bölünmüş Güney Afrika halklarını geçmişten geleceğe yönlendirmek ve ülkede insan hakları ve demokrasinin üstünlüğünü sağlamak amacıyla kurulmuştur (Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, 1998: 48). Komisyon'un gerçekleştirdiği yargılama ve soruşturmalar Arjantin, Şili, Salvador ve diğer birçok ülkede kurulan komisyonların aksine kapalı kapılar arkasında gerçekleştirilmedi. Maksimum şeffaflığa dayalı bu yöntem ile Komisyon toplantılarına Güney Afrika halkı yoğun katılım sağladı. Mağdurların anlatacakları hikâyeleri tüm ülkenin duyması gerektiği temelinde başvuru bu yöntem ile ırkçı rejimin sebep olduğu acılar tüm ülkede duyulmaya başlandı (Heinrich Böll Stiftung Derneği, 2007: 71).

Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun genel sekreteri olan Martin Coetze, çalışmalar boyunca "hakikat acıtır ama susmak öldürür" felsefesini benimsediklerini söyler ve şöyle devam eder: "Biz sadece hakikatin uzlaşmaya giden yolu açacağına inandık. Ağır insan hakları ihlalleri mağdurlarının eksiksiz hakikate dair bir hakları olduklarına inanıyoruz. Bu nedenle dinlemeleri kamuya açık oturumlarda yaptık. Faillerin isimleri ve resimleri yayınlandı. Demokrasiyi kolektif bir yalan üzerine inşa etmek istemedik. ... Biz eksiksiz hakikate karşılık af imkânı sunduk. Biz ne Şili'nin ne de Nürnberg Mahkemesinin yolundan gittik. Amaç eski ile yeni yönetim arasında tarihsel bir uzlaşma yaratmaktır" (Sancar, 2007: 250).

Güney Afrika'da kurulan Hakikat Komisyonu 8'i kadın olmak üzere toplamda 17 üyeden oluşmaktaydı. Komisyon başkanı olarak Anglikan kilisesi kardinali Desmond Tutu seçildi. Komisyon'a seçilen üyelerin tamamı Güney Afrikalı olmak ile beraber bu üyeler farklı bölgelerden ve etnik kökenlerden seçilmişti. Komisyon genel olarak üç komiteden oluşmaktaydı. Bunlar; insan hakları ihlalleri ile ilgili komite, rehabilitasyon ve tazminat komitesi ve af komitesi şeklindeydi (Hakikat Adalet ve Hafıza Merkezi, 2014: 93). Böylelikle Komisyon, insan haklarına yönelik gerçekleşen hak ihlallerini hakikat temelinde ortaya çıkarmak, failerin yargılanma süreçlerinde etkin rol oynamak ve mağdurların mağduriyetlerinin tazmini noktasında süreci yönetmek gibi birçok görev kapsamında görevine başlamıştır (Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, 1998).

Güney Afrika'da yaşanan ağır insan hakları ihlalleri ile hesaplaşma amacıyla kurulan Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun amaçları ve hedefleri şu şekildedir;

- Toplumsal ahlaki ülkede yeniden tesis etmek,
- Mağdurların saygınlıklarını ve tüm haklarını iade etmek,

- Hakikati ortaya çıkarmak,
- Komisyon'un belirlediği koşullarda yardımcı olanlara yönelik af çıkarmak,
- Ülkede hukukun üstünlüğü kültürünü inşa etmek ve insan haklarına dayalı bir sistem kurmak,
- Apartheid Rejimi döneminde yaşanan hak ihlallerinin gelecekte tekrardan yaşanmasını önlemek (Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, 1998).

Güney Afrika'da kurulan hakikat komisyonu Apartheid rejimini soruşturmaktan ziyade rejimin iktidarda olduğu süre boyunca yaşanan hak ihlallerini araştırıp ortaya çıkarmak ile görevliydi. Bu kapsamda yerel otoriteler tarafından Komisyon'a geniş ölçüde yetkiler verilmiştir. Bunlar arasında en dikkat çeken 'affetme' yetkisiydi. Bunun yanı sıra Komisyon, mahkeme gibi çalışarak arama, el koyma ve mahkeme kararı çıkarma gibi çeşitli birçok yetkiye sahipti (Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, 1998: 54). Komisyon, hak ihlallerinden sorumlu faileri öncelikli olarak para cezası veya hapis cezası gibi yöntemler ile cezalandırmak yerine onları topluma yeniden entegre etmeyi hedeflemiştir. Böylelikle toplumsal iyileşmenin öncelikli hedef olarak belirlendiği söylenebilir. Komisyon oturumlarında hem mağdurun hem de failin kendi hikayelerini anlatabilmelerine ve başkalarının hikayelerini duyabilmelerine olanak sağlamıştır. Fail ile mağdur arasında diyalog ortamı tesis edilerek suçu kabul etme, pişmanlık ve af ifadeleri için alan yaratılmıştır. Ayrıca çatışmanın altında yatan nedenleri ortaya çıkarmak ve faileri anlamaya çalışmak gibi meseleler de Komisyon'un diğer amaçları arasındadır (Leebaw, 2003: 28-29).

Güney Afrika'da kurulan Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun yürütmüş olduğu hakikati ortaya çıkarma ve geçmişle hesaplaşma süreci, aynı süreçlerden geçen diğer ülkelerde kurulan komisyon çalışmalarından ayrılmaktadır. Komisyon'un yargı sürecini doğrudan etkileyebilecek yetkilere sahip olması oldukça dikkat çekici bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Faillerin sorumlu oldukları öldürme, zorla kaybetme, işkence gibi sayısız ihlalleri kamuoyuna açık duruşmalarda eksiksiz şekilde itiraf etmesi durumunda, bu kişilerin sorumlu oldukları suçlardan kaynaklı yargılanmamaları veya af edilmeleri yönünde karar verme yetkisi tamamen Komisyon'a aitti (Hakikat Adalet ve Hafıza Merkezi, 2014: 93). Bu durum Komisyon'un affetme yetkisi olarak ortaya çıkmaktadır. Affetme yetkisi, failerin tam olarak yargılanmadığı şeklinde eleştirilerek adaletin bu yöntemle tesis edilemeyeceği yönünde muhalif bir kesimin oluşmasına da neden olmuştur. Ancak devlet başkanı Mandela ve Komisyon başkanı başpiskopos Desmond Tutu, Komisyon çalışmalarına açık bir şekilde destek vererek eleştirileri yumuşatmış ve Komisyon'un meşru bir hâl almasında büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Özellikle Komisyon başkanı Tutu, affetmek ve cezalandırmanın arasında üçüncü bir yola olan ihtiyaca sürekli olarak vurgu yapmıştır. Böylelikle genel bir aftan ziyade yalnızca siyasi sebeplerden kaynaklı suça karıştığını itiraf edenlere af sağlanmıştır (Democratic Progress Institute, 2013: 14).

Güney Afrika'daki geçmişle hesaplaşma süreci, çalışmalarda yer alan kadroların özverisiyle intikam alma duygusundan uzak bir yöntemle uygulanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda failerin sebep olduğu hak ihlallerini cezalandırmadan önce o suçun temelinde yatan nedenleri anlamaya çalışmak ve fail ile mağdur arasında bir diyalog süreci başlatmak, Komisyon'un çalışmalarında dikkat çeken bir noktaydı. Bu durum her ne kadar hem hesaplaşmanın yaşandığı dönemde hem de günümüzde eleştirilen bir yöntem olarak

ortaya çıkıyor olsa da yaşananları anlamak ve sebeplerini ortaya çıkarmak adına oldukça önemlidir.

Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu Nisan 1996 ile Haziran 1997 tarihleri arası gerçekleştirdiği oturumlarda, mağdur ve tanıkların ifadelerini dinledi. Kamuoyuna açık bir şekilde yapılan bu oturumlarda, ırkçı rejimin politikalarından mağdur olan insanların yaşadıkları ağır hak ihlallerini anlatarak rahatlama, öfkelerinden ve intikam duygularından arınmaları amaçlanmıştır (Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, 1998: 58). Böylece toplumu oluşturan siyah ve beyazların barış ve huzur içinde yaşamaları için gerekli olan toplumsal uzlaşma duygusunun tabana yayılacağı hedefi, Komisyon'un başlıca amaçları arasındaydı. Bunun yanı sıra failler de Komisyon önünde sebep oldukları suçlar için itiraflarda bulunarak mağdurlardan ve toplumdan af talebinde bulunabileceklerdi. ırkçı rejim döneminde yaşanan suçlarla hesaplaşma ve yargılama süreçleri için bilinenin dışında bağışlayıcı bir yaklaşımın benimsemesi, Güney Afrika'daki geçmişle hesaplaşma sürecini diğer geçiş sürecinin yaşandığı ülkelerden farklı kılmaktadır.

1996 yılından 1998 yılına kadar ki süreçte Komisyon'a yaklaşık 21 bin kişi başvuru yaptı. Bu başvurular arasından yaklaşık 19 bini Apartheid rejiminin ırkçı politikalarından mağdur olmuş insanlara aitti. Başvurular sonucu 2 bin kişiden fazla insan kamuya açık bir şekilde yapılan oturumlarda yaşadıkları ayrımcılıkları ve hak ihlallerini anlattı (Gade, 2013: 19). Komisyon'un çalışmaları, ırkçı rejim döneminde yaşanmış olan ihlaller hakkında araştırma yaparak hakikati ortaya çıkarmanın ötesine geçti. Komisyon çalışmaları, zorla ortadan kaybedilen insanların tespit edilmesi, mezarların açılması ve cenaze işlemlerinin yapılması, mağdur yakınları için psikolojik ve tıbbi destek sağlanması, oturumların halka açık şekilde yürütülmesi ve basında yayınlanması, tazminat programlarının belirlenmesi, ırkçı rejim döneminde suç işleyenlerin hangi koşullara bağlı olarak af edilebileceklerine ilişkin öncülük edilmesi ve tüm süreç hakkında nihai bir raporun hazırlanması gibi faaliyetleri kapsamaktadır (Hakikat Adalet ve Hafıza Merkezi, 2014: 93-94). ırkçı rejim döneminde yaşanan ihlallerin devlet güçleri tarafından mı yoksa muhalif silahlı gruplar tarafından mı işlendiği Komisyon'un çalışmaları sonucu ortaya çıkacak olan gerçeklerdi. Komisyon sıradan bilgi ve belge toplamanın yanı sıra siyasi kadroların ifadelerine, mağdurların beyanlarına ve faillerin itiraflarına dayalı hakikat ortaya çıkarma amacıyla görevine başlamıştı.

Güney Afrika'da kurulan hakikat Komisyon'unun elde ettiği başarının bir diğer nedeni de sahip olduğu bütçe ve çalışan personel sayısıdır. Komisyon'a 18 milyon dolarlık bir bütçe tahsis edilmiş ve 300'den fazla personel çalışmalarda görev almıştır. Aslında bütçenin geniş olması personel sayısındaki fazlalığı da doğrudan etkilemiştir (Maviş, 2016: 360). Bu durum, Komisyon çalışmalarının tüm ülke çapında yürütülmesine olanak sağlamıştır. Komisyon'un sahip olduğu yetki ve olanaklar, bu anlamda diğer ülkelerde kurulan hakikat komisyonlarından daha geniştir.

1990-1994 yılları arasında devletin en üst kademelerinin isteği doğrultusunda resmi devlet belgelerinin neredeyse tamamının sistematik bir şekilde yok edildiği Komisyon çalışmalarında ortaya çıkarılmıştır. Yok edilen resmi kayıtlar ile Apartheid sisteminin karanlık tarafı tamamen gizlenmek istenmiştir. Devletin yok ettiği kayıtlar sadece resmi devlet kayıtlarını kapsamıyordu. Bu dönemde Apartheid karşıtı kişi ve kurumlara ait arşiv niteliğindeki belgeler de devlet görevlilerince el konularak yok edilmişti. Ayrıca Apartheid sistemi öylesine kurumsal bir hâle gelmiş ki ki yurt içinde ve yurtdışındaki Apartheid karşıtı kurum binalarına baskınlar ve bombalamalar yapılarak geçmişe dair tüm izleri yok edilmek isteniyordu. Bunların yanı sıra devletin daha korkunç hafıza silme yöntemleri de

mevcuttu. Örneğin; sayısız muhalif medya ve basın kuruluşu ve kişilere yönelik sansür, yasaklama, yargı önüne çıkarmadan alı koyma, tutuklama, taciz, cinayet, işkence ve ortadan kaybetme gibi çeşitli birçok yöntem Apartheid rejimi tarafından sıklıkla başvurulan yöntemler arasındaydı (Bayram ve Doğan, 2018: 12-16). Bu koşullara rağmen Komisyon, Apartheid sisteminden mağdur olmuş veya bir şey gören, duyan kimselere gelip ifade vermeleri yönünde tüm ülkede çağrılar yapmıştır. Halkın geniş bir şekilde ilgi duyduğu Komisyon oturumları yıllarca devam etmiş ve böylece geçmişle hesaplaşma süreci mağdur, fail ve toplumun dâhil olduğu bir diyalog modeline dönüşmüştür.

Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun onarıcı adalet ile sürece yaklaşması ve hem failerin hem de mağdurların birbirleriyle barışçıl bir şekilde diyalog kurması, geleceğin hakikatler çerçevesinde inşa edilmesinde oldukça önemlidir (Leod, 2015). Komisyon bu kapsamda onarıcı adaleti sağlamak amacıyla yargısal, dinsel ve siyasal anlamda kendine özgü bir model olarak ortaya koymaktadır. Komisyon çalışmaları esnasında intikam ve nefret söylemlerinin yerine diyalog ve uzlaşma gibi yeni toplumsal erdemler vurgulanmış ve toplumsal bir bilinç oluşması hedeflenmiştir. Böylece, Komisyon'un var olmanın ötesinde yeni bir şiddet dalgasına neden olacağı yönündeki kaygılar temelsiz çıkmıştır.

Çalışmalarını 1998 yılının yaz ayında tamamlayan Komisyon, elde ettiği bilgiler sonucunda 3500 sayfalık beş ciltlik bir rapor yayınladı. Komisyon, sahip olduğu af yetkisinin genel bir af hâlini almaması için çalışmalarını dikkatli bir şekilde gerçekleştirdi. Bu kapsamda af talebi, Mayıs 1960 ile Aralık 1993 tarihleri arasında işlenmiş siyasi temelli suçları kapsamaktaydı. Bu kriterlerin yanı sıra af talebi için en geç Temmuz 1997 tarihine kadar başvurulması gerekmektedir. Af talebi ile Komisyon'a 7060 dilekçe verildi (Sancar, 2007: 244-245). Bunlardan 849'u kabul edilirken 5.392 tanesi ise reddedildi (Hakikat Adalet ve Hafıza Merkezi, 2014: 94).

Komisyon'un hazırladığı nihai raporda yapılan tespit ve tavsiyelere başkan Mandela ve birçok önemli isim tam destek verdi. Raporda yaşanan hak ihlallerinden sorumlu failerin isimlerine detaylıca yer verildi. Komisyon çalışmaları sonucunda üç temel noktada tavsiyelerde bulundu. Bunlar; mağdurlara yönelik maddi ve manevi tazminat adı altında altı yıl boyunca her ay 3500 dolar tazminat ödenmesi, kutuplaşmış toplumu bir arada yaşamaya mümkün hale getirmek için her türlü ayrımcılığa son verilmesi ve af talepleri uygun görülmeyen failerin yargılanmalarının devam ettirilmesi şeklindedir (Hakikat Adalet ve Hafıza Merkezi, 2014: 94). Rapordan da yola çıkarak Komisyon'un hakikatin ortaya çıkarılması yönünde oldukça başarılı işlere imza attığı söylenebilir. Komisyon çalışmaları Güney Afrika halkının gerçek bireysel öyküler ile yüzleşmesine olanak sağlamıştır. İnsanların yıllar boyunca yaşadıkları ayrımcılıklar ve acılar ciddiye alınmaya başlanmış ve bu temelde saygınlıklarının ve onurlarının iade süreci başlatılmıştır.

Sonuç

Geçmişte yaşanan insan hakları ile ilişkili olarak 'hatırlamak' çerçevesinden geçmişle hesaplaşabileceği gibi, 'unutmak' üzerinden de bir gelecek inşa edilebilmektedir. Toplumlar, geçmişte maruz kaldıkları ağır insan hakları ihlalleri ile hesaplaşırken bu yaklaşımlardan biri üzerinden geleceklerini inşa etmektedirler. Ancak bu makalede, Güney Afrika'daki Apartheid rejimi süresince yaşanan hak ihlalleri ile hesaplaşmak için yepyeni bir modelin ele alındığı ortaya çıkarılmıştır. Hatırlamak ve unutmak kavramlarının yanı sıra onarıcı adalet yaklaşımı referans alınarak 'anlamak' kavramı bu makalede açıklayıcı terim olarak kullanılmıştır.

Apartheid rejiminin iktidarda olduğu 1948-1994 yılları arasında yaşanan hak ihlalleri ile hesaplaşma adına intikam ve nefret duyguları bir kenara bırakılmış ve bu temelde hakikat ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda çalışmalar yürüten Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu, fail ile mağdurun bir arada olduğu açık oturumlar düzenleyerek yaşananları tüm ülkeye duyurmayı başarmıştır. Komisyon'un gerçekleştirdiği açık oturumlar, radyo ve televizyonlar üzerinden tüm halkın erişim sağlayabileceği bir gerçeklik hâline gelmiştir. Böylelikle, yaşanan acı gerçekler tüm toplum tarafından öğrenilmeye başlanmış ve acı evrensel bir hâl almıştır.

Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun sahip olduğu affetme yetkisi, çalışmaların işleyiş sürecinde belirgin olmuştur. Yani Komisyon, geçmişle hesaplaşma sürecini intikam almak için kullanmamış aksine hakikati ortaya çıkarmak için araç olarak görmüştür. Failerin halka açık bir şekilde ifade vermesi ve gerçekleri söylemesi karşılığında af edilebilmeleri bu durumu net olarak ortaya çıkarmıştır.

Sonuç olarak Güney Afrika, çok uzun yıllar boyunca ırk temeline dayalı ırkçı politikalar ile yönetilmiş bir ülke olarak dünya tarih sahnesinde yerini almıştır. Ancak, ırkçı sistem döneminde yaşananlar kadar o sistemle hesaplaşma süreci de bir o kadar önemlidir. Komisyon çalışmaları sonucu hakikat büyük oranda ortaya çıkarılmış ve demokratik temeller üzerine kurulmuş bir ülke inşa edilmeye çalışılmıştır.

Kaynakça

- Arendt, H. (1994). İnsanlık Durumu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Aydın, D. (2002). Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 51, 4, s. 131-167.
- Ayubi, A. (2023), "Apartheid policy in South Africa", International Journal of Science and Society, 5, 1, s. 124-131
- Bayram, D. & Doğan, D. (2018) Çatışmayı Kaydetmek: Arşivleri İnsan Hakları ve Toplumsal Mücadele, Sena Ofset Matbaacılık, İstanbul.
- Baytaz, A. B. (2013). Onarıcı Adalet'e Genel Bir Bakış. Journal of Istanbul University Law Faculty, 71, 1, s. 117-129.
- Bıçak, V. (2018). Onarıcı Adalet Yaklaşımıyla Ceza Adalet Sisteminin Yeniden İnşası. (Çevrimiçi), 10-11 Ocak 2018, <https://www.bicakhukuk.com/wp-content/uploads/2018/01/Vahit-B%C4%B1%C3%A7ak-2018-Adalet-%C5%9Euras%C4%B1-Tebli%C4%9F.pdf> (Erişim: 5. 03.2022).
- Boraine, A. (2005). Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu; Güney Afrika Deneyimi, Aram Yayıncılık, İstanbul.
- Braithwaite, J. (1998). "Restorative Justice", The Book Handbook of Crime and Punishment, der. Michael Tonry, New York, Oxford University Press.
- Büyüktavşan, H. Z. (2021). Güney Afrika'daki İrkçi Apartheid Rejimi: 1948-1994. Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi, 1, 1, s. 26-41.
- Christie, N. (1977). Conflicts as Property. The British Journal of Criminology, 7, 1, s. 1-15.
- Çeçen, A. (1990). Adalet Kavramı, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Democratic Progress Institute (2013). Geçiş Dönemi Adaleti Önündeki Engeller ve Fırsatlar: Hakikat ve Uzlaşma Komisyonları, Demokratik Gelişim Enstitüsü, İngiltere.
- Dinçer, M. (2021). İnşacı Kuram Bağlamında Afrika'nın Siyasal Dönüşümünde Medya: Güney Afrika. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Egbatan, M. (2013). Nasıl Bir Barış Süreci: Geçiş Dönemi Adaleti ve Toplumsal Cinsiyet. Ankara Üniversitesi KASUM, 5, 2, s. 7-19.
- Elster, J. (2004) Closing the Books, Transitional Justice in Historical Perspective, Cambridge University Press, Cambridge.
- Erbaş, R. (2023). Modern Onarıcı Adalet Programlarının Temel Esasları Açısından Türk Ceza Muhakemesi Hukukundaki Uzlaştırmanın Değerlendirilmesi. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2, 1, s.1179-1234.
- Gade, C. B. N. (2013). Restorative Justice and the South African Truth and Reconciliation Process. South African Journal of Philosophy, 32, 1, s. 10-35.
- Galma, A. (2019). Onarıcı Adalet Yaklaşımı ve Kavramsal Temelleri. Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16, 1, s. 1-23.

- Gençoğlu, H. (2017). Güney Afrika'da Irkçılığın Tarihsel Kökenleri. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 11, 2, s. 79-120.
- Guelke, A. (2005), Rethinking the Rise and Fall of Apartheid: South Africa and World Politics, Macmillan Education UK, London.
- Gülener, S. (2012). Çatışmacı Bir Geçmişten Uzlaşmacı Bir Geleceğe Geçişte Adalet Arayışı: Geçiş Dönemi Adaleti ve Mekanizmalarına Genel Bir Bakış. Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, 8, 32, s. 43-76.
- Gümüş, İ. (2020). Apartheid Döneminde Güney Afrika ve Uluslararası Çalışma Örgütü İlişkileri. Uluslararası Afro-Avryasya Çalışmaları Dergisi, 5, 10, s. 25-37.
- Hakikat Adalet Hafıza Merkezi (2014). Hakikat Komisyonları. Anadolu Kültür Yayınları, İstanbul.
- Hayner, P. B. (2002). Unspeakable Truths: Facing the Challenge of Truth Commissions, Routledge, New York and London.
- Heinrich Böll Stiftung Derneği (2007). Geçmişin Yükünden Toplumsal Barış ve Demokrasiye, Geçmişle Hesaplaşma: Neden? Ne Zaman? Nasıl?, Sena Ofset Matbaacılık, İstanbul.
- Hermann, H. J. Donald, "Restorative Justice and Retributive Justice: An Opportunity for Cooperation", Seattle Journal for Social Justice, C.16, S.1. (2017), ss. 71-103.
- International Center for Transitional Justice, "What is Transitional Justice?" <https://www.ictj.org/what-transitional-justice> (Erişim: 01.08.2024).
- Karaağaçlı, A. & Turgut, Ü. (2019). Güney Afrika'da Yerli Halkın Irkçılıkla Mücadelesi. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi, 43, s. 1-7.
- Karadağ, E. (2021). Apartheid Rejiminden İmtiyazlı Siyah Azınlığa: Güney Afrika'nın Açmazları. (Çevrimiçi), 26 Temmuz 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/apartheid-rejiminden-imtiyazli-siyah-azinliga-guney-afrika-nin-acmazlari/2314264> (Erişim: 10.03. 2022).
- Karavaşan, M. (2010). Irkçılık Cehennemi; Güney Afrika'da Apartheid Uygulaması, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Kurtz, L. R. (2010), The Anti-Apartheid Struggle in South Africa (1912-1992), International Center on Nonviolent Conflict, https://www.nonviolent-conflict.org/wp-content/uploads/2016/02/kurtz_south_africa.pdf (Erişim: 29.07.2024).
- Leebaw, P. (2003). Legitimation or Judgment? South Africa's Restorative Approach to Transitional Justice. The University of Chicago Press Journals, 36, 1, s. 23-5.
- Leod, L. M. (2015). Reconciliation through Restorative Justice: Analyzing South Africa's Truth and Reconciliation Process. <https://www.beyondintractability.org/library/reconciliation-through-restorative-justice-analyzing-south-africas-truth-and-reconciliation> (Erişim: 20.07.2022).
- Mahlauli, M. B., Salani, E. ve Mokotedi, R. (2015), Understanding Apartheid in South Africa through the Racial Contract, International Journal of Asian Social Science, 5, 4, s. 203-219.

- Marshall, T. F. (1998). Restorative Justice an Overview, Research Development and Statistics Directorate, United States of America.
- Meadow, M. C. (2007). Restorative Justice: What is It and Does It Work?, The Annual Review of Law and Social Science, 3, 1, s. 161-187.
- Ören, T. (2012). Apartheidten Siyah Ekonomik Güçlendirmeye Güney Afrika: Sermaye Birikiminin Tarihselliğinden Irk ve Sınıfın Yeniden Eklemlenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özcan, İ. (2022). Barışın Tesisi Aşamasında Geçiş Dönemi Adaleti ve Hakikat Komisyonları: Arjantin ve Şili Örneği, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 10, 2, s. 221-252.
- Özer, E. (2017). Sistemik Irkçılık: Apartheid, Tarih Aklı. (Çevrimiçi), 15 Mayıs 2020, <https://www.tarihakli.com/sistemik-irkcilik-apartheid/> (Erişim: 15.03.2022).
- Özyiğit, Ö. A. (2009). Türkiye’de Uzlaşma Kurumunun Yasal Çerçevesinin ve Uygulamasının Onarıcı Adalet Prensipleri ile Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Restorative Justice Exchange (2005). What is Restorative Justice?. <https://www.d.umn.edu/~jmaahs/Correctional%20Assessment/rj%20brief.pdf> (Erişim: 18.04.2022)
- Restorative Justice Exchange (2022). Three Core Elements of Restorative Justice. <https://restorativejustice.org/what-is-restorative-justice/three-core-elements-of-restorative-justice/> (Erişim: 16.05.2022).
- Sancar, M. (2007). Geçmişle Hesaplaşma, Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Schlink, B. (1997). Okuyucu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şen, F. (2021). Etnisite Dış Politika İlişkisi: Apartheid Dönemi Güney Afrika Cumhuriyeti 1948-1994. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.
- Tabata, I. B. (1959). Education For Barbarism- Bantu(Apartheid) Education in South Africa, Unity Movement of South Africa, London.
- Teitel, R. G. (2003). Transitional Justice Genealogy, Harvard Human Rights Journal, 16, s. 69-94.
- Teitel, R. G. (2014). Globalizing Transitional Justice: Contemporary Essays, Oxford University Press, United Nations.
- Tokdemir, S. (2017). Ceza Adaleti Sistemine Yeni Bir Yaklaşım: Tamamlayıcı Bir Sistem Olarak “Onarıcı Adalet” Mekanizması. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 21, 1-2, s.75-114.
- Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report (1998). Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report. 29 Ocak 1998 (Çevrimiçi), <https://www.justice.gov.za/trc/report/finalreport/Volume%201.pdf> (Erişim: 15.05.2022)

- Tural, N. (2012). Güney Afrika'da Neler olmuştu. (Çevrimiçi), 14 Mayıs 2020, <https://t24.com.tr/haber/guney-afrikada-neler-olmustu-1,219930> (Erişim: 15.04.2022).
- Uludağ, Ş. (2011). Onarıcı ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar, Polis Bilimleri Dergisi, 13 4, s. 127-151.
- United Nations (1965). International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial> (Erişim: 23.05.2022).
- United Nations (1973). International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid. [https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.10 International%20Convention%20on%20the%20Suppression%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Apartheid.pdf](https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.10%20International%20Convention%20on%20the%20Suppression%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Apartheid.pdf) (Erişim: 3.05.2024).
- United Nations (2006). Handbook on Restorative Justice Programmes. [https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook on Restorative Justice Programmes.pdf](https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Restorative_Justice_Programmes.pdf) (Erişim: 5.03.2022).
- Zehr, H. (1990). Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice, Scottdale, PA: Herald Press.

ISSN: 2149-8539

Yayın Tarihi: 30.08.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Geliş Tarihi : 08.07.2024
Kabul Tarihi: 31.07.2024

Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Dezenformasyonla Mücadele: Azerbaycan için Bir Model Önerisi

*Struggling with Disinformation as an Instrument of Public Diplomacy:
A Model Proposal for Azerbaijan*

Recep Şehitoğlu

Dr. Öğr. Üyesi,

Gaziantep Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Assist. Prof.,

Gaziantep University

Faculty of Economics and Administrative Sciences

recepsehitoglu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6855-4841>

İntihal/Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism detected.

Öz

Hızla gelişen iletişim ve medya düzeninin avantajları kadar dezavantajları da vardır. Dezenformasyon, bu dezavantajlardan birisidir ve gerek ulusal gerekse de uluslararası düzlemde ülkeleri zor durumda bırakabilmektedir. Bu yüzden dezenformasyonla mücadele, her ülke için öncelikli bir politika gündemi olmalı ve bunu yapabilecek hukuki ve kurumsal zeminin hızla inşa edilmesi gerekmektedir. Türkiye, dezenformasyona en çok maruz kalan ülkelerden birisi olarak, iletişim ve kamu diplomasisi çalışmalarında dezenformasyonla mücadeleye büyük önem vermektedir. Bu minvalde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde Dezenformasyonla Mücadele Merkezi'nin (DMM) kurulması ve hukuki düzenlemeler yapılması bölgesindeki öncü ülkelerden biri olmuştur. Azerbaycan da, özellikle Karabağ Savaşı yüzünden, uluslararası arenada yoğun bir şekilde dezenformasyon faaliyetlerine maruz kalabilmektedir. Bu makalede, Türkiye'nin dezenformasyonla mücadeledeki kurumsal ve hukuki birikimiyle Azerbaycan'ın dezenformasyonla mücadelesine nasıl katkı verebileceği sorunsallaştırılmaktadır. Buradan hareketle makalede, Türkiye ve Azerbaycan'ın dezenformasyon meselesinde birbirine benzeyen ve ayrılan yönleri vurgulanarak, Azerbaycan için bir model önerisi sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Diplomasisi, Dezenformasyonla Mücadele, İletişim, Türkiye, Azerbaycan

Abstract

The rapidly developing communication and media order has disadvantages as well as advantages. Disinformation is one of these disadvantages and can put countries in a difficult situation both at national and international level. Therefore, combating disinformation should be a priority policy agenda for every country, and the legal and institutional basis for doing so should be rapidly built. As one of the countries most exposed to disinformation, Türkiye attaches great importance to combating disinformation in its communication and public diplomacy activities. In this respect, Türkiye has been one of the pioneering countries in its region with the establishment of the Centre for Combating Disinformation (DMM) within the Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of Communications and legal regulations. Azerbaijan, especially due to the Karabakh War, can also be exposed to disinformation activities in the international arena. In this article, it is problematised how Türkiye can contribute to Azerbaijan's fight against disinformation with its institutional and legal experience in combating disinformation. From this point of view, the article aims to present a model proposal for Azerbaijan by emphasising the similarities and differences between Türkiye and Azerbaijan on the issue of disinformation.

Keywords: Public Diplomacy, Combating Disinformation, Communication, Türkiye, Azerbaijan

Araştırma & Yayın Etiği/ Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

Research & Publication Ethics This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Atıf/Citation

Şehitoğlu, R. (2024). Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Dezenformasyonla Mücadele: Azerbaycan için Bir Model Önerisi. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 10(2), 96-116. <https://doi.org/10.25272/iqps.1512183>

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

İletişim teknolojilerinde yaşanan dünya çapındaki büyük değişimler son yılların en büyük ve en önemli gerçeğini yansıtmaktadır. Özellikle uluslararası ilişkilerde ülkelerin milli çıkarları ve ulusal egemenliklerini koruma adına yürüttükleri dış politika uygulamaları, küresel düzeyde yaşanan zorluklar ve sınamalar dezenformasyonun kamu diplomasisi boyutunu da ciddi şekilde etkilemiştir. Dezenformasyonun, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle çok daha hızlı yayılması, kamu diplomasisinin çalışma alanıyla çakışması sonucunu getirmiş ve nihayetinde devletler bu noktada aksiyon almaya başlamışlardır. Çünkü dezenformasyon, demokratik sistemlerin korunması için de mücadele edilmesi gereken küresel bir sorun alanı olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye, bu noktada hızlıca aksiyon alan devletler arasında yerini almıştır. İletişim Başkanlığı bünyesinde dezenformasyonla mücadeleyi bir merkez olarak kurumsal yapıya kavuşturmuştur. Türkiye'nin sahip olduğu bu model, kardeş toplum olarak Azerbaycan için de bir model olarak bu çalışmada önerilmektedir. Şöyle ki, bölgesinde özellikle Karabağ Savaşı nedeniyle birçok dezenformasyona maruz kalmış bir ülke olarak Azerbaycan'ın daha kurumsal düzlemde doğrulama, yalanlama ve bilgilendirme yapması, haklılığını uluslararası kamuoyuna aktarmada başarılı olmasını sağlayacaktır.

Bu çalışma Türkiye örneğinden hareketle dezenformasyonla mücadelede sahip olunan know how'ın Azerbaycan'a transferi konusuna odaklanmaktadır. Bu çerçevede dezenformasyon ve kamu diplomasisi ile ilgili literatür taraması ve içerik analizi yöntemlerinden istifade edilmiştir. Dolayısıyla öncelikle dezenformasyonla ilgili ulusal ve uluslararası yayınlar irdelenmiş, sonrasında dezenformasyonun kamu diplomasisiyle ilişkisi ortaya konmuş, akabinde Türkiye'nin dezenformasyonla mücadelesi kurumsal perspektifi aktararak devamında Azerbaycan'ın dezenformasyonla mücadele yöntemleri ele alınmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ise Türkiye'deki modelin transferi için bir perspektif çizilmiştir.

1. Bir Bilgi Düzensizliği Türü Olarak Dezenformasyon

Dezenformasyon, kısaca bilgileri çarpıtma anlamına gelmektedir. Bilgi, açıklama, aydınlatma ve tanıtmaya olarak kullanılan enformasyon kavramındaki bir bozulma ya da olumsuzluğa işaret eden dezenformasyon kavramı, bir bilginin kasıtlı olarak yanlış sunulması veya deforme edilmesi olarak ifade edilmektedir (Çakmak, 2019: 1129).

Dezenformasyon, özü itibariyle yanlış algı oluşturarak kitleleri yanıltma, yönlendirme ve suistimal etme hedefi taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle eksik, yanıltıcı ya da tamamen uydurma bilgilerin üretilmesi ve yayılması sonucunda dezenformasyon gerçekleştirilmektedir (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, 2024).

Dezenformasyon, yanlış bilgilerin bilinçli bir şekilde yayılması olarak tanımlanır ve özellikle dijital medya araçlarında dezenformasyonun sıkça yapıldığı görülmektedir. Bu tür faaliyetler genel itibariyle daha önceden tayin edilen bir hususun gündemdeki ağırlığını pekiştirmek ve daha çok gündemde kalmasını sağlamak, onu radikalleştirmek, şiddete teşvik etmek, toplumda güveni kırmak ve demokrasiyi akamete uğratmak gibi amaçlarla gerçekleştirilir. Sosyal medya kullanımının yükselişi ve bu platformların siyasi aktivistlerce kullanılması, kitleleri harekete geçirme, ideolojileri güçlendirme ve şekillendirme bakımından önemli bir role sahiptir. Lakin sosyal medyanın kullanımının artması, siyasi iktidarların ve şirketlerin bilgi-işlem ve ağ trafiğini kontrol etme potansiyelini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla propagandanın sosyal medya üzerinden kullanılması, kötü niyetli aktörlerin eylemlerini aşan bir boyuta ulaşmış ve kamuoyunun tutumlarını şekillendirmek için kullanılmıştır (Güner, 2021: 133). Bu durum, bilgi dolu ve kullanıcı güveninin kısıtlı olduğu bir ortamda, dijital kampanya ve kamu diplomasisi faaliyetlerinin artmasına sebebiyet vermiştir.

Dezenformasyon yalanı perdelemek için uydurulan bir kılıf olarak da değerlendirilebilir. Doğru bilgileri değiştirip özel bir amaçla ve kasıt gözetmek suretiyle manipülasyon yaparak yanlış bir algı oluşturma girişiminde bulunmak da bir dezenformasyon çeşidi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca zarar verme ya da kasıtlı yönlendirme amacı gütmeyen yanlış bilgilendirme olarak ifade edilen mezenformasyon (*misinformation*) haricinde gerçekleştirilen dezenformasyon, kara propaganda olarak kabul edilmekte ve algı yönetimini amaçlamaktadır (Bektaş, 2002: 38).

Güç ve bilgi arasındaki ilişkiyi göz önünde tuttuğumuzda, bilgiye sahip olan daha çok etki oluşturma potansiyeline yani daha fazla güce sahip olmuş demektir. Bu bağlamda bilginin çarpıtılarak kullanıldığı bir form olan dezenformasyon, güç merkezlerinin ilgisini çekmektedir. Bu bakımdan dezenformasyon, kimi zaman belli güç merkezlerinin toplumları etkilemek ve yönlendirmek için kullandıkları bir yöntem olurken, kimi zaman da siyasi çevrelerin birbirlerine karşı algı oluşturmak ve karşı tarafı yıpratmak için kullandıkları bir araç haline gelmiştir. Bu anlamda dezenformasyonun, sadece yalan ve

propaganda gibi geleneksel bilgi manipülasyonu yöntemlerinden farklı bir yapısı bulunmaktadır (Aşkın, 2014: 5).

Dezenformasyon üretme de belli bir yönlendirme amacıyla üretilmiş bilgileri kitlelere ulaştıran basın ve medya kuruluşları, dezenformasyonun kaynağı olmasa dahi bu bilgilere aracılık ederek kitlelere yayılmasına neden olabilmektedir (Turan, 2015: 110). Bu anlamda oldukça ideolojik işleve sahip olduğu belirtilen medyanın çeşitli güç merkezlerinin çıkarlarını koruma işlevini üstlendiği belirtilmektedir (Herman ve Chomsky, 1998: 22). Hatta medya bu yönüyle haberlerin halka ulaştırılmasında çeşitli süzgeçler oluşturmakta ve haberin yanlı olarak aktarılmasına neden olabilmektedir.

Esasen dezenformasyonun tarihi çok eski örneklere götürülebilir ancak hakikat ötesi olarak ifade edilen post-truth dönemde dezenformasyonun, önlenmesi oldukça zor bir süratle yayılabildiği de bir gerçektir. Zira post-truth çağı nesnel gerçeklerin, duygular ve kişisel inançlardan daha az etkili olabildiği bir dönem olarak kabul edilmektedir (Aşkın, 2014: 77). Bu dönemde duyguların ve ön kabullerin rasyonalite ve hakikatin önüne geçmesiyle algılar, gerçeklerin önemini yitirmesine neden olmaktadır. Bu da haberin, bilginin veya verinin yeni teknolojiler ve sosyal medya platformları ile hızla yayılmasından kaynaklanmaktadır.

Dezenformasyona daha çok İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminde başvurulduğu bilinmektedir. Nitekim bu dönemlerde dezenformasyona, *“daha çok devletler ve bağlı kurumları tarafından, iç ya da dış kamuoyunu etkilemek, hedefler doğrultusunda kanaat oluşturulmasına imkân sağlamak amacıyla başvurulduğu görülmektedir”* (Akyüz ve Görgülü, 2022: 23). Öte yandan 2000’li yıllarda da yeni saldırı silahı olarak dezenformasyon ön plana çıkmaktadır (Ekşi, 2022: 12).

Ayrıca günümüzde bilgi ediniminde kurumsal haber kaynakları kadar bireysel sosyal medya hesapları da önemli bir yer tutmaktadır. Diğer yandan medyanın başka bir tartışma konusu olan taraf tutma, taraf olma ya da çıkar sağlama gibi gerekçelerle dezenformasyon içeren bir bilgiyi dezenformasyon sürecine alet ettiği örnekler de görülmektedir. Dezenformasyon, günümüzde sadece kasıtlı olarak yanıltmak ve yanlış bir bilgiyi yaymak dışında sonuçlar üretmek için de kullanılmaktadır. Söz gelimi bir ülkenin gündeminde yer tutması muhtemel hale gelen ve bir siyasi çevreyi sıkıştırması beklenen bir konu, tamamen dezenformasyon olan bir başka konu devreye sokulmak suretiyle gündemden düşürülebilmektedir. Yani dezenformasyon sadece karşı tarafa

zarar vermek için kullanılan bir dijital saldırı aracı olmaktan daha öteye gitmiş; aynı zamanda bir dijital savunma aracı haline gelmiştir. Başka bir zaviyeden bakmak gerekirse, bir siyasi kişilik, kendisi ve yakın çevresi hakkında ortaya çıkan iddialar üzerine inanılması zor, şaşırtıcı ve gerçek dışı olan dezenformasyon bilgisini dolaşıma sokarak kendisi üzerinde baskıları azaltabilir.

Dezenformasyon, propaganda ve casusluk faaliyetleri ile de iç içedir. Hatta dezenformasyonun bu faaliyetlerin belli aşamalarının bir araya gelmesini ifade ettiği söylenmektedir. Yani karşı tarafı istediğiniz şekilde davranır hale getirmede kullandığınız teknikleri ve metotları birlikte anlatmak istediğinizde dezenformasyon, elverişli bir kavram olarak kullanılır hale gelmiştir. Bu bakımdan stratejinin taktiğe karşı nasıl bir pozisyonu varsa dezenformasyonun da zehirlemeye karşı benzer bir pozisyonu olduğu ifade edilmiştir (Yayla, 2020: 133). Dezenformasyon, günümüzde toplumlar üzerinde ciddi etki oluşturması nedeniyle devletlerin ve kamu otoritelerinin dezenformasyona karşı önlem alması bir anlamda zorunlu hale gelmektedir. Çünkü Altun'a göre "*modern toplumların bugün gerçek anlamda demokrasi krizi*" yaşamalarının sorumlusu dezenformasyondur (İletişim Başkanlığı, 2024). Bu bakımdan dezenformasyonla mücadelede kamu diplomasisi faaliyetleri daha çok üzerinde durulması gereken bir konu olarak değerlendirilmektedir.

2. Dezenformasyonla Mücadelenin Kamu Diplomasisindeki Rolü ve Önemi

Kamu diplomasisi, klasik diplomasi anlayışından farklı olarak devletten devlete ilişkiler yerine devletten topluma ve bunun da ötesinde toplumdan topluma ilişkileri temel alan bir diplomasi yöntemi olarak ifade edilmiştir (Ekşi, 2022: 6). İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte yeni teknolojiler ve sosyal medya araçları, kamu diplomasisinin araç ve yöntemlerini de değiştirmeye başlamıştır. Bu yeni dönemde, yeni teknolojiler ve internet aracılığıyla yayılan dezenformasyon içeren bilginin kontrolü zorlaşmıştır. Bu yeni ortam, kamu otoritelerinin yanında belli normlara sahip kurumsal haber kaynaklarının da karşılaştığı meydan okumaları artırmıştır (Lazer vd, 2018: 1094). Haber kaynağı teyidi ve güvenilir bir kaynaktan bilgi edinme, çoğunlukla popüleritenin kurbanı haline gelmiştir. Buradan hareketle dezenformasyonla mücadele konusunda kamu diplomasisi önem kazandığı gibi kamu otoritelerinin dezenformasyon kaynaklarına karşı doğru ve güvenilir bilgiyi ulaştıran kaynakları öne çıkarması da ayrıca önem arz etmektedir. Ancak yine de kamu diplomasisi, yabancı veya yerli kitleleri

hedef alan devlet destekli dezenformasyon kampanyalarına karşı koymak için yeterli olmayabilir (Nisbet ve Kamenchuk, 2019: 81).

Tam da bu yüzden dezenformasyonla mücadelede kamu diplomasisinin tüm imkân ve kabiliyetlerinin harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede güçlü bir mücadele ancak devlet ve toplum bilincinin oluşturulmasıyla gerçekleştirilecektir. Öyle ki kamu diplomasisinin tüm aktörleri sahaya sürülmeli ve ortak bir akılla yönetilmelidir. Çünkü kamu diplomasisinde sadece devlet odaklı aktörlerden ziyade kamuoyunun farklı paydaşlarına yönelik de bir planlama dâhilinde hareket eden diplomasi (Şehitoğlu, 2021: 44) uygulayıcılarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Hakikat ötesi ya da sonrası olarak ifade edilen dönemde dezenformasyon, kamu diplomasisinin faaliyet alanlarına ve zeminine ilişkin de değişiklikler yapılması gerektiğini göstermektedir. Günümüzdeki uluslararası sistem ve mevcut medya düzeni, kamu diplomasisi faaliyetlerini zorlaştırması nedeniyle yeni sorun alanları meydana getirmektedir. Bu dönemde toplumlar, dezenformasyon ile farklı kutuplara ayrıştırılmakta ve kamuoyunda gerçek dışı olaylar üzerinden infial oluşturulabilmektedir. Öyle ki dezenformasyon, yabancı ülkelerdeki seçimlere müdahale aracı haline gelmiş ve yabancı toplumların sinir uçlarını yoklayacak girişimler sıklaşmıştır. Bu ve benzeri durumlar kamu otoritelerinin güvenlik mekanizmalarında yeni unsurlar ortaya çıkarmasına neden olmuş ve güvenliğe ilişkin önlemler konusunda yeni bir anlayışı beraberinde getirmiştir. Dahası, söz konusu bu dezenformasyon faaliyetlerinin dezenformasyona maruz kalan ülke yetkililerince dünyaya anlatılması, kamu diplomasisinin stratejik iletişim boyutunun da önemini göstermesi bakımından kıymetlidir. Dolayısıyla kamu diplomasisinin geleceği, dezenformasyon kampanyalarına karşı koymak ve araçlar geliştirmek için günlük çabaların ötesine geçmelidir. Çünkü dezenformasyonun iletişim stratejilerindeki, diplomatik ilişkilerdeki, siyasal ve sosyal süreçleri olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla kamu diplomasisi faaliyetleri bu hususta yoğun emek isteyen bir çerçevede yürütülmelidir.

Kamu diplomasisi geleneksel diplomasinin bir tamamlayıcı unsurudur ve hedef ülkedeki halkların tutumları üzerindeki olası değişikliklere odaklanır (Wei, 2020: 5). Dezenformasyonun kamu diplomasisi boyutu A ülkesinin, B ülkesinin halkları üzerinde yanlış bilgi yayması ve bunu söz konusu halkların tutumlarını değiştirerek başarması şeklinde oluşabilmektedir.

Günümüzde kamu diplomasisi faaliyetlerinde haberin kaynağı, gerçekleri, doğrulanması, yalanlanması ve teyidi gibi platformlar önem kazanmış ve bu nedenle dezenformasyonla mücadele sıhhatli bir medya ve iletişim ekosistemi için önemli bir bileşen haline gelmiştir. Hakikatin, normların, teyitli bilginin ve rasyonalitenin önemini kaybetmeye başladığı post-truth dönemde kamu diplomasisi faaliyetleri, başta dezenformasyona engel olmaya yönelmelidir. Ardından dezenformasyona karşı mekanizmalar üretmeli ve hakikate, normlara, teyitli bilgiye ve rasyonaliteye ulaşımı kolaylaştıracak alternatifler üretmelidir.

Diğer yandan kamu diplomasisi, dezenformasyonun meydana getirdiği güvensiz uluslararası sistemi yeniden güvenilir bir altyapı ile inşa etmelidir. Bunun için hukuki çalışmaların yanı sıra kamu diplomasisi faaliyetlerinde çeşitlilik ve çağa uygunluk kriterleri yerine getirilmelidir. Popülarite, ön yargı ve bilgiye dayalı olmayan inanışların, çağı zehirlemesinin önüne geçecek kamu, medya ve yargı süreçlerinin birlikte ve stratejik bir bakış açısı perspektifiyle dezenformasyonla mücadelesi gerçekleştirilmelidir. Nitekim günümüzdeki teknolojik gelişmeler, doğru ve yanlış bilgiye ulaşmanın telefon, internet kullanımı vb. imkanların had safhaya ulaştığı bu dönemde her türlü bilginin çarpıtılması, yanlış aktarılması ve kötü niyetlerle kullanılması bu dönemi bir “dezenformasyon çağı” (Akyüz ve Görgülü, 2022: 25; The Economist, 2024) olarak algılamamızı sağlamaktadır.

3. Türkiye'nin Dezenformasyonla Mücadele Yönetimi

Türkiye dezenformasyona en fazla maruz kalan ülkelerden biridir. 2018 yılında kurulan İletişim Başkanlığı da en önemli misyonları arasına dezenformasyonla mücadeleyi almıştır. 2022 yılının Ağustos ayında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı uhdesinde kurulan DMM ile haftalık bültenler hazırlanarak sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen ve dezenformasyon kapsamına giren içerikler tespit edilerek halka doğru bilgi ulaştırılmak amaçlanmıştır. Yine bu amaçla Türkiye’de 2022 yılının Ekim ayında yürürlüğe giren “Dezenformasyonla Mücadele” düzenlemesi, “halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma” suçunu tanımlayarak 3 yıla kadar hapis cezası öngörmektedir. Bununla beraber “halkı endişe, korku veya paniğe düşüren, ülkenin iç ve dış güvenliğini tehlikeye atan” paylaşımları yapan kişilere de ceza verilmesini ön görmekte olup sosyal ağ sağlayıcılarının kullanıcı haklarına ilişkin düzenlemelere uymalarını zorunlu hale getirmektedir.

Dezenformasyonla mücadeledeki hukukî ve kurumsal düzenlemelerin yanı sıra doğal afetler veya olağanüstü gelişmelerin yaşandığı durumlarda günlük bültenler hazırlanarak kamuoyuna doğru bilginin sunulmasına gayret gösterilmektedir (Koçyiğit, 2023: 73). DMM, dezenformasyonla mücadele stratejisinin bir enstrümanı olarak toplumsal farkındalığı artırmak ve bununla beraber medya okuryazarlığının toplumun birçok kesimi üzerinde gelişimini teşvik etmek amacıyla “Dezenformasyonla Mücadele Rehberi” oluşturmuştur (Dezenformasyona Mücadele Merkezi, 2024). Söz konusu bu rehber ile olası bilgi çarpıtmalarını ve yanıltıcı bilgileri halkın da kolay bir şekilde ayırt etmesini sağlamak ve kendilerini dezenformasyon karşısında nasıl koruyabileceklerini görmeleri amaçlanmıştır. Merkez, haftalık ve günlük bültenlerinin yanı sıra sosyal medyada da içerikler paylaşmaktadır (Aydın, 2023: 2609). DMM’nin resmi X (Twitter) hesabı tarafından yalanlama, bilgilendirme ve doğrulama içerikleri paylaşılmaktadır. DMM, görsellerle desteklenen içeriklerle teyit edilen bilgilerin daha etkili olmasını amaçlamıştır. Aylık yaklaşık 150, günlük ise ortalama 5 içerik paylaşan DMM, özel durumlarda ve afet gibi beklenmedik durumlarda bu paylaşımların sayısını artırmaktadır. Siyasî meseleler, sosyal konular, deprem vb. afetler, mülteci konusu, ekonomideki gelişmeler ve güvenlik gibi konulara odaklanan paylaşımlar ve dezenformasyon teyitleri öne çıkmaktadır (Koçyiğit ve Koçyiğit, 2023: 204). Başkanlık bünyesinde 6 Şubat depreminden sonra dezenformasyonla mücadele için “Dezenformasyon Bildirim Servisi” kurulmuş, 14 Şubat’ta yayımlanan bir haberde, e-Devlet ve mobil uygulamalar vasıtasıyla raporlanan yanıltıcı bilgi ve haber sayısının yaklaşık 6.200 olduğu belirtilerek vatandaşların çoğu zaman doğru bilgiyi ilettikleri vurgulanmıştır (TRT Haber, 2024). Öte yandan İletişim Başkanlığı 28 farklı Deprem Dezenformasyon Bülteni yayınlamıştır. Bununla beraber deprem sonrasında *Hakikat Mücadelesi* adlı gazeteyi yayıma sokarak halkın doğru bilgiye erişimini temin etmiştir. Dahası yine 2023 yılında “Doğru Habercilik ve Medya Etiği” adlı bir kitap ve “Medya Etiği Bağlamında Olağanüstü Dönemlerde Doğru Habercilik” konulu bir panel düzenlemiştir. Başkanlık tüm bu faaliyetleriyle esasen “yeni medya düzeninde daha sağlıklı ve dezenformasyondan arındırılmış bir medya kültürü” oluşturma arzusundadır. İlaveten bu ve benzeri çalışmalar “yurttaş gazeteciliği”nin de oluşumuna katkı sunmaktadır. Diğer yandan yerel medya buluşmaları ve çalıştaylar organize edilerek dezenformasyon ile ülke genelinde bölgesel düzlemde de mücadele gerçekleştirilmektedir (İletişim Başkanlığı, 2024).

Ayrıca Türkiye'nin uluslararası alanda imajının doğru bir şekilde oluşturulması ve gerçeklerin uluslararası kamuoyuna iletilmesi amacıyla Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) ve Anadolu Ajansı (AA) gibi kurumlar, uluslararası yayınlar gerçekleştirmekte ve bu doğrultuda çalışmalarını sürdürmektedir. TRT yönetiminin verdiği bilgilere göre 6 Şubat depremi ile ilgili TRT, "Deprem Özel Yayını"nda 1.601 dakika boyunca 18 canlı yayın ve 595 haber yayını yapmıştır (Öymez, 2023: 671).

Öte yandan İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'nin bir uçak kazası sonrasında vefat etmesini takiben ilan edilen bir günlük millî yas, Türkiye'deki bazı basın-yayın organları tarafından 6 Şubat depremlerinde millî yas ilan edilmedi, şimdi ilan ediliyor şeklinde haberleştirilmiştir. Bunu takiben DMM, 6 Şubat depremlerinde 7 günlük millî yas ilan edildiğini ifade etmiştir (İletişim Başkanlığı, 2024).

Türkiye, dezenformasyon tehdidine dikkat çekip aynı zamanda ilgili kurum ve kuruluşları ile eşgüdüm halinde çalışma eko sistemini kurumsal manada oluşturup toplumsal bilinci de inşa ederken yabancı hükümetler ve uluslararası kuruluşlar da bu tehlikeyi ve onunla mücadeleyi gündemlerine almaya başlamışlardır (A.g.e., 2024). Türkiye dezenformasyon faaliyetlerinin toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve insani açılardan maliyetler doğuracağına farkında olduğu için gerek siyasal düzlemde gerekse de bürokratik düzlemde çalışmalarını sürdürmektedir.

4. Azerbaycan'ın Hakikati Anlatma Çabası Olarak Dezenformasyona Karşı Mücadelesi

Azerbaycan uzun yıllar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) egemenliği altında yaşadıkdan sonra 18 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak bağımsızlığını kazanmasının hemen akabinde Dağlık Karabağ bölgesi, Ermeniler tarafından işgal edilmiştir. Binlerce Azerbaycan vatandaşının katledilmesinin yanı sıra 1 milyon Azerbaycan Türkü, yerlerinden edilerek Azerbaycan içlerine göçe zorlanmıştır. İşgal, ancak 2020 yılındaki 2. Karabağ Savaşıyla sona erebilmiştir. İşgalin sürdüğü yıllarda Azerbaycan'ın en büyük problemi Dağlık Karabağ olmuştur. Gerek Rusya'yı gerekse de Batılı bazı ülkeleri arkasına alan Ermenistan, işgal statükosunu 30 yıl boyunca sürdürmüştür. Mezkûr dönemde aracı devletlerin taraflı davranmasının da bir neticesi olarak diplomatik çözümlerin sonuç vermediği ortaya çıkmış ve sonunda Türkiye'nin kendi geliştirdiği yüksek askeri teknolojinin yardımıyla Azerbaycan toprakları güç kullanmak suretiyle geri alınmıştır (Atatorun, 2021: 52-54).

Ancak Azerbaycan, kendi topraklarını işgalden kurtarmak gibi son derece haklı ve meşru bir pozisyonda olmasına rağmen eleştirilerin, kara propagandanın ve hatta ambargoların hedefi olmuştur. Bilhassa yenilgiyi hazmedemeyen Ermeni Diasporası, Ermenistan hükümetinden de daha fazla çaba harcayarak Batılı medya ve siyasi çevreleri etkilemeye çalışmış ve bu noktada kendileri adına bazı başarılar da elde etmiştir. Diasporanın manipülatif ve dezenformatif faaliyetleri yüzünden Azerbaycan, uluslararası kamuoyuna adeta bir işgalci ve soykırımcı olarak lanse edilmiştir. Batı medyasında Azerbaycan lehine neredeyse hiçbir haber çıkmamıştır. Söz konusu durum günümüzde de devam etmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere bunun sebebi başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere Avrupa'da güçlü Ermeni Diasporası'nın bulunmasıdır.

Ermeni Diasporası, eski Osmanlı topraklarından göç eden Ermenilerden oluşmaktadır. Bir kısmı Anadolu'dan göç ederken diğer kısmı da Suriye ve Lübnan gibi bölgelerden Fransa ve ABD gibi ülkelere göç etmişlerdir. Dünya üzerinde Ermenistan dışında yaklaşık 5 milyon Ermeni vatandaşın yaşadığı tahmin edilmektedir. Söz konusu dağınık topluluk, bulunduğu ülkelerde genel olarak tüccar, girişimci, işveren ve yönetici olduğu için kendi ülkelerinin zengin sınıfı olarak bilinmekte ve bu sebeple ileri düzeyde bir örgütlenmeye sahiptir. Özellikle ABD ve Fransa'da yaptıkları lobicilik faaliyetleri, etkili ve sonuç alıcı olabilmektedir. Ermeni lobisi sayesinde sözde Ermeni soykırımı, birçok ülkede kabul edilmiş ve Türkiye (ve Azerbaycan) karşıtı propagandalar had safhaya çıkmıştır. Nitekim Ermeni lobisinin ve Ermeni siyaset ve idarecilerinin zihin dünyasında Ermenistan'ın sınırları bugünkü sınırdan çok farklıdır (Özocak, 2022: 64). Hal böyle olunca Ermeni diasporası kendi varlığını sürdürmek için hemen her türlü milli hadise için bir efsanevi bir kurgu oluşturur.

Ermeni Diasporası, aynı zamanda Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerini de baltalamış ve bu nedenle ilişkilerin normalleşmesine engel olmuştur. 2024 itibariyle 2020 yılındaki 2. Karabağ Savaşından sonra halen Ermenistan ile Azerbaycan arasında barış antlaşması imzalanmamasının ana sebebi yurtdışında yaşayan Ermenilerin barışa engel olmak amacıyla Fransa ve ABD gibi ülkeleri sürece dâhil etmeleridir. Diaspora, yabancı liderleri, siyasileri, üst düzey bürokratları ve halkı etkilemek için (aşağıda da örnekleri görüleceği üzere) en çok da dezenformasyonu kullanmaktadır. Öyle ki Ermenistan'ın 30 yıllık işgali Birleşmiş Milletler (BM) tarafından

bile onaylanmasına rağmen sanki mağdur olan Ermeniler imiş ve hatta Ermeniler soykırıma uğramışlar gibi bir propaganda yürütülmüştür. Bu durum da doğal olarak Azerbaycan'ı uluslararası alanda zor durumda bırakmaktadır.

Detaylara geçmeden önce Azerbaycan'ın Ermeni dezenformasyonu dışında diğer ülke ve grupların da dezenformasyonuna maruz kaldığını hatırlatmak gerekmektedir. Bilhassa Fransa ve İran tarafından yürütülen kara propagandalar dikkat çekicidir. Fransa, Ermeni Diasporasının etkisiyle Azerbaycan'a saldırırken, İran'ın sebepleri daha çok etnik, dini, komşuluk ve müttefiklik tercihlerine dayanmaktadır. Ancak sebep ne olursa olsun mezkûr ülkeler, Azerbaycan'ı karalamaktan geri durmamaktadırlar. Öte yandan Azerbaycan birçok ülkeden farklı olarak iç dezenformasyona pek az maruz kalmaktadır. Ülke içinde bölücülük, ideolojik ve dini ayrışma az olup, Azerbaycan halkını birbirine düşürecek kayda değer dezenformasyona pek rastlanılmamaktadır. Dolayısıyla Azerbaycan'ın dezenformasyonla mücadelesi ağırlıklı olarak dış güçlere karşı yapılmaktadır şeklinde çıkarımda bulunmak yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

Savaşta kaybeden devletlerin 2. Karabağ Savaşı ve akabinde Azerbaycan'a karşı faaliyetleri ve bu süreçteki saldırıları dezenformasyonun vahametini göstermesi açısından önemlidir. Azerbaycan Uluslararası İlişkiler Analiz Merkezi Başkanı (Beynəlxalq Münasibətlərin Təhlili Mərkəzi) Cavid Veliev'in derlediği bilgilere göre Ermenistan savaş esnasında dış dünyanın algılarını yanıltmak için sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmıştır (Veliev, 2022). Savaşın ilk iki gününde Ermeniler tarafından hızla yeni hesaplar açılmıştır. 27-29 Eylül tarihleri arasında yapılan bir çalışmada, çatışmayla ilgili hashtag'ler içeren 206.116 tweet toplanmıştır. Bu süre zarfında, veri setinde 70.350 benzersiz hesap tespit edilmiş ve bunların 7.764'ü bu iki gün içinde oluşturulmuştur. Yeni oluşturulan bu hesaplar, tüm tweetlerin %14,5'ini oluşturmaktaydı. Hesapların bazıları Azerbaycan hükümetinin şikâyeti üzerine X tarafından kapatılmıştır. Diğer yandan ABD'de Ermenilerin en büyük lobcilik kurumu olan The Armenian National Committee of America (ANCA), sürekli olarak Amerikan kongre üyelerine baskı yaparak Ermenistan'a destek vermelerini istemiştir. Sonuçta da ANCA'dan bağış alan birçok kongre üyesi, Azerbaycan'ı soykırımla suçlamış ve savaşın sonunda Azerbaycan'ın aleyhinde kararlar çıkarmışlardır (McShane, 2024). Öte yandan dönemin ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi, Ermenistan'ı ziyaret ederek ABD'nin desteğini ilan etmiştir (Gall, 2022).

Azerbaycan'ı, dezenformasyonla karalayan diğer bir ülke de İran'dır. Bu ülke iki Karabağ Savaşında da Ermenistan'ı desteklemiştir. İran, görünür sebepler dâhilinde bakıldığında, güçlü bir Azerbaycan'ın kendi Azerbaycan uyruklu vatandaşları arasında milliyetçi duyguların kabarmasından, Güney Kafkasya'da kendisinin etkisinin azalacağından ve Ermenistan ile olan coğrafi sınırların kapanmasından çekinmektedir. Ayrıca Azerbaycan-İsrail dostluğundan da rahatsızlık duymaktadır. İran, diğer birçok sebep yüzünden Ermenistan'a silah yardımı yapmasının yanı sıra medya yoluyla Azerbaycan'a saldırmaktan da çekinmemiştir. İran'da Azerbaycan lehine haber çıkaran bir medya organı bulmak oldukça güçtür. Ancak Sahar TV gibi sadece Azerbaycan'ı karalayan yayın organlarını bulmak mümkündür (Batiyev, 2021). Bu sebeptir ki Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı birçok defa İran'a yalan haberler yaymaması için çağrıda bulunmuştur (Jam News, 2021). İran'ın kara propagandaları şiddete dönüşmüş olup Azerbaycan'ın Tahran'daki büyükelçiliğine saldırıda bulunulmuş ve bir güvenlik görevlisi hayatını kaybetmiştir (Euronews, 2023).

Bu itibarla Azerbaycan'ın en çok Ermenistan ve İran'ın dezenformasyon içerikli saldırılarına maruz kaldığını söylemek mümkündür. Batılı ülkeler, Ermeni Diasporası yüzünden Azerbaycan'a saldırırken, diğer ülkelerin halklarının çoğu tarafsız kalmışlardır. Siyaset ve medya kanadından gelen karalama kampanyalarının organize olduğu, bazı ülkelerde devlet politikası olarak yürütüldüğü göze çarpmaktadır. Diğer yandan başta Türkiye olmak üzere Türkî Cumhuriyetler, Azerbaycan'dan yana tavır almışlardır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Erdoğan hükümetini destekleyen medya ve sosyal medya kullanıcıları kararlı bir şekilde Azerbaycan'a destek vermişlerdir ve vermeye devam etmektedirler.

Ancak, Azerbaycan hükümeti, medyası ve halkının da bu minvalde birtakım faaliyetler içerisinde olduğunu belirtmek gerekir. Azerbaycan'da Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'den tüm seviyelerdeki bürokratik kadrolara kadar dezenformasyona karşı bir duyarlılık göze çarpmaktadır. Birçok devlet yetkilisi sosyal medya hesaplarından veyahut medyaya demeçler vererek yalan haberlere cevap vermektedir. Örneğin Azerbaycan Dışişleri Bakanlığının web sitesinin İngilizce versiyonunda yayınlanan hemen her iki haberden birinin asılsız itham ve iftiralara cevap niteliğinde olduğu görülebilmektedir. Diğer yandan Azerbaycan Dışişleri Bakanı ve diğer yetkililerin sosyal medya hesapları da bir tür doğrulama (*fact-check*) işlevi görmektedir (Republic of Azerbaijan Ministry of

Foreign Affairs, 2024; AzerbaijanMFA, 2022). Azerbaycan'ın diplomatik misyonlarının, büyükelçilerinin ve konsoloslarının da dezenformasyonla mücadele ettiği göze çarpmaktadır. Söz konusu mücadelenin organize mi yoksa spontane mi olduğu netlik kazanmamakla birlikte maksadın hasıl olmasına katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. Azerbaycanlı milletvekilleri, düşünürler ve gazetecilerin de dezenformasyonla mücadeleye katkıda buldukları sosyal medya hesaplarından görülebilir.

Öte yandan Azerbaycan medyası da söz konusu mücadeleye büyük destek vermektedir. Birçok Azerbaycan medya organının Azerbaycan Türkçesinin yanı sıra İngilizce ve Rusça versiyonlarının olması, Azerbaycan'ın verdiği mesajların ve cevapların hızlıca yayılmasını sağlamaktadır. Özellikle Azerbaycan Devlet Haber Ajansı (Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyi-AZERTAC) bu hususta en önemli sorumluluğu üstlenmiş görünmektedir. Ajans, dokuz dilde yayın yapmaktadır. Azerbaycan'ın devlet olarak kendi doğrularını anlatmak ve yalanları ifşa etmek için izlediği diğer bir politika da bilhassa ABD'de çok görünür olan lobicilik faaliyetleridir. İddialara göre Azerbaycan hükümeti, 2015 yılından bu yana lobicilik faaliyetleri için 7 milyon dolar harcamış ve sadece 2023'ün ilk yarısında 1000 defa kongredeki ofislerle temasa geçmeye çalışmıştır (Dersimonian ve Freeman, 2023). Azerbaycan'ın daha çok Yahudi kökenli lobi firmalarını veya şahısları kullanarak kongreye ulaşmaya çalıştığı gözlenmektedir (Karataş ve Uslu, 2022: 299). Bu durumun gerçekleşmesinde Azerbaycan'ın İsrail ile olan iyi ilişkilerinin etkisi yadsınamaz. Diğer yandan gerek Amerika'da gerekse de diğer ülkelerde Türkiye-Azerbaycan iş birliğinden bahsetmek mümkündür. Yurtdışında iki ülkenin diplomatik misyonları birbiriyle iş birliği halinde hareket ederken, Türk medyası olabildiğince Azerbaycan'ın tezlerini dünyaya yaymaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Türkiye ve İsrail'in Azerbaycan'a dezenformasyonla mücadelede büyük katkılarının olduğunu ifade etmek, yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

Azerbaycan'daki sivil toplum kuruluşlarının (STK) çabalarını da burada ifade etmek bu ülkenin kara propagandalara karşı nasıl mücadele ettiğini anlamada faydalı olacaktır. Birçok STK, inisiyatif olarak algı operasyonlarına cevap vermektedir. Hatta bazılarının savunma pozisyonundan saldırı pozisyonuna geçtiği gözlemlenmektedir. Örneğin Bakü İnisiyatifi Grubu (Baku Initiative Group) isimli kurum, 14 Fransız sömürgesinden yetkilileri toplayarak onlara Fransız sömürgeciliğine karşı destek vermekte ve bu

amaçla etkinlikler düzenlemektedir. Bu yüzden olsa gerek, Mayıs 2024'te Yeni Kaledonya'da isyanlar çıktığında Fransız hükümeti doğrudan Azerbaycan'ı suçlamıştır.

5. Türkiye'nin Azerbaycan'a Sunduğu Dezenformasyonla Mücadele Desteği

Türkiye, uluslararası toplum nezdinde Azerbaycan ile her alanda olduğu gibi iletişim ve medya alanında da iş birliğini çok önemsemiş bir ülke olarak bilinmektedir. Bu iş birliği alanlarını enerjiden ticarete, sanayi ve teknolojiden kültür ve sanata kadar farklı alanlarda sıralamak mümkündür. Azerbaycan'ın bölgesinde sahip olduğu potansiyel güç her ne kadar büyük olsa da özellikle iletişim ve medya alanında, dijitalleşmenin de bir sonucu olarak bölgede yaşadığı yapısal dönüşüm bir bakıma tehdit de oluşturmaktadır. Bu çerçevede olası tehditlere karşı alınacak önlemler, hayati önem taşımaktadır. Başka bir ifadeyle, iletişim ve medyanın imkânlarından faydalanabilmek için her şeyden önce bu tehditleri bertaraf etmek gerekmektedir. Bu zaviyeden bakıldığında Türkiye, hibrit tehditler, dezenformasyon, bilgi düzensizliği ve benzeri problemler karşısında Azerbaycan ile olan ikili iş birliklerine hayati önem atfetmektedir. Bu tehditler karşısında esasen bir ülkenin tek başına mücadele etmesi, başarılı sonuçlar alınması ihtimalini düşürmektedir. Bu çerçevede Karabağ Savaşı sürecinde Ermeni lobileri başta olmak üzere Batılı medya organlarının yalan-yanlış, dezenformasyon içeren ve kurgulanmış bilgilerine dayalı yayınları örnek olarak sunulabilir. Nitekim Azerbaycan, Ermeni lobileri ve Batılı medya organlarının bu yayınlarını ifşa edebilir ancak söz konusu bu ifşaların, uluslararası kamuoyunda bir karşılık bulamaması halinde sonuç alınması da mümkün olmayacaktır.

Söz gelimi uluslararası kamuoyu, Karabağ Savaşı'nda dezenformasyonu, yalan-yanlış ve kurgu içerikli yayınları yoğun bir şekilde birlikte gördü. Buradan hareketle dezenformasyonun temel amacı, uluslararası kamuoyunu manipüle ederek yanlış yönlendirmektir denilebilir. Ermeni sivillerin zorla yerlerinden edildiğine dair iddialardan tutun da -sözde- soykırım yapıldığına ilişkin yalanlara kadar üretilen dezenformasyonlar, kısa sürede uluslararası toplumun gündemine taşınmak istenmiştir. Türkiye'de İletişim Başkanlığı başta olmak üzere, AA ve TRT gibi Türkiye'nin iletişim ve medya alanında faaliyet gösteren kuruluşları sayesinde bu dezenformasyonlara karşı mücadele verilmiştir.

Türkiye, iletişim ve medya alanında sahip olduğu büyük potansiyelin farkındadır. Bu sebeple Azerbaycan'la her alanda iş birliği yapmaktadır. Söz konusu iş birliği alanlarını

iletişim ve medya alanında da yapmak istemektedir ve Azerbaycan'ın geçirmekte olduğu zor ve kritik dönemleri iyi anlamaktadır. Bunu, sadece Azerbaycan için yapmakla kalmayıp tüm bölge ülkelerine de teşmil etmek arzusundadır. Öyle ki Türkiye bölgesinde barışın tesisi ve huzurun devam etmesi için bölge ülkelerinin hemen hepsi ile iş birliği alanlarını derinleştirmek istemekte ve bölgesinde herhangi bir sorun alanının bulunmaması hususunda yoğun çaba sarf etmektedir.

Türkiye, Azerbaycan ile yürütmüş olduğu tüm ilişkilerinde “tek millet iki devlet” şiarıyla hareket etmektedir. Bu nedenle özellikle iletişim ve medya alanında son 10 yılda iş birliği tesis etmede önemli mesafeler kat etmiştir. Söz konusu bu iş birliği alanlarını aşağıdaki şekilde aktarmak mümkündür:

- TRT ile Azerbaycan'ın AZAD Televizyonu ve ANS Şirketler Grubu MMC arasında 2013 yılında süresiz olarak bir mutabakat metni imzalanmıştır.
- AA ile AZERTAC arasında 2015 yılında iş birliği anlaşması imzalanmıştır (Anadolu Ajansı, 2015).
- Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Medya Alanında Stratejik İş Birliğine İlişkin Mutabakat Zaptı, 10 Aralık 2020 tarihinde Bakü'de, imzalanmıştır. Bu Mutabakat Zaptı ile “Ortak Medya Platformu” resmîyet kazanmıştır. Ortak Medya Platformu gerek Azerbaycan ile ikili iş birliği noktasında, gerek Türk dünyası ile yakın ilişkiler geliştirme noktasında son derece kıymetli bir oluşum olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede Ortak Medya Platformu 1. Toplantısı, Türk Konseyi Medya Forumu kapsamında 22 Ekim 2021 tarihinde İstanbul'da gerçekleşmiştir. Söz konusu toplantıda “kamu diplomasisi”, “uluslararası medya”, “stratejik iletişim”, “eğitim”, “mevzuat ve regülasyon”, “dijitalleşme ve uluslararasılaşma” komitelerinin kurulması hususlarında kararlar alınmıştır (İletişim Başkanlığı, 2023).
- Türkiye ile Azerbaycan arasında Ortak Medya Platformu çerçevesinde TRT ile Azerbaycan Devlet Televizyon Kanalı (Azərbaycan Televiziyası-AZTV) arasında tecrübe paylaşımı çerçevesinde eğitim programları düzenlenmeye başlanmıştır (TRT Haber, 2022).

Tüm bu gelişmelerin gösterdiği yakın iş birliğini çok boyutlu ve derinlikli bir şekilde sürdürmek, Türkiye'nin temel hedefidir ve bu hedefe yaklaşıldığı oranda dezenformasyonla mücadelede başarılı olunacaktır. Türkiye, dezenformasyonu milli

güvenlik sorunu olarak görmektedir. İlâveten dezenformasyon, bölge ülkeleri için de bir milli güvenlik tehdididir. Türkiye ve Azerbaycan arasında iletişim ve medya alanındaki yakın iş birliğinin Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) üyesi ve gözlemci ülkeler ve bölge ülkeleri arasında da zaman kaybedilmeden yapılması ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Azerbaycan, DMM kurarak, yumuşak güç kapasitesini artırmasıyla dış politikasında başarılı olacağı gibi kamu diplomasisi ve dezenformasyonla mücadelede de senkronize çalıştıracağı bir mekanizmaya kavuşacaktır. Nitekim yumuşak gücün artırılması hususu, *“hâkim kanı itibarıyla kamu diplomasisinin yapıcı araçları arasında kabul edilmektedir”* (Şehitoğlu ve Tekin, 2023: 232).

Sonuç

Türkiye’deki ilgili çalışmalardan esinlenilmesi halinde Azerbaycan’ın daha da başarılı olacağı, bu çalışmada iddia edilmektedir. Yukarıda da aktarıldığı üzere Türkiye, hem içerideki hem dışarıdaki yalan haber ve bilgilerden müteşekkil algı operasyonlarıyla mücadele etmek için İletişim Başkanlığını kurmuştur. Başkanlık ise hem kendi bünyesinde DMM’yi kurmuş hem de kendisiyle bağlantılı kuruluşlardan biri olan AA nezdinde 2022 yılında Teyit Hattı’nın kurulmasını sağlamıştır. Benzer bir bürokratik yapılanmanın Azerbaycan için de ihtiyaç olduğu aşikârdır. Azerbaycan’da ülke içinde olup da ülke karşıtlığını amaçlayan dezenformasyon az olduğu için kurulacak ilgili kurumlar sadece dış saldırılara cevap verecek nitelikte olacaktır. Bu amaçla bir tür İletişim Başkanlığı kurulması ve ilgili kurum nezdinde bir DMM’nin oluşturulması son derece faydalı olacaktır. Ayrıca AZERTAC’ın da AA’nın Teyit Hattı benzeri bir yapı kurması, yararlı olacaktır.

Öte yandan Türkiye’deki İletişim Başkanlığı, dış misyonlara (büyükelçilikler, daimi temsilcilikler başkonsolosluklar) İletişim Müşavirleri ya da İletişim Ataşeleri atamaktadır. Bu sayede dezenformasyonla mücadele, dış misyonların inisiyatifine bırakılmak yerine tek merkezden ve tek tip olarak yürütülmektedir. Bunun yanında İletişim Başkanlığına bağlı çalışan Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı, düzenli olarak yurtiçi ve yurtdışı panel, konferans, seminer vb. etkinlikler düzenleyerek Türkiye’nin kamu diplomasisine büyük katkı sağlamaktadır. Benzer şekilde Azerbaycan hükümetinin de Ermenistan’ın ve İran’ın kara propagandalarına karşı etkinlikler düzenlemesi, yabancı medya kuruluşları ile irtibat içinde olması ve onların temsilcilerini Azerbaycan’da misafir etmesi son derece faydalı olacaktır.

Türkiye ayrıca Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) aracılığıyla yurtdışındaki Türk toplumuna ve dost-akraba topluluklara ulaşabilmektedir. Ayrıca yurtdışından birçok öğrencinin Türkiye’de eğitim alması sağlanmaktadır. Azerbaycan hükümeti de benzer bir kurum aracılığıyla yurtdışındaki Azerbaycanlılar ve Türk kökenli soydaş topluluklara ulaşabilir ve haklı davasını onları da birer vatandaş diplomat gibi kamu diplomasisi süreçlerine dâhil ederek savunabilir. Yurtdışındaki Azerbaycan diasporasının 3 ila 4 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. Türk diasporası ise 6,5 milyonu aşkın olduğuna göre toplamda 10 milyonluk bir Türk toplumuna ulaşmak mümkün olacaktır. Ayrıca diğer Türk Cumhuriyetlerinin yurtdışındaki vatandaşlarına da erişim sağlanabilir.

Bunun yanında Azerbaycan hükümeti gerek devlete ait gerekse de STK’lar aracılığıyla yurtdışı yardımlar yaparak yabancı hükümetlere ve toplumlara ulaşarak dostlarının sayısını artırabilir. Türkiye ve Katar gibi ülkeler, bu konuda başarılı olduklarına göre Azerbaycan’ın da başarılı olması kuvvetle muhtemeldir. Azerbaycan Türkiye’nin iletişim ve kamu diplomasisi alanında çalışan kurumlarının benzerini kurup benzer faaliyetlerde bulunarak dezenformasyonla mücadele edebilir. Nitekim insanlık birbirine bakarak gelişir. Daha az gelişen toplumlar, gelişen toplumlara bakarak kendi durumlarını gözden geçirip gelişen toplumları taklit ederler ve onlara yetişirler. Bu durum her alan için geçerli olup kamu diplomasisi için de geçerlidir. Örneğin, Ortak Medya Platformu ile iki ülke medyasının entegrasyonu, iki ülke halkının doğru bilgilendirilmesi kapsamında etkin bir şekilde faaliyet gösterme, dijital medya platformlarının dezenformasyon, kara propaganda ve algı yönetimi gibi mevcut ve muhtemel risklerine karşı ortak ve etkin mücadele ile bu mücadele kapsamında ortak stratejiler üretme gibi adımlar atılmıştır. Buradan hareketle Türkiye tecrübesi, Azerbaycan için bir rehber olabilir ve Azerbaycan’ın Türkiye’nin adımlarının izlerine basarak dezenformasyonla mücadele etmesi sağlanmış olacaktır.

Kaynakça

- Akyüz, S. S. ve Görgülü, Y. (2022). “Çatışma Bölgelerinde Dezenformasyon ve Doğruluk Kontrolü Süreçleri: Gazeteci Shiieren Abu Akleh’in Ölüdürülmesi Olayı”, İletişim ve Medya Alanında Uluslararası Araştırmalar XI, Editör: Çiğdem Dirik, Eğitim Yayınevi, Konya.
- Aşkın, A. C. (2014). *Dezenformasyonun Küreselleşmesi ve Bir Örnek Olarak Batı Basınında NATO'nun Kosova Harekâtı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atatorun, M. (2021). “Turkey’s Defence Industry Policy in Security Perspective: Defeating The National Security Dilemma”, *Turkey’s Security: New Threats, Indigenous Solutions and Overseas Stretch*, Editör: İbrahim Karataş, Nobel Yayınları, Ankara.
- Aydın, A. F. (2023). “Sosyal Medyada Dezenformasyon ve Manipülasyon: 2023 Kahramanmaraş Depremi Örneği”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(5), s.2603-2624.
- Bektaş, A. (2002). *Siyasal Propaganda: Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Çakmak, F. (2019). “Medyada Dezenformasyon Sorunsalı ve Manipülasyonun Gücü: İdeoloji ve Söylem Açısından Seçim Haberlerinin Siyasal İletişimdeki Rolü”, *Selçuk İletişim*, 12 (2), s.1127-1154.
- Ekşi, M. (2022) Ekşi, M. (2022). *Kamu Diplomasisinde Post-Truth: Bir Meydan Okuma Olarak Dezenformasyon*. İletişim ve Diplomasi, 9, s.3-24.
- Güner, O. (2021). “Avrupa Birliği’nin Dijital Platformlarda Dezenformasyon ve Algı Yönetimiyle Mücadele Politikaları”. *Algı Yönetimi: Siyasal ve Dijital İletişim, Sosyal Medya ve Kitle İletişimi*, Editör. Oğuz Göksu, Literatürk Academia Yayınları, Konya.
- Herman, S. E. ve Chomsky Noam (1999). *Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politikası*. (Çev. Berfu Akyoldaş), Minerva Yayınları: İstanbul.

- Karataş, İ. ve Uslu, N. (2022). "The Abraham Accords: Can Interculturalism Solve Grave Conflicts of the Middle East?" *Journal of Ecumenical Studies*, vol.57, no.2, s.297-315.
- Koçyiğit, A. (2023). "Olağanüstü Hallerde Sosyal Medyada Dezenformasyonla Mücadele ve Kriz İletişimi: Kahramanmaraş Depremi Üzerine Bir Analiz". *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (10), s.68-86.
- Koçyiğit, A. ve Koçyiğit, M. (2023). "Dijital Çağda Sosyal Medyada Dezenformasyonla Mücadele" *Dijital Çağda Medya Araştırmaları*, Editör: Abdülhakim Bahadır Darı, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul.
- Lazer, D. M., vd. (2018). The science of fake news. *Science*, 359(6380), s.1094-1096.
- Nisbet, E. C. ve Olga K. (2019). "The psychology of state-sponsored disinformation campaigns and implications for public diplomacy", *The Hague Journal of Diplomacy*, 14. 1-2, s.65-82.
- Öymez, H. (2023). "Haberciliğin Etik ve Evrensel İlkeleri Olağanüstü Dönemlerde de Geçerlidir". *TRT Akademi* 8.18, s.669-678.
- Özocak, Ö., (2022). Ermeni Diasporası ve Ermenistan: Siyasi, Ekonomik ve Dini İlişkiler, *Asia Minor Studies*, Cilt 10 Sayı 1, 63-74.
- Şehitoğlu, R. (2021). *Kamu Diplomasisinde "Akıncı Birlik" Olarak Düşünce Kuruluşları*. Orion Akademi Yayınları, Ankara.
- Şehitoğlu, R. ve Tekin, B. (2023). "Türkiye Yükseköğretimindeki Uluslararası Değişim Programlarının Kamu Diplomasisine Etkileri", *Kamu Diplomasisinde Ulusötesi Perspektifler: Coğrafya, Anlatı Stratejisi ve Uygulamalar*, Editör: Emrah Aydemir ve Oğuz Güner, Seçkin Sosyal Bilimler, Ankara
- Turan, C. (2015). Açıklığın yanılması: Dezenformasyon çağımızın kitle imha silahı mı. *Akademik Bilişim Konferansı*, Yayın No:4286280.
- Yayla, A. (2020). "Totaliterizm ve Dezenformasyon", *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 98, s.125-146.
- Wei, C. (2020). "Public Diplomacy: Functions, Functional Boundaries and Measurement Methods." *Heritage*, Editör: D. Turcanu-Carutiu, London: IntechOpen.

“AA ile AZERTAC arasında işbirliği anlaşması imzalandı.” *Anadolu Ajansı*, 02 Mart 2015, <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aa-ile-azertac-arasinda-isbirligi-anlasmasi-imzalandi/70413> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2024).

“Asrın felaketini, afet iletişimi bağlamında bir milat olarak kabul ediyoruz.” *İletişim Başkanlığı*, 07 Şubat 2024, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis-basinda-turkiye/detay/fahrettin-altun-asrin-felaketini-afet-iletisimi-baglaminda-bir-milat-olarak-kabul-ediyoruz> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).

“Azerbaijan urges Iran not to spread disinformation.” *Jam-News*, 11 Ekim 2021, <https://jam-news.net/azerbaijan-urges-iran-not-to-spread-disinformation/> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).

“Azerbaycan’ın Tahran Büyükelçiliğine silahlı saldırı düzenlendi, saldırgan yakalandı.” *Euronews*, 27 Haziran 2023, <https://tr.euronews.com/2023/01/27/azerbaycanin-tahran-buyukelciligine-silahlı-saldiri-duzenlendi> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).

Batiyev, B. (2021). Aze.Media. “Iranian anti-Azerbaijani fake news propaganda: Sahar TV.” *AzeMedia*, 12 Kasım 2021, <https://aze.media/iranian-anti-azerbaijani-fake-news-propaganda-sahar-tv/> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).

Dersimonian, A. ve Freeman, B. (2023) “Meet the lobbyists fronting for Azerbaijan in Washington.” *Responsible Statecraft*, 14 Aralık 2023, <https://responsiblestatecraft.org/azerbaijan-nagorno-karabakn/> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).

“Dezenformasyonla Mücadele Merkezi Ne Yapar?”, *Dezenformasyonla Mücadele Merkezi*, <https://www.dmm.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2024).

“Disinformation is on the rise. How does it work?”, *The Economist*, 23 Haziran 2024, <https://www.economist.com/science-and-technology/2024/05/01/disinformation-is-on-the-rise-how-does-it-work> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).

“Fahrettin Altun: Bildirilen Yalan Haber Sayısı Yaklaşık 6 Bin 200.” *TRT Haber*, 14 Şubat 2023, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/fahrettin-altun-bildirilen->

- [yalan-haber-sayisi-yaklasik-6-bin-200-746033.html](https://www.nytimes.com/2022/09/17/world/europe/nancy-pelosi-armenia.html) (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).
- Gall, C. (2022). "Nancy Pelosi Visits Armenia Amid Conflict With Azerbaijan." *New York Times*, 17 Eylül 2022, <https://www.nytimes.com/2022/09/17/world/europe/nancy-pelosi-armenia.html> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).
- "İletişim Başkanı Altun "Bâb-ı Âli Okulu" programının açılışında konuştu." *İletişim Başkanlığı*, 23 Haziran 2024, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/iletisim-baskani-altun-bab-i-ali-okulu-programinin-acilisinda-konustu> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).
- MFA Azerbaijan. (2022). <https://x.com/AzerbaijanMFA/status/1606302277114789889>, (Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2024).
- McShane, M. (2024). "Press Release, Reps. Titus, Bilirakis Introduce The Azerbaijan Sanctions Review Act of 2024." *Congresswoman Dina Titus*, 26 April 2024, <https://titus.house.gov/news/documentsingle.aspx?DocumentID=3613> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).
- Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs. (2024). Armenia's Aggression against Azerbaijan, <https://mfa.gov.az/en/category/chronology-of-the-aggression>, (Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2024).
- "TRT-AZTV iş birliği güçleniyor: TRT eğitmenleri Bakü'de." *TRT Haber*, 19 Mart 2022, <https://www.trthaber.com/videolar/trt-aztv-is-birligi-gucleniyor-trt-egitmenleri-bakude-62243.html> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).
- "Türkiye-Azerbaycan Ortak Medya Platformu'nun ilk toplantısı yapıldı." *İletişim Başkanlığı*, 23 Ekim 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiye-azerbaycan-ortak-medya-platformunun-ilk-toplantisi-yapildi> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).
- Veliev, C. (2022). "Azerbaijan Still Under Disinformation Attack." *Modern Diplomacy*, 15 Aralık 2022, <https://moderndiplomacy.eu/2022/12/15/azerbaijan-still-under-disinformation-attack/> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).

INTERNATIONAL

Journal of Political Studies

ULUSLARARASI POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ISSN: 2149-8539

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Yayın Tarihi: 30.08.2024

Geliş Tarihi : 03.07.2024
Kabul Tarihi: 26.08.2024

2005 Anayasası Kapsamında Irak'ta İdari Âdem-i Merkeziyetçiliğin Uygulanması Sorunu

The Problem of Applying Administrative Decentralization in Iraq under the 2005 Constitution

Wassan Theab Muner Janabi

Doktora Öğrencisi,
Sakarya Üniversitesi
PHD Candidate
Sakarya University

wassan.janabi@ogr.sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0009-0006-4284-1889>

İntihal/Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve
İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iThenticate and
no plagiarism detected.

Öz

Irak devleti, 1921'de kurulduğundan bu yana, politik ve sosyal değişimlerle birlikte farklı aşamalardan geçerek merkeziyetçilik ve adem-i merkeziyetçilik arasında siyasi yerleşme süreçlerine maruz kalmıştır. Bu çalışma, Irak'ın 1921'deki kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği politik ve sosyal evrimi ele almaktadır. Özellikle, 2003'te Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki koalisyon güçlerinin Irak'ı işgal etmesinin ardından merkezi yönetim döneminin sona ermesi ve yerel yönetim döneminin başlaması incelenmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Irak'ın yerinden yönetim sisteminin tarihini ve mevcut yapısındaki sorunları ortaya koymaktır. Özellikle, idari âdem-i merkeziyetçilik ilkeleri ile 2005 Anayasası'nın belirlediği ilkelere birbirleriyle olan uyumunun analizi yapılarak sorunlar ve çözüm yolları üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmanın önemi, Irak'ın idari yapılanması ve yerel yönetimlerinin güçlendirilmesi için rasyonel çözüm önerileri sunmasında yatmaktadır. Bu çalışmada literatür taraması ve doküman analizi yöntemleri kullanılarak anayasa metinleri yorumlanmış, böylece Irak'ın yerel yönetimlerinin sistemsel analizi yapılmıştır. Araştırma ile Irak'ta mevcut yerinden yönetim sisteminin çelişkili bir yapıya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anayasanın konuyla ilgili maddeleri arasındaki çelişkiler, illerin idari bağımsızlığı üzerinde belirsizlik yaratmaktadır. Bu durum, idari ademi merkeziyetçilik uygulamasını çelişkili ve geçişken hale getirmektedir. Çalışma, yönetimdeki sorunları tespit ederek çözüm önerileri sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Merkeziyetçilik, âdem-i merkeziyetçilik, yönetim, Irak anayasası, il medisleri.

Abstract

Since its establishment in 1921, the state of Iraq has undergone various stages of political and social change, experiencing political localization processes between centralization and decentralization. This study addresses the political and social evolution of Iraq from its inception in 1921 to the present day. Specifically, it examines the transition from a centralized to a decentralized governance model following the end of the central administration period and the onset of local governance, particularly after the invasion of Iraq by coalition forces led by the United States in 2003. The main objective of this study is to explore the history of Iraq's local governance system and identify the current challenges it faces. In particular, it focuses on analyzing the compatibility between the principles of administrative decentralization and those stipulated in the 2005 Constitution, aiming to identify and propose solutions to existing problems. The significance of this study lies in its ability to provide rational solutions for the restructuring and empowerment of Iraq's administrative framework and local governments. Using literature review and document analysis methods, this research conducts a systemic analysis of Iraq's local governance through the interpretation of constitutional texts. The findings reveal that Iraq's local governance system exhibits a contradictory structure, with inconsistencies between relevant constitutional articles creating uncertainty regarding the administrative independence of provinces. This situation complicates the implementation of administrative decentralization, rendering it contradictory and flexible. The study concludes by presenting solutions to the identified governance challenges.

Keywords: Centralism, decentralization, administration, Iraqi constitution, provincial councils.

Araştırma & Yayın Etiği/ Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

Research & Publication Ethics This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Atıf/Citation

Janabi, W. (2024). 2005 Anayasası Kapsamında Irak'ta İdari Âdem-i Merkeziyetçiliğin Uygulanması Sorunu. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 10(2), 117-132. <https://doi.org/10.25272/icps.1488422>

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Irak, kurulduğu 1921 yılından bu yana gerek yönetim sistemi ve devlet biçiminin çeşitliliği gerekse 2003 sonrasında yerinden yönetim anlayışına geçilene kadarki sürede farklı yerel yönetim biçimlerine tanık olmuştur. Bu dönüşümler Irak'ın kuruluşundan itibaren üniter monarşi devletinden üniter cumhuriyet devletine ve nihayet federal devlete geçişinden sonraki idari teşkilatı doğrudan etkileyen siyasi ve sosyal koşulların sonucudur. Böylece, âdemi merkezîyetçilik bazı dönemlerde açık, başka dönemlerde örtük olarak şekillenmiştir.

2003 yılından sonra Irak'ın federal devlet sistemine geçişiyle birlikte, yerinden yönetim uygulamalarından kaynaklanan çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların başında, 2005 Irak Anayasası'nda federalizm "siyasi adem-i merkezîyet" ve "idari adem-i merkezîyet" kavramlarının iç içe geçmiş olması gelmektedir (Abdullah, 2013, s. 10). Böylece "federe bölgeler" ile "bir bölgeye dâhil olmayan illere"¹ aynı yetki ve sorumluluklar verilmiştir. Bazı durumlarda, bölgelerin ve illerin yetkileri, merkezi yönetimin yetkilerini aşabilmektedir. Kavramsal olarak homojen olmayan ancak yetki açısından benzer siyasi örgütlenmeler (federal bölgeler - iller) bulunmaktadır. Bu durum, idari adem-i merkezîyetçilik uygulamasını Irak'ta çelişkili ve geçişken bir duruma getirmektedir.

Irak'ta yerinden yönetim sisteminin temelleri çelişkili bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Anayasanın 115. maddesinde yasama yetkisine sahip olan iller ile bunların idari yerinden yönetim ilkesiyle sınırlandırılmış olması arasında, illerin idari bağımsızlığının hangi ölçüde mevcut olduğu sorusu önem kazanmaktadır. 115. maddede merkezi hükümet ile bölge ve illerin yönetimleri arasında daha önce belirtilen merkezi hükümetin görevleri dışında kalan konularda anlaşmazlık yaşanması durumunda, üstünlüğün bölgelerin ve illerin yasalarında olacağı da ifade edilmiştir. Bununla beraber bu maddeye göre illerin federal otoritenin yetkisinin sınırlandırılması dışında yasa çıkarma haklarına sahip olmaları (115 ve 122 maddeleri), ile çelişkili durumlar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, bu sorunu aşmanın mümkün olup olmadığı ve bu yönde atılabilecek adımların neler olduğu değerlendirilmelidir.

Bu araştırmanın temel amacı, 2003'ten önce Irak'taki yerel yönetimlerin durumunu anlamak ve sonrasında Irak'ın federal bir devlet olarak tanımlanmasıyla birlikte, anayasada âdem-i merkezîyetçilik ilkesi esas alınarak yerel yönetimlere geniş yetkiler verilmesiyle ortaya çıkan yeni durumu analiz etmek, ayrıca bu süreçte yaşanan sorunları ve karşılaşılan engelleri tespit ederek bu sorunlara rasyonel çözüm yolları önermektir. Çalışmada, çeşitli kaynaklardan (kitaplar, dergiler, makaleler, bildiriler, anayasalar, kanunlar, raporlar, basılı eserler ve internet kaynakları) faydalanılarak literatür taraması ve doküman analizi yöntemi ile Irak'ın yerel yönetimlerinin yapısal analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analiz sonucunda, yönetimdeki mevcut sorunlar tespit edilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

1. Irak'ta Merkezîyetçilikten Âdem-i Merkezîyetçiliğe Geçişin Nedenleri

Devletlerde yerel yönetim otoritesi, her ülkenin idari yapısı içinde yer alan ve genel politikasını uygulamaya koymakla görevli olan kuruluşlardır. Uygulamada, ülkelerin, ekonomik, sosyal ve siyasal şartlarına göre çeşitli yerel yönetim türleri bulunmaktadır.

¹ Kuzey kısmında yer alan üç ili (Süleymaniye, Erbil, Duhok), Başkent Bağdat dışında kalan diğer 14 il, anayasaya göre bir bölgeye dâhil olmayan iller olarak adlandırılmıştır.

Günümüzde yerel yönetimler, neredeyse her ülkede anayasa ile düzenlenmiş, demokratik ve özerk kuruluşlar olma özellikleri ile devletlerin yönetim yapıları içerisinde çok önemli yere sahiptir. (Abdul Razzak, 1975, s.1). Çağımızda ülkelerin kamu yönetimleri genel olarak iki ilkeye göre örgütlenmektedir. Bunlar; merkeziyetçilik ve âdem-i merkeziyetçilik olarak bilinen yönetim ilkeleridir. Yerinden yönetim sistemi konusu, idari veya siyasi otoritenin ya da her ikisinin birlikte merkezi düzeyden yerel düzeye devredilmesini içermektedir (Reşid, 2007, s. 200).

2005 Irak Federal Cumhuriyeti Anayasası'nın 122/2 md. " *Bir bölgeye dâhil olmayan illere adem-i merkeziyet ilkesi temelinde işlerini yürütebilmek için geniş idari ve mali yetkiler tanınır. Bu husus yasayla düzenlenir*" fıkrası uyarınca Irak'ta yerinden yönetim (âdem-i merkeziyetçilik) sistemi benimsenmiştir. Tarihsel olarak, modern Irak devletinin 1921'de kuruluşundan bu yana Irak illeri önemli ölçüde merkeziyetçilikle yönetilmiştir. Bu merkeziyetçilik, ülkenin tüm bölgelerinde tek bir yönetim ve düzen hiyerarşisi aracılığıyla uygulanmıştır. İçişleri Bakanı tarafından atanan ve vali olarak bilinen yetkili kişi, Irak illerinde en yüksek yetkiye sahip olmuştur.²

Irak'ta yerel yönetimler tarihi üç önemli aşamadan geçmiştir. İlk olarak, 1921'de Irak devletinin kuruluşuyla birlikte monarşi yönetim biçimi benimsenmiş ve yerel yönetim anlayışı kademeli olarak başlamıştır. 1958 darbesi sonrasında Cumhuriyet yönetiminin kurulmasıyla birlikte aşırı merkezileşmeye doğru bir gerileme yaşanmıştır. Üçüncü aşama ise, 2003'ten sonra işgal ile başlayan yerel yönetimde niteliksel bir değişimin yaşandığı dönemi ifade etmektedir. (Al-Shukri, 2017, s.82)

Nisan 2003'te Amerikan işgal güçlerinin ülkeye girişiyle Irak'ta meydana gelen değişimlerin ardından merkeziyetçilik sistemi, çoklu federasyonlar ve aktif ademi merkeziyetçilik içeren teoriler karşısında zayıflamıştır. Bu teoriler, *bir bölgeye dahil olmayan iller* ile merkezi yönetim arasındaki ilişkilerin nasıl düzenleneceği, sorumluluk ve yetkilerine paralel etkili ve aktif meclislerin nasıl oluşturulacağı gibi konularda sorunları ele almıştır (Binda ve dv, 2005 , s.4).

İdari âdemi merkeziyetçilik yetki ve doğal kaynakların merkezi ve yerel yönetim arasında paylaşma fikrine dayanmaktadır. Irak'taki âdemi merkeziyetçilik ve federalizm önerileriye, Irak'ın 2003'ten sonra yaşadığı siyasi belirsizlik durumuna bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu öneriler siyasi bloklar arasında sert merkezileşme politikaları, sertlik, güvensizlik, ödül ve ceza sistemi, izolasyon siyaseti savunucuları ve güç paylaşımı fikrinin rededilmesine yol açarak birleşik ve demokratik refah ilkelerinin öne çıktığı bir Irak devletinin kuruluşuna engel olmuştur (Abdullah, 2013, s. 10).

Irak'ta işgal sonucunda kurulan Geçici Koalisyon Otoritesi³, il meclislerinin kurulmasını ve yerel yönetimleri bünyesinde barındıran yolları belirlemek için uygun gördüğü öncelikli adımları belirlemiştir. Irak halkının siyasi geleceğini özgürce belirleme hakkını teyit eden 2003 tarihli 1511 sayılı karar ve 2003 tarihli 1483 sayılı karar ile beraber ilgili BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda, 30 Haziran 2004 tarihinde Geçici Koalisyon Otoritesi, 08.03.2004 tarihinde Yönetim Konseyi ile egemenliği devretmek

² Ancak 1991'den sonra Bağdat'tan ayrılan ve Kuzey Irak'ta bulunan Erbil, Süleymaniye ve Dohuk illeri bunun dışındadır.

³ Geçici Koalisyon Otoritesi Irak'taki Geçici Koalisyon Otoritesi, Nisan 2003'te Saddam Hüseyin hükümetinin devrilmesinden sonra Irak'ın işlerini yönetmek üzere kurulan ilk otoriteydi. Geçici Koalisyon Otoritesi, Irak'taki yönetimini 2003 yılında Güvenlik Konseyi'nin 1483 sayılı Kararına dayandırdı. Amerikan işgal otoritesi 21 Nisan 2003'ten 28 Haziran 2004'e kadar uzatıldı. Daha fazla bilgi için Geçici Koalisyon Otoritesi'nin resmi web sitesi : <https://govinfo.library.unt.edu/cpa-iraq/bremerbio.html>

için bir anlaşma imzalamıştır. Ayrıca geçiş dönemi için Irak Devlet İdaresi Yasasının çıkarılması girişiminde bulunmuş ve yerel yönetimlerin nasıl kurulacağına ilişkin çeşitli kanunlar çıkarılmıştır. (Hadi, 2005, s.10) Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu ve 2004 tarih ve 71 sayılı Mahalli İdareler İçin Koalisyon Geçici İdare Emri Yetki Kararnamesi yürürlüğe girmiştir. Geçiş Dönemi Devletinin İdaresi Kanunu'nun 55. maddesinin A bendinde yerel yönetimlerin özerkliği "*Her vilayet, vilayet meclisi kurma, valiyi belirleme ve aynı şekilde belediye ve mahalli meclisler oluşturma hakkına sahiptir.....*" şeklinde belirtilmiştir.

Irak'ta idari âdemi merkezîyetçiliğin meşrulaştırılmasının başlıca sebepleri arasında; 2003'ten hemen sonra, birçok kişi federal yönetimi yeni bir otoriter rejimin yükselişini engelleyici etkili bir çözüm olarak algılaması ve özellikle son yıllarda, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi etnik ve mezhepsel çatışmaları kontrol altına almak veya artan şekilde memnuniyetsiz bir nüfusun taleplerini karşılamak gibi çeşitli sorunlara çözüm olarak görülmesi bulunmaktadır.

Özetle, Irak'ta yerel yönetimlerin kurulması ve geliştirilmesi, ülkenin karşılaştığı zorluklara çözüm bulmak için önemli bir adım olmuştur. Bu süreçte, uluslararası koalisyon güçlerinin desteğiyle yerel meclislerin kurulması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi sağlanmıştır. Ancak, Bağdat'ın merkezi otoritesinin ve yetkilerinin yerel yönetimler karşısında oluşturduğu güç dengesine yönelik tartışmalar devam etmektedir. Güçlü bir merkezi hükümetin savunucuları, ülkenin birliğinin korunması için merkezîyetçiliğin önemli olduğunu vurgularken, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gerektiğini düşünenler ise vatandaşların yönetime daha fazla katılımıyla yerel ihtiyaçların daha etkili bir şekilde karşılanacağı fikrini desteklemektedir. Irak'ın gelecekteki yönetim yapısının şekillenmesi açısından merkezi ve yerel yönetim arasındaki dengeyi sağlamak ülkenin birliğini korumak için önemli bir husus olarak öne çıkmaktadır.

2. Irak'ta Yerinden Yönetimlerin "Âdemi Merkezîyetçilik" Deneyimi

Bu başlık altında, 2003 öncesi Irak'ta Âdemi Merkezîyetçilik Deneyimi ile 2003 Sonrası Federal Cumhuriyet Irak'ta Âdemi Merkezîyetçilik deneyimlerinin tarihsel gelişimi detaylı bir şekilde analiz edilecektir. Yerinden yönetimleri ilgilendiren mevcut anayasadaki maddeler, çıkarılan kanunlar ve bu kanunlardaki değişikliklere de ayrıca yer verilecektir.

2.1. 2003 öncesi Irak'ta Âdemi Merkezîyetçilik Deneyimi

1925 yılında yürürlüğe giren Irak'ın ilk anayasanın 109. ve 112. maddeleri bölgelerin yönetimi ile ilgilidir. Anayasanın 112. maddesi bölgelere coğrafi veya idari esaslardan ziyade etnik, mezhepsel, milli esaslara göre mahallî meclisler kurma hakkını vermiştir. Her mezhep, hayır amaçlı mülklerin yönetimi ve gelirlerinin toplanmasıyla ilgili konseyler oluşturma hakkına sahip olmuştur. Ayrıca, bu konseyler yetimlerin durumunu da kanuna göre gözetmekle görevli olup hükümetin denetiminde bulunmuşlar. (Al-Hamdani, 2014, s. 38).

Anayasanın 109. maddesine dayanarak, ülkede ilk idari teşkilatı düzenleyen kanun çıkartılmış, 31.07.1927 tarihinde (58) sayılı Irak Livalar Yönetimi Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu tarihe kadar Irak livaları ve idari birimleri bakanlar kurulu kararları ve talimatları doğrultusunda yürütülmüştür (Al-Haidari, 1963, s. 60).

1925 yılı Irak Anayasası'nın 111. maddesine dayanarak 1931 tarihli ve 84 sayılı Belediye İdaresi Kanunu çıkarılmıştır (Hayawi, ts. s. 64). Bu kanuna göre, belediye organları, belediye başkanı ve belediye meclisinden oluşmuş ve belediye başkanı, belediye çevresi halkından olmak şartıyla merkezi yönetim tarafından atanmıştır. Ancak, Osmanlı döneminde dahi belediye başkanı vatandaşlar tarafından seçildiği için bazıları yeni çıkarılan bu yasayı 55 yıllık bir gerileme olarak değerlendirmiştir (Al-Shawi, 2007, s. 230) (Mansour, 1976, s. 122). Ayrıca belediyelerin kurulmasından ve kaldırılması İçişleri Bakanının sorumluluğuna bırakılmıştır (Badir ve dv, 2011, s.145).

1922'de Kut livasının ihdas edilmesiyle birlikte, aynı yılın Eylül ayında El-divaniye, Hille livasından ayrılarak müstakil bir liva olmuştur. Ardından Nisan 1923'te Erbil, Kerkük'ten ayrılarak yeni bir liva haline gelmiştir. Daha sonra bu tarihe kadar İngiliz yüksek temsilcisi tarafından doğrudan yönetilen Süleymaniye, 1924'te livaya dönüştürülerek, Irak'taki liva sayısı 14'e yükselmiştir. 1931 tarihli 84 sayılı Irak Livalar Yönetimi Kanunu, 1934 tarihli ve 24 sayılı Livalar Yönetiminde Değişiklik Yapılması Kanunu ile değiştirilmiştir. Sonraki yıllarda da söz konusu livaların sayıları artarak yeni livalar ihdas edilmiştir.

Özetle, 1921-1958 döneminde Irak'taki yerel yönetim anlayışı, katı bir merkeziyetçilik ve merkezi denetim modeliyle başlamış, sonrasında yumuşama sürecine girmiştir. Ancak 14 Temmuz 1958 devrimiyle Irak Cumhuriyeti'nin ilanı, mevcut birçok kanunu ortadan kaldırmış, yeni bir kuruluş aşaması gerçekleşmiştir (Al Fadl, 2006, s.s.19, 167)⁴.

14 Temmuz 1958'de monarşinin devrilmesinin ardından, ilk geçici cumhuriyet anayasası 27 Temmuz 1958'de kabul edilmiştir. Bu anayasa ile birlikte, Irak'ta tüm kritik yetkiler merkezi hükümete geçmiş daha merkezi bir yönetim yapısına yakın bir idari sistem oluşturulmuştur. (Al-Shawi, 2007, s. 240) ; (Mevluud, 2009, s. 111). Bu anayasaya göre devlet merkezi olarak yönetilmiştir. (Al-Fatlawi, 2013, s. 99).

1963 Şubat darbesiyle başlayan ikinci cumhuriyet döneminde Abdüselam Muhammed Aref liderliğinde yeni bir ulusal yönetimin kurulmuş, görünüşte âdem-i merkeziyetçilik ilkesini benimsemiştir. İkinci Cumhuriyet'in geçici anayasası, ülkedeki anayasal durumu düzenlemek amacıyla 1963'te ilan edilmiş, ardından 22 Nisan 1964'te bir anayasa daha yürürlüğe konmuştur. Ancak, bu anayasa sadece bir hafta süreyle yürürlükte kalmış, 29 Nisan 1964'te geçici bir anayasa yayımlanmıştır. Bu geçici anayasada, yerel yönetimler iki maddeyle ele alınmıştır (Al-Shawi, 2007, s. 243). Bu maddeler 83. ve 84. maddelerdir. Irak idari yönetimi 83. madde de şu şekilde ifade edilmiştir: "Irak Cumhuriyeti, idari birimlere bölünür, yasayla düzenlenir ve yönetilir". Genel olarak, bir ülkede demokrasi devlet düzeyinde varsa, yerel düzeyde de var olur; ancak ulusal düzeyde yoksa yerel düzeyde de demokrasi bulunmaz ve dolayısıyla âdem-i merkeziyetçilik söz konusu değildir. Bu nedenle, Munther Al-Shawiye'ye göre, Cumhuriyet döneminde Irak'ta idari âdemi merkeziyetçilikten bahsetmek zordur (2007, s. 249). 21 Eylül 1968'de tekrar geçici bir anayasa kabul edilmiştir. Bu anayasanın 77. ve 78. maddeleri yerel yönetimlerle ilgiliydi. Ancak bu maddeler, mahalli idareler alanında bir yenilik getirmemiş, 1964 anayasasının 83. ve 84. maddelerini tekrarlamıştır (Geçici Anayasa, 1968).

⁴ 14 Temmuz 1958 Devrimi ile yönetim biçimi monarşiden cumhuriyete geçmiştir. Bu olay, Irak için yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir. Bu dönem, bir dizi askeri darbeye tanık olmuş ve her bir darbenin ardından yeni bir anayasa yürürlüğe konmuştur (1958, 1963, 1964, 1964, 1968). Bu anayasaların bazı maddeleri, mahalli idareleri düzenlemektedir.

1960'ların sonunda, yerel yönetim alanında gelişmiş ülkelerdeki çağdaş ilerlemelerden esinlenerek 1969 yılında kabul edilen 159 sayılı İller Kanunu, 1968 Geçici Anayasası'nda uyarınca yerel yönetimler konusunda çıkarılan en önemli kanun olmuştur (Al-Fatlawi, 2013, s. 108). Bu yasa gereğince, Irak devleti il, ilçe ve nahiyeler olmak üzere üç kademeli bir idari birime ayrılmıştır (Al-Shammari, 2013, s. 285). Bu birimlerde bulunan devlet daire başkanları, yerel meclisler üye olarak atanmışlardır (Al-Hamdani, 2014, s. 49). Dolayısıyla, 1969 tarihli 159 sayılı İller Kanunu, Irak'ta idari âdem-i merkezîyet sisteminin temelini oluşturmaktadır (Al-Jubouri, 1989, s. 113). Bu kanun, idari birimlere geniş yetkiler verilmesi ilkesine dayanmakta ve bu meclislerin seçimle belirlenmesini öngörmektedir. Ancak bu seçimler hiç gerçekleşmediğinden Irak'taki idari sistem, yasal metinlerde âdem-i merkezîyetçi olmasına rağmen, uygulamada ve gerçekte merkezîyetçi kalmıştır (Abdullah, 2013, s. 61). Önceden oluşturulan genel liva meclisleri, belediye meclisleri ve köy meclislerinin yerine il, kaza ve nahiyeler merkezlerinde yeni meclisler kurularak kaldırılmıştır. Bu şekilde, eski meclislerin görevleri ve sorumlulukları yeni meclislere aktarılmıştır. Söz konusu yasa, valinin merkezi hükümetin bir temsilcisi olarak öne çıkmasını sağlamıştır. (Al Anbaki, 2010, s. 48) Ayrıca bu kanun, 16 sayılı 1957 Köy İdaresi yasasını yürürlükten kaldırmıştır. Yeni yasaya göre köy, nüfusu en az üç yüz kişi olan evler topluluğu şeklinde nitelendirilmiştir. Köy bir idari birim değil, belediye sınırları dışında kalan bir idari bölge olarak kabul edilmiştir. Köy yönetiminden sorumlu olan kişi ise muhtardır. Bu yasa, önceden mevcut olan köy yapılarını tanımayarak tüzel kişilik statüsünü vermemiş ve köy meclisini kaldırmıştır (Al-Sheikhly, 2001, s. 53) .

Irak'ı en uzun süreyle yöneten geçici anayasa olan 1970 Anayasası ise ademi merkezîyetçilik ilkesini temel alan bir politikanın yanı sıra Kürtlerin özerklik taleplerini de gündeme getirmiştir. 1970 Anayasası uyarınca, Irak Cumhuriyeti'nde en büyük idari birim olan iller, ilçelere, ilçeler ise nahiyelere bölünmüştür. Üç kademeli idari sistem çerçevesinde örgütlenen idari birimlere tüzel kişilik tanınmış ve belediye sınırları içinde mahallelere ayrılmıştır. Belediye sınırları dışında kalan yerleşim yerleri ise köylerden oluşmaktadır. Ayrıca, 1970 Geçici Anayasası'nın değiştirilmesiyle, anayasanın 2. maddesine "Nüfusunun çoğunluğu Kürt olan bölgeler, kanunla belirlenen şekilde özerklikten yararlanır" hükmü eklenmiştir (Ali, 2012, s. 160). Kürtlerin yaşadığı bölge ile ilgili 1974'te kabul edilen 33 sayılı Özerklik Yasası çerçevesinde Irak Cumhuriyeti sınırları içerisinde Kürtlerin çoğunlukta yaşadığı idari birimlerden oluşan, merkezi Erbil şehri olan ve tüzel kişiliğe haiz bir idari birime özerklik hakkı verilmiştir. (Al-Hamawandi, 1990, s. 120); (Warti, 2008, s. 101). Bunun yanında, 1974 tarihli 33 sayılı Kanun'u göre, kanunda belirtilen durumda Cumhurbaşkanı'nın Özerk Bölge Bölgesel Yasama Meclisi'ni feshetme yetkisine sahiptir (Wali, 2004, s. 166) .

2.2. 2003 Sonrası Federal Cumhuriyet Irak'ta Âdemi Merkezîyetçilik Deneyimi

9 Nisan 2003'te Irak Cumhuriyeti'nin, siyasi ve idari rejiminde köklü bir değişim yaşanmıştır. ABD liderliğindeki koalisyon güçleri, Baas Rejimini devirerek uzun süredir devam eden üniter sistemi sona erdirmiş, ülkeyi tamamen kontrol altına alarak kendilerini işgal gücü olarak ilan etmiştir. Amerikalı diplomat Paul Bremer, ABD yönetimi tarafından Irak Geçici Koalisyon Otoritesi Yöneticisi olarak atanarak güvenlik, ekonomik canlandırma, altyapı oluşturma, sosyal hizmetler, sağlık, eğitim ve diğer konularla ilgili görevlendirilmiştir. (Sapronova, 2006/2012, s.72) Paul Bremer'e geniş yetkiler verilmiş ve kararları yasal bir zeminde geçerli olmuştur. Bununla birlikte, Irak'ın geçiş döneminde yönetilmesi için bir yasa çıkarılmıştır. Daha sonra, 2004 yılında kabul edilen Geçici Anayasa (Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu), ülkeyi bir

federasyon yapısına dönüştürmüştür. Bu aşamada, ülkenin yerel yönetim işlerini düzenlemek için Geçici Koalisyon Otoritesi'nin 71. Emri yayımlanmıştır. Bu emirde yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları açıklanarak, âdem-i merkeziyetçilik ilkesine göre düzenlenmiştir. Söz konusu yetkiler iller, belediyeler ve yerel düzeydeki birimlere verilmiştir. Ayrıca ülkenin kuzeyinde bulunan, üç ilden oluşan ve 1990'ların başından itibaren Kürt partileri tarafından yönetilen bölge, anayasa tarafından resmi bir pozisyon kazanarak bölgesel hükümet olarak tanınmıştır (Al-Fatlawi, 2013, s. 123). Emrin ikinci kısmında, her ilde il meclislerinin oluşturulması ve bu meclislerin ulusal bütçeden finanse edilmesiyle ilgili detaylar açıklanmıştır. İl meclislerinin, herhangi bir bakanlığın kontrolü veya talimatı olmaksızın bağımsız bir şekilde görevlerini yerine getireceği de belirtilmiştir (Al-Hiti, 2011, s. 92).

Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu'nun kabul edilmesiyle, Irak'ta merkezi hükümetin yetkilerini kısıtlayarak federal bir sistem kurmak hedeflenmektedir (Ahmed, 2014, s. 202). Anayasa bu bağlamda, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ni tanıyarak, Bağdat, Kerkük ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi dışındaki bölgelere federasyon oluşturma yetkisi vermektedir. Bu düzenleme, her bir bölgenin yerel yönetimini teşvik ederek, vatandaşların yönetim süreçlerine etkin katılımını sağlamayı amaçlamaktadır (Al-Janabi, 2017, s. 69). Özetle Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu, geçici bir yasal düzenleme olmaktan öte, yeni Irak devletinin geleceğini belirleyen bir harita niteliğindedir. Bu kanun, devletin ve hükümetin yapısını değiştirmiş, hatta yönetim rollerini Irak halkının tüm kesimleri arasında paylaştırarak yeniden şekillendirmiştir (Bahr Al-Uloom, 2015, s. 26). En son olarak, 2005 Anayasası yürürlüğe girmiş ve Irak'ın idari yapısını belirlemiştir (Ahmed, 2014, s. 202).

Irak'ın 2005 Daimi Anayasası, geçici anayasasının 61. maddesi uyarınca 15 Ekim 2005 tarihinde gerçekleşen referandum ile onaylanmıştır. Yeni anayasanın 1. maddesinde, Irak'ın federal bir devlet olduğu belirtilmiştir. Bu durum, geçiş döneminden sonra daimi anayasada Irak'ın artık üniter bir devlet yapılanmasından çıkarak federal bir yapıya dönüştüğünü göstermektedir (Sharif & Attia, 2007, s.190). Araştırmamızda özellikle ilgilendiğimiz nokta, 2005 yılı Irak Cumhuriyeti Anayasası'nın 5. Kısımıdır. Çünkü bu kısımda yerel yönetimle ilgili detaylar bulunmaktadır. Anayasanın 5. kısmında, Bölgesel Otoriteler başlığı altında, Irak'ta federal sistem; başkent, bölgeler, âdem-i merkeziyetçilik ilkesine göre yönetilen iller ve mahalli idarelerden oluşmaktadır. Anayasa yapıcılarını, özellikle bir bölgeye dâhil olmayan illere âdem-i merkeziyet ilkesi temelinde işlerini yürütebilmek için geniş idari ve mali yetkiler tanınmasının gerekliliğine vurgu yapmışlardır; (Anayasa'nın 116. Maddesi); (Hayawi, 2006, s.123).

Bu husus, Anayasa'nın 122. maddesinde belirtildiği gibi net bir şekilde ortaya konmaktadır: Bir bölgeye dâhil olmayan illere âdem-i merkeziyet ilkesi esas alınarak geniş idari ve mali yetkiler tanınmaktadır. Bahsi geçen geniş idari ve mali yetkiler, aslında İl Meclisi tarafından seçilen valinin, ildeki en üst düzey yürütme organı olarak atanması ve meclis tarafından kendisine verilen yetkileri kullanması anlamına gelmektedir (Ibrahim, 2012, s. 34). Bununla birlikte Irak yasa koyucuları daha ileri adımlar atmıştır: 115. maddeye göre, "*Federal otoritenin yetki alanına girmeyen tüm yetkiler bölgelere ve bir bölgeye dâhil olmayan illere verilmiştir. Federal otorite ile bölgesel ve il yönetimleri arasında diğer yetkilerin kullanımı konusunda anlaşmazlık ortaya çıkarsa, bölge ve il yasaları geçerli olacaktır.*" Bu şekilde, Irak yasa koyucuları, yerel yönetimlerin dışında tutulduğu düşünülen federal otoritelerin özel yetkilerini de belirlemişlerdir (Obaid, 2008, s. 28). Federal otorite ile bölgesel otorite arasında

paylaşılan yetkiler, 2005 tarihli Irak Cumhuriyeti Anayasası'nın 112., 113. ve 114. maddelerinde düzenlenmiştir. Madde 112, Federal Hükümet'in, mevcut yataklardan çıkarılan petrol ve doğal gaz yönetimini bölge hükümetleri ve illerle birlikte yapacağını, bu konunun da yasayla düzenleneceğini belirtmektedir. Ancak siyasi gerilimler nedeniyle bu yasa henüz çıkarılamamıştır. 113. madde ise, tarihi eserler, mevkiiler, yapılar, el yazmaları ve sikkelerin ulusal servet olduğunu, federal otorite yetkisi altında kalarak bölge ve illerle işbirliği içinde yönetileceğini ifade etmektedir. Bu konu da yasayla düzenlenmiştir (Al-Janabi, 2017, s. 91).

Anayasanın 122. maddesinin 5. fıkrasının metnine göre, "İl meclisi, hiçbir bakanlığın veya bir bakanlığa bağlı olmayan kurum ve kuruluşların kontrol ve denetimine tabi değildir ve bütçesi bağımsızdır."

Anayasanın 122. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca 2008'in Mart ayında 21 sayılı Bir Bölgeye Dâhil Olmayan İller Yasası Irak parlamentosu tarafından kabul edilmiştir. Söz konusu kanunda il şöyle tanımlanmaktadır; İlçeler, nahiyeler ve köylerden oluşan, kendi sınırları içerisinde idari bir birimdir. İlde yasama ve denetim organı olan il meclisi, il işlerini yönetebilmesi için anayasada belirlenen merkezi hükümete özgü görevler ve federal yasalarla çelişmeyecek şekilde, idari adem-i merkezîyetçilik ilkesine göre ilde yerel mevzuat çıkartabilir. İl meclisleri tüzel kişiliği haiz ve mali açıdan bağımsızdırlar. İl meclisi, meclis başkan veya vekili tarafından temsil edilir. İl yönetimi idari adem-i merkezîyetçilik çerçevesi içinde ilin yönetilmesi için bütün ihtiyaçlardan sorumludur (21 Sayılı Bir Bölgeye Dâhil Olmayan İller Kanunu 2008).

2008 yılında 21 numaralı Valilikler Kanunu'nda iki önemli değişiklik gerçekleştirilmiştir. Bu değişikliklerden birincisi 2010 yılında kabul edilen 15 sayılı kanun değişikliği; ikincisi ve önemli olanı ise 2013 yılında yürürlüğe giren 19 sayılı kanun değişikliğidir. Bu değişiklikler neticesinde, bazı yetkiler federal hükümetten valiliklere aktarılmıştır. (Al-Wahh, 2016, s. 8).

21 numaralı İller Kanunu'nun 45. Maddesi gereğince, Başbakanın liderliğinde "İller Arası Koordinasyon Yüksek Komisyonu" oluşturulmuştur. Bu komisyon, valiler, il meclis başkanları ve çeşitli bakanlık temsilcilerinden oluşmaktadır. Komisyon, gerektiğinde veya en az iki ayda bir Başbakanın başkanlığında toplanır. Temel görevi, belirtilen bakanlıkların yetki ve görevlerini, il düzeyindeki kuruluşlar ve personel için il yönetimlerine kademeli olarak aktarmaktır. Önceden var olan "İller Arası Koordinasyon Yüksek Komisyonu", 21 numaralı Bölgeye Bağlı Olmayan İller Kanunu'nda yapılan 2013 yılındaki 19 numaralı ikinci değişiklikle önem kazanmıştır. Bu durum, valiliklere yetki devri sürecinin gerektirdiği prosedürlerden kaynaklanabilmektedir. Bu durum da ortak işleri yürüten bir kuruluşun kurulmasını ve yetkilerinin idari birim yöneticilerine devredilmesini gerektirir. Komisyon, başbakanın daveti veya katılmayı uygun görenlerin daveti üzerine toplanır (Al-Janabi, 2017, s. 165). Ayrıca her bir bölgeye bağlı olmayan ilde bir komisyon oluşturulmasına, komisyonunsa vali ile valilikteki idari birim başkanları ile ilçe ve il meclis başkanlarının üyeliklerinden oluşmasına karar verilmiştir (Al-Wahh, 2016, s. 79).

Valiliklerdeki Koordinasyon Kurulu, idari birimler arasındaki işbirliğini sağlar ve yetkileri idari birim müdürlerine aktarır (El-Kaisi, 2013, s.59). Bununla birlikte, "İller Arası Koordinasyon Yüksek Komisyonu" ise; bakanlıkların görevlerini ve yetkilerini, illerdeki kurumları ve personeli il yönetimlerine kademeli olarak devretme temel görevine sahiptir. Bakanlıkların görevleri genellikle genel politikaları belirlemekle

sınırlıdır, ancak komisyon iller arasındaki uyumu sağlar, karşılaşılan zorlukları çözer ve federal hükümet ile yerel yönetimler arasında anayasa tarafından belirlenen ortak görevleri yerine getirmek için mekanizmalar oluşturur. Ayrıca, 123. maddede belirtilen federal hükümetin kalkınma projelerini yönetme ve il yönetimlerinin işlerini kolaylaştırma yetkisinin devri konularını da ele alır. Komisyonun görev süresinin yasa yürürlüğe girdikten iki yıl sonra tamamlanması öngörülmüştür. Eğer komisyon görevlerini tamamlamazsa, bakanlıkların tüm görev ve yetkileri otomatik olarak il yönetimlerine devredilecektir. Bununla birlikte, komisyon henüz görevini tamamlamamış ve toplantılarına devam etmektedir. Komisyon, en az iki ayda bir veya ihtiyaç duyulduğunda toplanır, toplantılarını organize etmek ve çalışmalarını takip etmek için bir tüzük oluşturmuştur (Madde 45 / 2, 2013 tarihli 19 sayılı Kanun: 2008 tarihli 21 sayılı İller Kanunu'nda yapılan ikinci değişiklik).

2013 tarihli ve 19 sayılı İl Kanunu'nundaki İkinci Değişiklik, kanunu'nun 45. maddesindeki, bakanlıkların yürüttüğü dairelerin, hizmetlerin ve uzmanlıkların (Belediyeler, Bayındırlık ve İskan, Çalışma ve Sosyal İşler, Eğitim, Sağlık, Planlama, Tarım, Maliye, Gençlik ve Spor), genel bütçeden tahsis edilen mali ödeneklerin ve personelin illere devretme yetkisini kapsar. Ancak, bu devir işlemlerinin anayasa ve ilgili kanunlarda belirtilen görevler çerçevesinde kademeli olarak gerçekleşmesi ve ilgili bakanlıkların kamu politikası planlama rolünün devam etmesi gerektirmektedir (Madde 45/1/19 Sayılı Kanun'un 2013 tarihli 19 sayılı Kanun: 2008 tarihli 21 sayılı İller Kanununda yapılan ikinci değişiklik). İllerin mali işlemlerinden sorumlu Maliye Bakanlığı dışında, yetki devri öngörülen bakanlıkların hizmet bakanlığı olduğu da belirtilmektedir (Al-Wahh, 2016, s. 23). Ayrıca, devletin birliğini korumak amacıyla güvenlik bakanlıklarının yetkileri devredilmemiştir. Böylece federal yetkilerin bakanlıklardan illere devredilmesi adımı, Irak devletinin kurulduğu 1921 yılından bu yana modern Irak tarihinde görülmemiş, idari ademi merkeziyetçilik alanında atılmış yeni bir adımdır. Dolayısıyla, valilik, yetkileri valiliğe devredilen bakanlık çalışanları için bir bakan konumuna gelmektedir.

İllere geniş yetkiler vermenin birçok avantajı ve dezavantajı bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

- **Avantajlar**

1. Merkez bakanlıklar üzerindeki yükün azaltılması.
2. Bürokrasiden ve federal hükümetle birçok yazışmadan kaçınarak kamu işlerinin ve projelerin hızlı bir şekilde tamamlanması.
3. Yerel yönetimlerdeki idari sistem, yerel koşulları ve bunların kalkınma ve hizmet plan ve programlarını uygulama yöntemi üzerindeki etkilerini özümseyecek şekilde daha yetenekli hale getirilmektedir.
4. Yetki devri, bölgelerde yetkinliklerin ve güçlerin geliştirilmesine, sorumluluk üstlenebilecek devlet adamlarının ve yerel uzmanlığın oluşturulmasına olanak sağlayacaktır.

- **Dezavantajlar:**

1. İller, idari ve mali olarak bakanlıklara bağlıdır. Bu durum, bakanın partisi ile valinin partisi arasındaki anlaşmazlıkların performansla olumsuz yansımaya ve başarının zorlaşmasına neden olabilir.

2. İllerin kadroları, kendilerine verilecek sorumlulukları üstlenebilmek için idari niteliklere sahip olmadığından, eğitime ihtiyaç duyar.
3. Bazı bakanlıklar, yetkilerini illere devretmeyi düşünmemekte ve yetkilerine bağlı kalmaktadır.
4. Merkezi ve yerel yönetimler arasında çoklu idari karar kaynakları bulunmaktadır (Al-Wahh, 2016, s. 57).

2008 tarihli 21 sayılı Kanun, il meclislerine yasama yetkisi tanımıştır: "İl meclisleri, Federal yönetimin görevlerini düzenleyen kanunlar ve anayasayla çelişmeyecek şekilde, idari âdem-i merkezîyetçilik ilkesine uygun olarak ilde yerel yasalar çıkarma yetkisine sahiptir." Bu durum, anayasanın illere yasama yetkisi vermediğini, aksine idari yerinden yönetim ilkesine uygun olarak geniş idari ve mali yetkiler verme çabası içinde olduğunu göstermektedir (2005 Irak Anayasası'nın 122. Maddesi 2. Fıkrası).

2008 tarihli 21 Sayılı İller Kanunu'nun 7/3. maddesinde, "idari ve mali işlerin kendilerine göre yürütülmesini sağlayacak şekilde düzenlenmesine yönelik yerel mevzuat, yönetmelikler ve talimatlar çıkarılması" hükmü yer almaktadır (İdari yerelleşme ilkesine, anayasaya ve federal yasalara aykırı olmayacak şekilde). Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte 159 sayılı 1969 yılı İller Kanunu ve düzeltmeleri, 1995 yılında çıkartılan 25 sayılı Yerel Halk Meclisleri Kanunu, belediye meclislerinin kuruluşu ve yetkileri ile ilgili olan 1964 yılında çıkarılan 165 sayılı Belediyeler İdaresi Kanunu ve Koalisyon Otoritesi'nin Yerel Yönetim Yetkileri başlıklı 71. sayılı emri ve düzeltmeleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Irak Federal Cumhuriyeti'nin mülki idare taksimatı 18 ilden oluşmaktadır. Bunların kuzey kısmında yer alan üç il (Süleymaniye, Erbil, Duhok) dışında kalan diğer 14 il, anayasaya göre bir bölgeye dâhil olmayan iller olarak adlandırılmıştır. Söz konusu iller idari âdem-i merkezîyetçilik ilkesine göre yönetilmektedir. Bu iller şöyle sıralanabilir: Basra, Zikar, Vasıt, Mutanna, Kadisiye, Kerbela, Necef, Babil, Anbar, Diyala, Selahaddin, Kerkük, Ninova (Musul) ve Meysan.

3. 2005 Anayasası Kapsamında Irak'ta İdari Âdemi Merkezîyetçiliğin Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar

2005 Irak Anayasası'nın 116. maddesi, Irak Cumhuriyeti'nin idari yönetim sistemlerini üç farklı kategoriye ayırdığını belirtmektedir. İlk olarak, bu kategorilerden biri, bölgelerin federal sistemidir ve özellikle Irak'ın kuzey bölgesi için uygulanmıştır. Bu durum anayasanın siyasi âdemi merkezîyetçilik anlayışını yansıtmaktadır. İkinci kategori ise, idari yerinden yönetim sistemidir ve bir bölgeye bağlı olmayan illerde uygulanmıştır. Bu konuda özel bir kanun olan "Bir Bölgeye Bağlı Olmayan İller Hakkında 2008 Tarihli ve 21 Sayılı Kanun" kabul edilmiştir. Üçüncü kategori ise, anayasanın 125. maddesinde belirtilen, Türkmenler, Keldaniler, Asurîler ve diğer toplulukların idari, siyasi, kültürel ve eğitim haklarını koruyan hükümleri içermekte ve bu hususlar yasal düzenlemelerle belirlenmektedir (Al-Hiti, 2011, s. 111). Bu yönetim biçimine özerklik de denilmektedir. Böylece anayasada Türkmenler, Hristiyanlar ve diğer unsurlara tanınan bu hak, bir kanunla düzenlenmektedir. Söz konusu milletler, anayasal haklarını kullanma imkanına sahip olacaklardır. Ancak, şu an için böyle bir kanun henüz çıkarılmamış ve bu nedenle bu tür mahalli idareler Irak'ta kurulmamıştır.

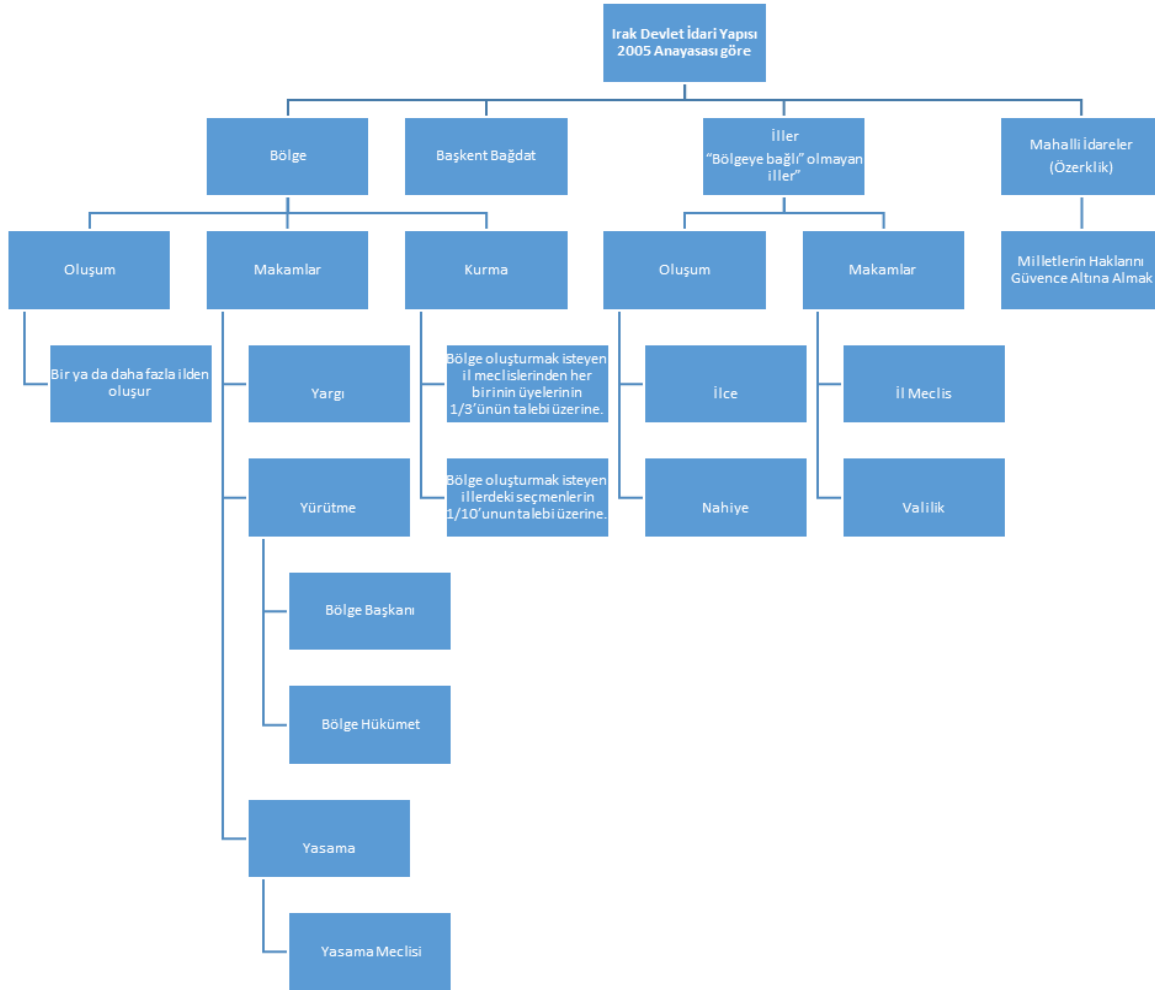
Tüm federal devletlerin deneyimlerinden farklı olarak, Irak Anayasası merkezi otoriteyi zayıflatıp idari birimleri (bölgeler, bir bölgeye bağlı olmayan iller, Başkent Bağdat,

Mahalli İdareler) güçlendirme yoluna gitmektedir (Al-Shukri, 2006, s. 41). Bu nedenle, tüm federal sistemlerde benzeri görülmeyen bu hükmün, Irak'taki uygulama deneyiminin zayıflamasına neden olduğu söylenmektedir. Örneğin, 2005 Anayasasının 121/2. maddesine göre, federal otoritenin yetki alanı dışındaki bir konuda federal yasa ile bölge yasası arasında anlaşmazlık yaşandığında, bölgesel makamlar federal yasanın uygulanmasını düzeltme yetkisine sahiptir. Bu durum, federal hükümetle yaşanabilecek anlaşmazlıklarda önceliği bir bölgeye bağlı olmayan iller, bölgeler ve valiliklere vermektedir (Ahmed, 2014, s. 32). Nitekim 2005 tarihli Irak Anayasası federal otoritelerin yetkilerini tanımlamış, diğer bütün yetkileri bölgelere ve bir bölgeye dâhil olmayan illere vermiştir. Böylece, en üst düzeyde idari ademi merkeziyetçiliğe ulaşmaya çalışmakta ve Irak'ın kuzey bölgesindeki idari ve siyasi durumu da onaylayarak federal bir bölge olarak kabul etmektedir (Madde 117 / birincisi, 2005 yılı Irak Cumhuriyeti Anayasasının) .

2005 tarihli Irak Cumhuriyeti Anayasası'nın 121/2. maddesi, *"Federal otoritenin görev alanına giren yetkiler dışındaki bir hususa ilişkin federal yasa ile bölge yasası arasında bir uyumsuzluk ortaya çıktığı takdirde, bölgesel makamlar bölgede federal yasanın uygulanmasını düzeltme hakkına sahiptir."* hükmünü içermektedir. Ayrıca, aynı maddenin üçüncü fıkrasına göre, *"Bölgelere üstlendikleri görev ve sorumlulukları yerine getirmelerine yetecek kadar federal otorite tarafından toplanan kaynaklardan adil bir pay tahsis edilir. Bu yapılırken bölgenin kaynak ihtiyaçları ve nüfusu göz önünde tutulur."* Anayasa ayrıca, kültürel, sosyal işler ve kalkınmayı takip etmek üzere Irak Büyükelçiliklerinde ve diplomatik misyonlarında bölgeler ve iller için ofisler açılmasına imkân sağlamaktadır (Madde 121/dördüncüsü, 2005 Irak Cumhuriyeti Anayasası). Anayasa, Bölgesel Hükümete de geniş yetkiler tanımaktadır. Bu yetkiler arasında, bölgesel güvenlik birimlerinin, özellikle polis, güvenlik güçleri ve bölgesel muhafızları içeren birimlerin kurulması ve örgütlenmesi gibi bölgenin tüm idari ihtiyaçlarını karşılama ve gerektiğinde müdahale etme yetkisi de bulunmaktadır (Madde 121/Beşincisi, 2005 Irak Cumhuriyeti Anayasası). Bununla birlikte, bölge ile merkezi otorite arasındaki ilişkiyi belirleyen en önemli özellik, anayasanın 114. maddesinde düzenlenen ortak görevlerin yürütülmesidir. Bu görevler arasında gümrüklerin yönetimi, elektrik enerjisi, çevre politikasının oluşturulması, kalkınma ve genel planlama politikasının belirlenmesi, genel sağlık politikasının yürütülmesi, eğitim ve öğretim politikasının uygulanması, ülke içi su kaynakları politikası gibi alanlar yer almaktadır.

Merkezi yasama organı ile yerel yönetimler arasında yasal bir çatışma söz konusudur. Örneğin, 2005 yılı Irak Anayasası'nın 112/1. maddesi, ulusal doğal kaynakların (petrol ve doğal gaz gibi) mevcut alanlarda müştereken yatırımını düzenleyen anlaşmazlığın yanı sıra, vergi ve harçları uygulama yetkisi ve bu yatırımların kapsamına ilişkin anlaşmazlıklar gibi konularda belirsizlik yaratmaktadır. Bir bölgede örgütlenmemiş olan valilikler, kendi yetki alanlarıyla ilgili mevzuat çıkarabilirler. Hem federal yasama otoritesi hem de iller, bir konuda yetkilerinin olmadığını iddia edebilmektedir. Bu durum, merkez ile valilikler arasında çatışmalara yol açabilmektedir. Belirli bir konuda yargı yetkisinin kullanılmaması, karar verilmesi gereken durumlarda birçok menfaatin zarar görmesine ve kamu yararının ihlal edilmesine veya bireylerin bazı hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesine neden olabilir. Aynı zamanda, vergi ve gümrüklerin uygulanması konusunda bir bölgeye dâhil olmayan illerin yetkisi konusunda bir ihtilaf vardır. Bu durum, merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasında çatışmaya neden olmakta; hem federal yasama organı hem de iller, acil ve ciddi durumlarda çözüm

için iki makamdan birinin müdahalesinin gerektiği konularda yetkilerinin olmadığını iddia edebilmektedir (Radi, 2005, s. 171).

Şekil: 2005 Anayasasına göre Irak Devlet İdari Yapısı

Kaynak: Araştırmacı tarafından 2005 yılı Irak Cumhuriyeti Anayasasına dayanarak hazırlanmıştır.

2005 yılı Irak Anayasası'nın 122/2 maddesi gereğince; "Bir bölgeye dâhil olmayan illere âdem-i merkeziyet ilkesi temelinde işlerini yürütebilmek için geniş idari ve mali yetkiler tanınır. Bu husus yasayla düzenlenir." Bu yasaya göre bir bölgeye dâhil olmayan illerin idari ve mali yetkileri olup kanun koyma yetkileri yoktur. Buna rağmen 2008 tarihli 21 Sayılı Bölgeye Bağlı Olmayan İller Kanunu'nun Değişiklik yapılan 2. maddesine göre ilde yasama ve denetim organı olan il meclisi, il işlerini yönetebilmesi için anayasada belirlenen merkezi hükümete özgü görevler ve federal yasalarla çelişmeyecek şekilde, idari adem-i merkeziyetçilik ilkesine uygun olarak ilde yerel mevzuat çıkartabilmektedir. Kanun koyucu, bir bölgeye bağlı olmayan illerin işlerinin idari yerinden yönetim ilkesine göre yönetildiği düşünülürken il meclislerine yasama yetkisi vermekle hata yapmaktadır. Böylece bu metin, yasa tasarısındaki bir eksikliği ve Anayasa'nın 122. maddesinde belirtilen hükümlerle tutarsızlığını ortaya koymaktadır. (Abdel Basset, 2002, s.330).

2005 yılı Irak Cumhuriyeti Anayasası, federal hükümet ile idari birimler arasındaki yetki devrini düzenleyen 123. maddede: "İki tarafın kabulü ile federal hükümet yetkilerini illere devredebilir veya aksi olabilir. Bu husus yasayla düzenlenir." denilmiştir. Fakat dışişleri gibi konularda devredilemeyecek bazı yetkilerin olması dikkat çekicidir. Oysa 123. madde tüm yetkileri sınırsız bir şekilde verirken bazılarının illere verilmemesi dikkat çekmektedir. Tüm bu değişiklikler dikkate alındığında Irak'ın yönetim yapısında yapılan temel değişikliklerle, otoritenin tek bir merkezde toplanması engellenmekte ve illerin ademi merkeziyetçilik ilkesine göre yönetilmesi, yerel yönetimler açısından önemli bir ilerleme olarak değerlendirilmektedir (Khaled, 2015, s. 411).

Sonuç olarak, Irak'taki idari âdem-i merkeziyetçilik sorunları, ülkenin yönetim yapısındaki temel zorlukları net bir şekilde gözler önüne sermektedir. Yasal mevzuatın yetersiz uygulanması, yerel yönetim eksikliği ve merkeziyetçilik ile âdem-i merkeziyetçilik arasındaki denge eksikliği gibi etkenler, bu sorunların daha da karmaşık bir hâl almasına neden olmaktadır. Bu durum, ülkenin istikrarını ve kalkınmasını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla, idari âdem-i merkeziyetçilik ilkesinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için daha net yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmakta ve merkezi ile yerel yönetimler arasındaki ilişkilerin daha sağlam bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu adım, ülkenin geleceği açısından hayati bir öneme sahiptir.

Sonuç

Irak'ta yönetimde gerçekleştirilen değişiklikler, merkezi otoritenin gücünü azaltarak illerin özerkliğini artırmıştır. Bununla birlikte, yasal mevzuatın uygulanmaması ve yerel yönetimlerin bahse konu olan eksiklikleri, bu değişikliklerin sadece kağıt üzerinde kaldığına işaret etmektedir. 2003 sonrası dönemde âdem-i merkeziyetçilikte belirgin bir ilerleme kaydedilmemiştir. Anayasa gereği yerel yönetimlere verilen yetkiler henüz tam olarak devredilmemiştir. Merkezi ve yerel yönetimler arasındaki ortak yetkilerde bir ilerleme sağlanmamıştır. Yasalardaki düzenlemelerin net olmaması siyasi ve hukuki anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Merkezi-yerel ilişkileri düzenleyecek mekanizmalar henüz belirlenmemiştir. Yerel yönetimlerin kanun yapma talebi, merkeziyetçilik ilkesini sorgulamakta ve ilişkileri karmaşık hale getirmektedir. Merkezi hükümetin yerel kontrolünün zayıflaması, merkezi sistemin başarısızlığına neden olmaktadır. Yetkilerin anayasa ile sınırlanması ve yerel yönetimlere devredilmesi tartışmalı bir konudur. İdari adem-i merkeziyetçiliği güçlendirecek yasalar eksiktir. Bu durum, merkezi ve yerel hükümetler arasındaki çekişmelerin devam etmesine yol açmaktadır.

2005 tarihli Irak Federal Cumhuriyeti'nin Anayasası'nın revize edilmesi gerekmektedir. Dengeli yapılacak bir revizyon krizleri ele almak ve istikrarı sağlamak için en uygun ve hızlı çözüm olarak kabul edilebilir. Bazı yetkilerin federasyon ve eyaletlere devredilmesi gerekmektedir. Anayasa değişiklikleriyle mevcut belirsizlikler ve açık eksiklikler giderilmelidir. Anayasa'nın 122. maddesi gibi, bazı maddeler, yereli ilgilendiren diğer yasal düzenlemelere çelişkili olduğu için değiştirilmelidir. Yetkilerin yeniden düzenlenmesi ve idari kadro ve becerilerin yerinden yönetime uygun olarak hazırlanması gerekmektedir. İdari yerelleşmeye siyasi destek sağlamanın önemi vurgulanmalıdır. Yerel meclislerin çalışmalarını ve uzmanlık alanlarını anlamayacak şekilde yerel temsilcilerin seçiminde yetkinliğe dayalı bir yaklaşım teşvik edilmelidir. Irak anayasasının petrol ve doğal gaz yasaları, merkezi ve bölgesel hükümetler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için yeniden düzenlenmelidir. Irak'taki idari merkezîyetçilik uygulaması, yönetim standartlarının iyileştirilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması amacıyla idari ve siyasi süreçlerin yeniden düzenlenmesini gerektirmektedir. Bu, daha etkili bir yönetim modelinin benimsenmesini ve vatandaşların ihtiyaçlarının daha etkin bir şekilde karşılanmasını sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Abdel Basset, Mohamed Fouad. (2002). *Yüksek Anayasa Mahkemesi'nin anayasal konulardaki yetkisi*. Manshaat Al Maarif.
- Abdul Razzak, Muhammed Nour Al Din. (1975). *Yerel Yönetim Teorisi ve Çağdaş Dünya Ülkelerindeki Uygulamaları*. Adalet Bakanlığı Kütüphanesi.
- Abdullah, Abdul-Jabbar Ahmed. (2013). *Irak'ta Federalizm ve âdemi merkeziyet*. Friedrich Ebert Stiftung.
- Ahmed, Azhar Hashem. (2014). *Federal Sistemde Merkezi Otorite ve Bölgesel Otoriteler Arasındaki İlişkinin Düzenlenmesi*. Al Markaz Al Qawmi Lil-Isıdarat Al Qanüniyah.
- Al Anbaki, Taha Hamid Hussein. (2010). *Irak idari âdemi merkeziyetçilik ve federalizm arasında*. Emirlik Stratejik Çalışmalar ve Araştırma Merkezi.
- Al Fadl, Wael Abdel-Latif. (2006). *1876'dan 2005'e kadar Irak devletinin anayasaları* (2. bs.). Kültür İşleri Ev.
- Al-Fatlawi, Ahmed Abdel Zahra Kazem. (2013). *Ademi merkeziyetçilik ve uygulamaları*. Zain yasal yayınlar.
- Al-Haidari, Diao Al-Din. (1963). *Irak'ta Yönetim ve Yöneticiler*. Esad Basın.
- Al-Hamawandi, Muhammad. (1990). *Özerklik ve İdari ve Politik Merkezi Olmayan Sistemler : Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. Dar Al-Mustaqbal Al-Arabi.
- Al-Hamdani, Sami Hassan Najm. (2014). *Yerel Yönetim ve uygulamaları*. Ulusal Yasal Yayınlar Merkezi.
- Al-Hiti, Youssef Fawaz. (2011). *İllerde Âdemi Merkeziyet ve Bölgelerde Âdemi Merkeziyet*. Irak Kitabı için Mısır Mortada.
- Ali, Amjad. (2012). *Çoğulcu Toplumlardaki Çatışmalara Çözüm Olarak: Federal Sistem*. Manshaat Al-Maarif.
- Al-Janabi, Taher Muhammad Mayeh. (2017). *Bölgesel idari âdemi merkeziyetçilik iki ucu keskin bir kılıçtır*. Dar Al-Sanhourı.
- Al-Jubouri, Maher Saleh Allavi. (1989). *İdare hukuku alanında arabulucu*. Al Musul Üniversitesi.
- Al-Shammari, Amer İbrahim Ahmed. (2013). *Irak hukukunda bölgesel merkezi olmayan yönetim: Emirlik hukukuyla karşılaştırmalı bir çalışma*. Zein Hukuk ve Edebiyat Kütüphanesi.
- Al-Shawi, Monther. (2007). *Anayasa Hukuku* (2.bs.). Al-Atak Kitap Sanayii.
- Al-Sheikhly, Abdul Razzaq İbrahim. (2001). *Yerel yönetim: karşılaştırmalı bir çalışma*. Yayıncılık, Dağıtım ve Basım için Dar Al Maysara,.
- Al-Shukri, Ali Yousef. (2006). Irak'ta yasama ikiliği: federalizmin bir gerekliliği veya teyidi: analitik bir çalışma. *İslami Üniversite Koleji Dergisi 1* (1), 1- 37.
- Al-Shukri, Ali Yusuf. (2017). *Irak Anayasal Sisteminde özeti*. Zain hukukî yayınlar.
- Al-Wahh, Firas. (2016). *Federal hükümetin yetkilerinin eyaletlere devredilmesine ilişkin düzenli kurallar*. Al-Zaqoura Basın.

- Badir, Ali Muhammed, El-Barzanji, Issam Abdel-Wahab & Al-Salami, Mehdi Yassin. (2011). *İdare hukukunun ilke ve hükümleri*. Kitap endüstrisi için Al-Atak.
- Bahr Al-Uloom, Ali Abud. (2015). *Irak'ta coğrafi federalizm ve ondan gelecekteki beklentileri*. Al-Arif Yayınları.
- Binda, Francesca, Ellis, Andrew, Fejic, Goran, Galli, Guido, Ghai, Yash ve Reilly, Ben. (2005). *Demokrasiye geçiş: Irak'ta demokratik geçiş sürecinde ana seçenekler*. International IDEA
- El-Kaisi, Hanan Muhammed. (2013). *Al-Wajiz: 2008 yılı 21 No'lu bir bölgeye dahil olmayan iller yasasını açıklarken*. Al-Sanhourî Kütüphanesi.
- Geçici Koalisyon Otoritesi'nin resmi web sitesi : <https://govinfo.library.unt.edu/cpa-iraq/bremerbio.html>
- Hadi, Riyad Aziz. (2005). *Irak'ta Parlamento: Gerçeklik ve Gelecek*. b.y.
- Hayawi, Nabil Abd al-Rahman. (ts.). *Irak Kraliyet Anayasası*. Al-A'il Matbaası.
- Hayawi, Nabil Abdul Rahman. (2006). *Irak Cumhuriyeti Anayasaları*. Hukuk Kütüphanesi.
- Ibrahim, Aseel Hamed. (27-28 Şubat 2012). *Yerinden yönetim kavramı ve Irak'ta nasıl etkinleştirileceğine dair bir vizyon*, Yerinden yönetim konferansında araştırma: Yerelleşme üzerine çalışmalar. 2. Cilt. Irak İl İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığı, Bağdat.
- Khaled, Hamid Hanoun. (2015). *İlkeler of Anayasa Hukuku ve Irak'ta Siyasi Sistemin Gelişimi* (3.bs.). Al-Sanhourî Kütüphanesi
- Mansour, Şab Toma. (1976). *İdare Hukuku, Karşılaştırmalı Bir Çalışma* (1. Cilt). Süleyman Al-Adhami Basın.
- Mevluud, Muhammed Ömer. (2009). *Federalizm ve siyasi bir sistem olarak uygulanabilirliği: Irak bir model olarak*. Üniversite Araştırma ve Yayın Vakfı.
- Obaid, Adnan Acil. (2008). Irak'ta Federal Sistem Nedir: Karşılaştırmalı Bir Anayasa Çalışması. *Karşılaştırmalı Hukuk Dergisi* (55), 3-45.
- Radi, Mazen Lilo. (2005). *İdare Hukuku*. Üniversite Basın Evi.
- Sapronova, M.A. (2012). *Geçmişte ve günümüzde Irak Anayasası: Irak'ın anayasal gelişim tarihinden*. Bağdat: Maktaba Adnan (Dr. Faleh Al-Hamdani çev.). Adnan Kütüphanesi, Maktaba Adnan. (Orijinal kitap 2006 yılında yayımlandı) .
- Sharif, Maitham Handal. Attia, Ali Hadi. (Mart 2007). *Irak valiliklerinin yetkilerinin anayasal organizasyonu* 2(4). Zikar Üniversitesi Dergisi, 189 – 201 .
- Wali, Hassan Qara. (2004). *Milliyetler ve Azınlıklar Sorununa Anayasal ve Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Uygulanan Pratik Çözümler*. Dar Al-Farabi.
- Warti, Ahmed Ibrahim. (2008). *Teori ve pratik arasındaki federal sistem: karşılaştırmalı bir çalışma*, Al-Tagheer Yayın ve Reklam Ofisi.

ISSN: 2149-8539

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Yayın Tarihi: 30.08.2024

Geliş Tarihi : 10.07. 2024
Kabul Tarihi: 26.08.2024

Bir Ontolojik Güvenlik Rekabeti Olarak Soğuk Savaş

Cold War as an Ontological Security Competition

Zeynep Öztürk

Yüksek Lisans Öğrencisi

Bursa Uludağ Üniversitesi

MA Student,

Bursa Uludağ University

zozturk2001@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-0710-9541>

İntihal/Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism detected.

Öz

Bu çalışmamızda Soğuk Savaş döneminin Ontolojik Güvenlik konsepti ile değerlendirilerek ele almaya çalıştık. Çalışmamızın amacı Soğuk Savaş sürecinin aslında bir ontolojik rekabet süreci olduğunu temellendirmek ve genel siyasi tarih yazımındaki klasik realist değerlendirmeler yerine daha post-pozitivist bir çerçevede Soğuk Savaş'ı değerlendirmektir. Ontolojik Güvenlik konsepti, 2000'li yıllarla birlikte uluslararası ilişkiler disiplinine girmiş bir teori olduğundan bu tarihin öncesiyle ilgili kaleme alınmış çalışmalarda kullanım olanağı bulamamıştır. Bu çalışmamızda bu boşluğu doldurmayı da amaçladık. Bu çalışmamızda, analiz birimi olarak devlet düzeyini tercih etmiş olup, Soğuk Savaş döneminde daha çok baskın olan Doğu (Varşova Paktı-Komünist blok) ve Batı (NATO-Liberal blok) bloklarının liderleri olan ABD ve SSCB arasındaki ikili ilişkiler esas alınmış, lider ve sistem düzeyindeki ilişkiler ikinci planda tutulmuştur. Çalışmamızın ilk kısmında genel olarak Ontolojik Güvenlik konseptinin temel varsayımlarından bahsettikten sonra Soğuk Savaş'ı Birinci Soğuk Savaş, Yumuşama (Detant) ve İkinci Soğuk Savaş dönemleri olmak üzere üç tarihsel döneme ayırarak Ontolojik Güvenlik konsepti bakış açısıyla değerlendirdik. Sonuç kısmında da Soğuk Savaş'ın bir ontolojik güvenlik rekabeti görünümünü vermesinin nedenlerini; ABD'nin ideolojisinin dünya genelinde hâkim ideoloji haline gelirken SSCB'nin ideolojisinin geçerliliğini yitirmesi, iki tarafın süreç içerisindeki kazanımlarının Realist teorisinin varsayımlarından farklı ve daha çok kimliksel olması önermelerinden hareketle tartıştık.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, Ontolojik Güvenlik, Kimlik, ABD, SSCB, Ontolojik Güvenlik Teorisi

Abstract

In this study, we tried to deal with the Cold War period by evaluating it with the concept of Ontological Security. Our study aims to ground the Cold War process as a process of ontological competition and assess the Cold War in a more post-positivist framework instead of the classical realist evaluations in general political historiography. Since the concept of Ontological Security is a theory that entered the discipline of international relations in the 2000s, it has not been used in studies written before this date. In this study, we also aimed to fill this gap. In this study, we preferred the state level as the unit of analysis. The bilateral relations between the USA and the USSR, which were the leaders of the Eastern (Warsaw Pact-Communist bloc) and Western (NATO-Liberal bloc) blocs, which were more dominant during the Cold War period, were taken as a basis. The relations at the leader and system level were kept in the background. In the first part of our study, after discussing the basic assumptions of the concept of Ontological Security in general, we divided the Cold War into three historical periods: the First Cold War, Détente and the Second Cold War. We evaluated it from the perspective of the Ontological Security concept. In the conclusion, the reasons why the Cold War gave the appearance of an ontological security competition; We discussed the propositions that while the ideology of the USA became the dominant ideology around the world, the ideology of the USSR lost its validity, and the achievements of the two sides in the process were different from the assumptions of the Realist theory and were based more on identity.

Keywords: Cold War, Ontological Security, Identity, USA, USSR, Ontological Security Theory

Araştırma & Yayın Etiği/ Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

Research & Publication Ethics This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Atıf/Citation

Öztürk, Z. (2024). Bir Ontolojik Güvenlik Rekabeti Olarak Soğuk Savaş. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 10(2), 133-150. <https://doi.org/10.25272/icps.1513629>

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Soğuk Savaş denince hepimizin aklına iki kutuplu sistem, nükleer silahlanma ve teknoloji rekabeti gelmektedir. Ancak bu rekabetlerin altında yatan ve hepsine temel teşkil eden bir başka rekabet vardır: ontolojik güvenlik rekabeti. Soğuk Savaş sürecinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında esen soğuk rüzgarların temel nedeni kendisini “hür dünyanın lideri” olarak gören kapitalist ABD ve Sosyalist dünyanın lideri konumundaki SSCB arasındaki ideoloji yarışı her iki kutup lideri için ontolojik güvenlik riski yaratmıştır. Bizim iddiamıza göre her iki kutup liderinin de en büyük tehdit algılaması budur.

Ontolojik Güvenlik Konseptine göre devletlerin de tıpkı insanlar gibi karakterleri vardır ve bu karakter süreç içerisinde inşa edilmeye devam eder. Devletler kendilerine rutinler oluştururlar ve bu rutinler bozulduğunda ve/veya kimliklerinin varlığının tehlikeye girdiğini hissettiklerinde kaygı duyarlar. Soğuk Savaş örneğinde ABD, liberal demokrasiyi ve Pazar ekonomisini, SSCB ise Sosyalizmi benimsemiştir. Her iki aktör de kendi siyasi kimliklerine yönelik diğer taraftan tehdit algısına sahiptir. Soğuk Savaş süresince bir taraf diğer tarafın ideolojisinin dünyaya yayılmasını engellemeye çalışmıştır. Soğuk Savaş sonucunda da kazanan taraf olan ABD'nin en büyük kazancı yine ideolojik olmuştur. Bu savaşın kazananının ideolojisi tüm dünyada geçerli hale gelirken kaybeden SSCB ideolojisi ile birlikte tamamen çökmüştür. Bir nevi kimliğini kaybetmiş ve Sosyalizm geçerliliğini yitirmiştir. Hatta mevcut Rusya devlet başkanı Putin, SSCB'nin çöküşünü “yüzyılın en büyük jeopolitik felaketi”(Kısacık ve Örmeci, 2018: 90) olarak nitelendirmiştir. Kısaca kimliksel ve ideolojik çıkarlar Soğuk Savaş'a temel oluştururken askeri, ekonomik ve diplomatik kazançlar bu çıkarları destekleyici unsurlar olmuşlardır.

Bu çalışmamızda devlet düzeyinde analiz yapılacak olup çalışmanın kapsamı, Soğuk Savaş'ta kutup liderleri olan ABD ve SSCB arasındaki ilişkilerle sınırlı tutulmuştur. Bunun nedeni OGK bakış açısıyla baktığımızda Ontolojik güvenliğin daha çok uluslararası entitelerle ilgili olması ve sistem veya birey düzeyinde yapılacak bir analizin OGK açısından ele alınmasının çok mümkün olmamasıdır. Bu çalışmamızda ağırlıklı olarak Ontolojik Güvenliğin kimlik ve rutin boyutları ele alınmıştır. OGK, 1990-2000'li yıllarda ortaya atılmış bir teori olduğundan gerek siyasi tarih gerek uluslararası ilişkiler kuramları literatüründe genelde bu teori çerçevesinde Soğuk Savaş sonrası ele alınmış olup, Soğuk Savaş'ı bu teori perspektifinden inceleyen çalışmaların sayısı oldukça az kalmıştır. Bu çalışma bu literatür boşluğunun doldurulmasına katkı yapmayı hedeflemektedir.

Soğuk Savaş 45 yıl gibi uzun bir süreye yayıldığından bir bütün olarak incelenmesi oldukça zordur. Bu nedenle Soğuk Savaş dönemlere ayrılarak incelenecektir. Genel bir çerçeve çizmek adına öncelikle Soğuk Savaş'ın tam başlangıç ve bitiş tarihleri belirlenerek başlanacaktır. Soğuk Savaş'ın başlangıç tarihi olarak eski İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in 5 Mart 1946 yılında Missouri- Fulton'da bulunan West Collage'de yaptığı “Demir Perde” konuşması olarak alınmıştır. Bu konuşmanın önemi Sovyet lider Josef Stalin'in 9 Şubat'ta yaptığı bir konuşmada “Doğu ve Batı arasında bir savaşın kaçınılmaz olduğunu” ifade etmesine müteakip George F. Keenan'ın Moskova'ya gönderdiği ve düşmanlık yapmaması konusunda Sovyetleri uyardığı meşhur “uzun telgraf” sonrası yapılmış olmasıdır. Churchill bu konuşmasında “demir perdenin Baltık'tan Adriyatik'e kadar kıta boyunca uzandığını”(“Winston Churchill's Iron Curtain Speech—March 5, 1946”, 2021) ifade etmiştir

ve bu sözü iki kutup arasında ontolojik tehdit algısının başladığının en önemli işareti olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitişi hakkında literatürde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bir yaklaşıma göre Soğuk Savaş 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla bitmiştir ("Milestones in the History of U.S. Foreign Relations - Office of the Historian", 2024). Bu yaklaşım Avrupa özelinde doğrudur. Zira Avrupa'da Komünizm bu hadiseyle birlikte sona ermiştir. Ancak bu çalışma Ontolojik Güvenlik açısından iki kutup lideri arasındaki ilişkilere vurgu yaptığından biz Soğuk Savaşın bitişi olarak SSCB'nin çöküş tarihi olan 31 Aralık 1991("Collapse of the Soviet Union | Causes, Facts, Events, & Effects | Britannica", 2024) tarihini kabul ediyoruz. Bu tarihi seçmemizin sebebi SSCB'nin çöküşünün ontolojik güvenlik açısından ABD'nin kimliğine yönelik tehdidin tamamen bitmesi anlamına geliyor olmasıdır. Zira Berlin Duvarı'nın yıkılması Avrupa'da Soğuk Savaş'ı bitirmiş olsa da tehdidin asıl kaynağı olan Komünizm ideolojisinin ana üssü SSCB var olmaya devam ettikçe ABD'nin tehdit algılaması tamamen bitmeyecektir. Bu tarihi kabul etmemizin bir diğer nedeni ise çalışmamızın analiz düzeyinin devlet düzeyi olması ve analizin ABD-SSCB düzleminde olmasıdır. Avrupa'daki Soğuk Savaş daha çok sistem düzeyi analizlerde işlevsel olacaktır.

Soğuk Savaş'ı dönemlere ayırma konusunda biz üçlü bir ayırma gittik. Soğuk Savaş'ı üç dönem halinde ele aldık. Bu dönemlerin ilki, 1946-1962 yılları arasında süren Birinci Soğuk Savaştır ve 1962 Küba Füze Krizi ("Cuban Missile Crisis | JFK Library", 2024)ile birlikte tarafların iş birliği yapmaları gerektiğini anlamaları ile bitmiştir. Zira ontolojik güvenlik söz konusu olunca, her iki devlet de itibarlarını korumak ve geri adım atan taraf olmamak için nükleer savaşa girmekten çekinmeyecekti. Bu durum da varoluşsal bir tehdide dönüşecekti. Soğuk Savaş'ın ikinci dönemi ise 1962-1979 yılları arasında devam eden, Küba Füze Krizinden Sovyetler Birliğinin Afganistan'ı işgaline(Collins, 1980: 55) kadar sürmüş Yumuşama (Fr. Detente) dönemidir. Bu dönemleri kimileri Richard Nixon'ın iktidara gelmesiyle başlatır ancak biz analiz düzeyimiz nedeniyle kişilerden çok devletleri kolektif olarak ilgilendiren olayları seçtik. Soğuk Savaş'ın üçüncü ve son bölümü ise 1979-1991 arası Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ile başlayan ve Sovyetlerin çöküşü ile biten dönemdir. Bununla birlikte Soğuk Savaş'ı beş veya yedi dönem olarak ayıran çalışmalar da bulunmakla birlikte Ontolojik güvenliğin yavaş değişen doğası nedeniyle bu ayrımlar kullanılmamıştır. Yukarıda yaptığımız dönemlendirme çerçevesinde her dönem OGK bakış açısıyla analiz edilecektir. Öncelikle OGK'nin gelişimine bakılacaktır.

1. Ontolojik Güvenlik Konseptinin Temel Varsayımları

Ontolojik güvenlik yaklaşımı ilk olarak bir psikiyatrist R. D. Laing tarafından ortaya atılmış, Anthony Giddens tarafından sosyolojiye aktarılmıştır(Sarı Ertem ve Düzgün, 2021: 44). Başlarda daha çok psikanaliz teorisi olarak kullanılmıştır. Uluslararası İlişkiler disiplinine girişi ise 1990'lı ve 2000'li yıllarda olmuştur. Ontolojik Güvenlik Konsepti (OGK) Uluslararası İlişkiler disiplinine uyarlayan teorisyenler içerisinde öne çıkanlar Jennifer Mitzen, Brent J. Steele ve Katarina Kinvall'dur (Mitzen, 2006. Kinvall, 2020. Steele, 2008).

Ontolojik güvenlik, güvenliğin duygusal boyutunu oluşturur ve "güvende hissetmeye" vurgu yapar. Kavram sosyal aktörlerin sosyal ve maddi çevresinde var olan devamlılık ve düzenin devamlılığa duyulan güven olarak tanımlanabilir. Ontolojik güvenlik çoğunlukla bilinç dışıdır. Var olmaktan ziyade bir sosyal düzlemde var olmakla ilgilidir. Bir aktör, devamlı

diğer aktörlerin kendisine zarar vereceğini düşünerek yaşıyorsa buna Ontolojik güvensizlik denir. Bu durum ilgili aktörün irrasyonel davranmasına neden olabilir(Giddens, 2015: 92-93). Giddens, *The Consequences of Modernity* isimli eserine ontolojik güvenliği daha çok birey üzerinden tanımlamıştır. Giddens (2015)'a göre birey gençken güvenlik ihtiyaçları karşılandığında kendisi için bir rutin oluşmuş olur. Bu rutinin devamlılığı sağlandıkça birey kendini güvende hissederek ve devamlı tetikte olmak zorunda kalmaz. Yani bir çeşit pasif savunma mekanizması geliştirmiş olur. Ontolojik Güvenlik devamlılık hissi ile yakından ilgilidir

Günlük hayatın rutinleri kişinin kendini güvende hissetmesini sağlar. Bu rutinler bozulduğunda yoğun bir kaygı tepkisi ortaya çıkar. Kişi psikolojik güvenliğini tehdit altında hisseder. Ontolojik güvenlik bilinç dışı bir olgu olsa da rutinlerin devamı bilinçli bir pratiktir ve sistemdeki her aktörün ortak çabası ile oluşur ve devam eder. Temel güven duygusu sadece rutin, bütünsellik ve ödül mekanizmaları ile ilgili olmayıp, üzerinde ustalaşılan pratikler de birer güven oluşturan bilişsel metodolojidir(Giddens, 2015: 98-99).

1.1. Uluslararası İlişkilerde Ontolojik Güvenlik Konseptinin Yeri

Ontolojik Güvenlik, oldukça yeni bir konsepttir. Henüz inşa aşamasında olduğundan bu yaklaşımı esas alarak yazılmış az sayıda çalışma bulunmaktadır. Yaklaşım, İnşacı teoriden ayrı bir teori olma süreci henüz tamamlanmamıştır(Demirci ve Şahin, 2023: 4). Ontolojik Güvenlik Konsepti, uluslararası ilişkilerde güvenliğin sadece fiziksel güvenlikten ibaret olmadığını ve devletlerin aynı zamanda istikrarlı bir benliğe sahip olmaları sayesinde güvenliklerini sağlayacaklarını konu alan bir eleştirel bir konsepttir. Uluslararası sistemde yer alan devlet ve devlet-dışı aktörlerin benlik arayışında olduklarını konu edinir. Ontolojik Güvenlik, aktörlerin devamlı ve istikrarlı bir benliğe ihtiyacı olduğunu savunur(Rumelili ve Adisönmez, 2020: 24). OGK, Giddens'in yapı ve aktörlerin birbirini karşılıklı olarak inşa ettiği tezine dayanan yapısalcı teorisinden esinlenmiştir. Devlet kendisini gerçek bir varlık olarak görmek için devamlı kolektif kimlik inşası peşinde koşar. Devletin davranışlarını kontrol etmesi için sosyal çevresiyle paylaştığı bir tabana ihtiyaç duyar. Devlet bir sosyal aktör olarak kabul edilmelidir. Bu nedenle her sosyal varlık gibi sosyal çevresinde bulunan diğer aktörlerin arasında ve karşısında bir "ben" anlayışı inşa eder(Resende ve Budryte, 2014: 16-17).

OGK, uluslararası ilişkiler disiplinine 2000'li yıllarla birlikte girmiştir ve devletlerin ontolojik güvenlik ihtiyaçlarının onları istikrar, rutinelere bağlı olma ve öz imajlarını koruma ile sağlayabileceğini ifade eder. Fiziksel güvenlik bedeninin korunmasına yönelik bir davranışken ontolojik güvenlik benliğin korunmasına yönelik bir çabadır. Bedenin güvenliği ve benliğin güvenliği ise birbiriyle ikame edilemez. Ontolojik güvenlik, tehdidin tanınması ve buna karşı koyulması üzerine kurulu olmadığından esnek bir analiz imkânı sunar(Rumelili ve Adisönmez, 2020: 25-26).

Steele, (2008) *Ontological Security in International Relations* adlı kitabında Ontolojik Güvenlik yaklaşımını üç tür sosyal eylem olarak tanıtmaktadır. Bunların ilki Ahlaki eylemlerdir. Bu tarz eylemler klasik uluslararası ilişkiler teorisinde yüksek maliyetli ve riskli görülür. İkinci sosyal eylem türü insani eylemdir. Klasik güvenlik yaklaşımlarına göre de bu gibi faaliyetler "stratejik olmayan edimler" olarak görülür. Bu durumda devletlerin bu

görüşlere rağmen neden böyle davranışlar içerisinde girdiklerini nasıl açıklarız? Bu gibi devlet davranışları nasıl rasyonel sayılır? Tam olarak burada devreye Ontolojik Güvenlik konsepti girmektedir. Devletlerin bu gibi davranışlara başvurmalarının nedeni kimliklerini koruma ihtiyacıdır. Bir devlet kendisi için inşa ettiği kimliği koruyamadığında kendi olma bilincini kaybedecektir. Böyle bir durumla karşılaşan devlet için ontolojik güvenlik fiziksel güvenlikten bile daha önemli hale gelecek ve yaptığı her şey ontolojik güvenliğini korumak adına rasyonel görünecektir(Steele, 2008: 2).

Ontolojik güvenliğe yönelik tehditler devletlerde “utanç” duygusunu tetikleyecektir. Realizm dışında post-pozitivist teoriler de farklı çıkarımlar yapmışlardır. Liberal teorisyenlere göre maliyetli ancak insani bir müdahale dahili ittifaklarda yaşanan değişimler ile ilgilidir. İnşacılar göre uluslararası sistemde yaşanan kimlik değişimi bu gibi devlet davranışlarına neden olur. Bu gibi popüler yaklaşımlarda devlet kimliği ve davranışları çoğunlukla dış dünyaya bağlı görülür. Bu da devletlerin kimliklerinin dışarıdan içeriye doğru oluşmakta olduğu imajı çizer(Steele, 2008: 3-4).

Yukarıdaki yaklaşımlar Ontolojik Güvenlik konseptine göre, aynı sistem içerisinde bulunan devletlerin neden farklı davrandıklarını açıklamada eksik kalmaktadır. Kimliğin devletin kendisinden temellenmesini savunurlar. Devletlerin kitleleri kendi çıkarları doğrultusunda konsolide ettiklerini savunan Realist teorinin aksine Ontolojik Güvenlik konsepti devletlerin konsolidasyonu kimliklerini koruma amacına yönlendirdiklerini savunur. Ontolojik Güvenlik yaklaşımı, klasik yaklaşımları yanlışlama iddiasında değildir ancak devlet davranışları hakkında daha kapsamlı bir analiz yapmayı hedefler(Steele, 2008: 5-8).

Aktörlerin dayandığı ilişkiler istikrarsızlaşınca ontolojik güvenlik zafiyeti oluşur. Bunun sonuçları genelde kaygı, hareketsiz kalma veya saldırgan davranışlardır. Ontolojik güvensizlik dediğimiz bu durum aktörlerin iç veya dış istikrarlarını kaybetmeleridir. OGK uluslararası ilişkilerde önemli olmasının nedenlerinden biri güvenliği anlamak ve anlamlandırmak adına klasik pozitivist teorilerden daha farklı bir yorum sunmasıdır. Aktörlerin fiziksel olarak güvenliklerinin sağlamak için çaba sarf ettikleri kadar ontolojik güvenliklerini de sağlamak için de çabaladıklarını söyler(Kinnvall ve Mitzen, 2017: 4-7). Böylece devlet istikrarlı bir kimliğe sahip olan tutarlı bir aktöre dönüşür. Uluslararası sistemde çevre sosyal olma olgusunun temelini oluşturur(Resende & Budryte, 2014, s. 19). İkinci olarak OGK, devletlerin istikrarlı bir kimlik oluşturma ve devam ettirme kapasitelerini analizin merkezi olarak alır(Kinnvall ve Mitzen, 2017: 5).

Ontolojik güvenlik hem rekabet hem de iş birliği süreçlerinde kurulabilir. Zira çatışma da bir çeşit rutindir(Rumelili ve Adisönmez, 2020: 30). Rutinler üzerine ilgili aktörün tam olarak kontrolü yoktur. Rutinler sosyal ortam içinde de inşa edilir ve bu inşa süreci sürekli(Resende ve Budryte, 2014: 17). Ontolojik güvenlik içsel dışsal ve öteki ile etkileşim içerisinde oluşan karakterin sürdürülmesi ile ilgilidir. OGK “devlet karakterine” vurgu yapar. Aynı zamanda devletlerin üyesi oldukları uluslararası örgüt-blokların da karakterini yansıttıklarına değinir(Rumelili ve Adisönmez, 2020: 31). Örneğin bu çalışmanın da konusuyla ilgili olarak Doğu-Batı bloklarına üye olan devletlerin dahil oldukları blokların karakterini yansıttıkları söylenebilir. Uluslararası ilişkilerde OGK ilk kez Steele tarafından kullanılmıştır. OGK’ne göre bir devlet geçmişte yaptığı bir şeyden dolayı özür dilemek

istememez çünkü özür dilemenin ona hiçbir maddi-fiziksel zararı olmasa dahi kimliği zedelenmiş olacaktır. Yani ontolojik güvenliğinden endişe ettiği için böyle davranır(Rumelili ve Adisönmez, 2020: 33)

2. Ontolojik Güvenlik Tehdidinin Başlangıcı (1946-1962)

Soğuk Savaş'ı Ontolojik Güvenlik perspektifiyle ele almaya başlamadan önce genel bir çerçeve çizmek adına, Ontolojik Güvenlik açısından önemli olduğumu düşündüğümüz olayları bir tablo halinde sıralayarak Ontolojik Güvenlik yaklaşımının hangi boyutlarıyla ilgili olduklarını bir tablo halinde vermeyi uygun gördük.

Tablo.1: Soğuk Savaş Olaylarının OGK ile Bağlantısı

Soğuk Savaş Olayı	Ontolojik Güvenlik Boyutu
Berlin Ablukası	Kimlik
Marshall Planı-Truman Doktrini	Rutin
Kominform'un kurulması	Kimlik
NATO/Varşova Paktı'nın kurulması	Kimlik
Kore Savaşı	Rutin
Vietnam Savaşı	Kimlik-itibar
Nükleer Silahlanma	Rutin
Küba Füze Krizi	Kimlik-itibar
Prag Baharı	Kimlik-rutin
SALT Görüşmeleri	Kimlik-Rutin
Yıldız Savaşları	Kimlik-Onur
Glasnost-Perestroyka	Kimlik-Rutin

2.1. Avrupa'da İdeolojik Rekabet

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin ve SSCB'nin de ontolojik güvenlik anlamında bir sorunu yoktur. İki devlet de savaştan galip ayrılmış ve aynı taraftadırlar(Best, Hanhimaki, Maiolo, ve Schulze, 2020: 244). Soğuk Savaş Berlin'den çıkmıştır. 1948 yılında ABD, İngiltere ve Fransa ekonomik bütünleşmenin sağlanması için işgal bölgelerinde bir Alman hükümeti kurulmasını kararlaştırmışlardır. Buna SSCB, Berlin'i abluka altına alarak karşılık vermiştir. Berlin Ablukası olarak bilinen bu tarihsel olay Soğuk Savaş'ın ilk döneminde yaşanan en önemli gerginliktir. Abluka 1949 yılında kadar sürmüş ve SSCB krizi tırmandırarak Batı'yı buradan çıkarmak istemiştir. 12 Mayıs 1949 günü ablukanın kalkmasıyla(Özdal ve Karaca, 2019: 278) Batı Almanya'da Federal Almanya Cumhuriyeti (FAC) kurulmuştur.

FAC'nin kurulmasının nedeni devlet kimliği ile ilgilidir. OGK'ne göre her devletin en temel ihtiyacı bir kimliktir ve istikrarlı bir karakter oluşturmaları için devletlerin sağlıklı bir benlik algısına ihtiyaçları vardır(Kinnvall ve Mitzen, 2017: 4). Bu dönemde ABD ve Batılı güçler savaş sonrası yeni bir kimlik inşası sürecinde bulunmaktaydılar. Bu inşa süreci ise FAC üzerine etkiye bulunmuştur. Bu işgal bölgesinin oluşturulması Doğu Almanya'da Sovyetlerin

kendi işgal bölgelerinde yaptıklarından duyulan kaygının sonucudur. 1946 yılında SSCB Doğu Almanya Komünist Partisi ve Sosyal Demokrat Partiyi birleşmeye zorlamış ve Sosyalist Birlik Partisi'ni kurdurmuştur. ABD cephesinde bu girişimler SSCB'nin Almanya'nın tamamında Sosyalist bir yönetim kurmak ve Almanya'yı topyekûn kendi uydusu yapma girişimi olarak algılanmıştır(Best vd., 2020: 245). OGK bağlamında bunun nedeni devletlerin birbirlerinin karakteri konusunda tam ve net bilgi sahibi olamamalarıdır. Ancak birbirlerinin kimlikleri ile ilgili çıkarım yapma şansına sahiptirler(Mitzen, 2006: 359). Avrupa, ABD ve SSCB arasında bir tampon bölge konumundadır ve ABD açısından Sosyalizmin bu tampon bölgede yayılması kimliğine yönelik bir tehdittir. ABD Batı Avrupa'nın da Sosyalizmin etkisi altına girmesinden endişe etmektedir.

Buna karşılık ABD, kendi müttefiklerini elinde tutmak amacıyla resmi adı Avrupa Ekonomik Kalkınma Paketi (AEKP) olan yaygın bilinen adıyla Marshall Planı'nı devreye soktu. Yukarıdaki sebepten dolayı SSCB'de Kapitalizmin kendi müttefiklerine sıçramasından duyduğu kaygıyla Doğu Almanya Cumhuriyeti'ni (DAC) kurarak karşılık verdi. Böylece Demir Perde kurulmuş oldu. Eski İngiltere Başbakanı Churchill'in 1946 yılında Missouri'de yaptığı Demir Perde konuşması da bu durumu ortaya koyuyordu(Best vd., 2020: 247). Bu tabloda da anlaşılacağı gibi Marshall planı ABD'nin bütçesinden para çıkmasına neden olmuştur ancak ABD kimliğini ve rutinlerini korumak adına bunu göze almıştır. Böyle yapmasının sebebi devletlerin rutinlerinin devam ettirme amacıyla irrasyonel politikalar da izleyebilecek olmasıdır(Rumelili ve Adisönmez, 2020: 26). Bununla birlikte Marshall Yardımının gönderilmesi Avrupa'nın savaş sonrası kalkınması amacına yönelikmiş gibi görünse de aslında Liberal ideolojinin bölgede devamını sağlamaktır. Avrupa iç dinamikleri güçlü bir kıtadır ve bu yardımlara ne kadar ihtiyaçları olduğu da tartışmaya açıktır.

Bu sırada Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya gibi devletler, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya tarafından işgal edilmiştir. Bunun üzerine halklar Almanlara karşı ciddi bir direniş hareketine girişmişlerdir. Direnişçilerin başında genelde Komünistler vardır. Balkan ülkelerindeki direniş hareketleri bu nedenle SSCB tarafından da desteklenmiştir. Ordu ve polis teşkilatı üzerinde SSCB etkin bir kontrol tesis etmiştir(Vernadsky, 2011: 526).

ABD'nin ise dış politikası henüz rasyonel bir düzlem izlemektedir ve temel amacı Kızıl Ordu'nun İkinci Dünya Savaşında elde ettiği bölgelerin ilerisine geçmesinin engellenmesidir(Best vd., 2020: 251). Dönemin Sovyet uzmanı George Keenan'ın meşhur uzun telgraf adlı yazısıyla dönemin ABD başkanı Truman'ın dış politikasında SSCB tehdidi güvenlikleştirilmiş oldu. Keenan telgrafta SSCB'nin Doğu Avrupa'yı ele geçirse de bunu yeterli bulmayacağını ve Batı Avrupa'ya da genişleyerek ABD'yi çevreleyeceğini, bunun önüne geçilebilmesi için ABD'nin SSCB'yi aynı şekilde çevrelemesi gerektiğini ifade ediyordu. Bunun üzerine harekete geçen ABD hükümeti Avrupa'da kendi ideoloji ve rutinlerini paylaşan devletlere yönelen bu tehdidi doğrudan kendine yönelmiş gibi algılamış ve halkına SSCB'nin kabul edilemez davranışlarını anlatmaya başlamıştır. Ulus adına karar alan devlet, ulusun ontolojik tehdit algısını kendi ontolojik tehdit algısıyla aynı düzleme çekmek için elitlerin amaçları belli bir anlatı vasıtasıyla ulusa kabul ettirilerek ulus konsolide edilir(Rumelili ve Adisönmez, 2020: 31-32).

1947 yılında ABD, Marshall Planı ve Truman Doktrinini devreye soktu. Buna karşı SSCB'nin Molotov yardımı gibi girişimleri olmuş ancak çok ses getirmemiştir(Özdal ve Karaca, 2019: 275). ABD aynı yıl içerisinde Ortak Savunma ve Yardım Programını kurarak müttefiklerine

güvenlik konusunda destek vermeye başlamıştır. SSCB buna Kominform'u kurarak karşılık vermiştir(Riasanovski ve Steinberg, 2016: 581). Kominform'un amacı Sosyalist ülkeler arasında istihbarat ve bilgi akışını sağlamaktır. Ancak Komünist iş birliği 1948 yılında SSCB-Yugoslavya ilişkilerinin krize girmesiyle akamete uğramıştır(Riasanovski ve Steinberg, 2016: 582). Görüldüğü gibi her iki kutup da birbirlerinin davranışlarını birbirlerine karşı taklit etmektedirler. Bunun en büyük sebebi kimlik ve rutin olarak diğerinden aşağı görünmemektir. Böyle bir görüntü devletlerin itibarını zedeleyecek ve güvenilirliğini azaltacaktır.

ABD ve SSCB'nin Avrupa'daki güç mücadelesinin ekonomik ve askeri yönünden ziyade ideolojik yönü ağır gelmektedir. Zira Avrupa İkinci Dünya Savaşı sonrası merkez olmaktan çıkmış, güç dengesi kıta Avrupa'sından Doğu-Batı düzlemine kaymıştır. Sonuç olarak Avrupa iki büyük gücün periferisi durumuna düşmüştür. Her iki güç de kendi kimliklerini güçlendirmek ve rutinlerini bozucu olarak gördükleri karşı grubun ideolojisini kendilerinden uzak tutmaya çalışmaktadırlar. Çevreleme politikasının temelinde yatan amaç budur.

2.2. Ontolojik Rekabetin Bloklaşması

1949 yılında ABD, İngiltere, Kanada, Fransa, Benelux ülkeleri, Portekiz, Lüksemburg, Norveç, Danimarka, İzlanda ve İtalya toplamda 12 devlet Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü'nü (NATO) kurdular(Riasanovski ve Steinberg, 2016: 581). Örgütün amacı doğudan gelebilecek bir Sovyet saldırısına karşı üye devletlerin korunmasıydı. SSCB'den bu oluşuma 6 yıl sonra karşılık geldi. 14 Mayıs 1955'te SSCB; Çekoslovakya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, DAC ve Arnavutluk Varşova Paktını oluşturdu(Sander, 2000: 271). Paktın amacı olası bir NATO saldırısına karşı Doğu Avrupa ülkelerini korumak olarak belirlenmiş olsa da asıl amacı Tito'nun "yerli Komünizminin" yani ulusçu, bağımsız akımların blok içerisine yayılmasını engellemektir. Daha sonra Brejnev Doktrini ile birlikte kontrol sıklaştırılacaktır(Sander, 2000: 272). Bu girişimler de daha çok kimlikle ilgili bir görüntü vermektedir. Zira Batı, kimliğini NATO üzerinden, SSCB de Varşova Paktı üzerinden güçlendirmekte ve kendilerine yakın aktörleri bu şekilde yönlendirmektedirler. ABD özgür dünyanın SSCB de Komünist dünyanın koruyuculuğunu üstlenmiştir. Bu iki paktın amacı yalnızca karşı taraftan gelebilecek bir saldırıyı engellemekten ziyade içeriden gelebilecek olası tehditleri de bertaraf ederek kimliği koruma ve rutini devam ettirme amacına hizmet etmektedir. Yukarıda bahsedilen "yerli Komünizm" akımı bunun en önemli örneğidir. Bu gibi durumlarda devletler "kaos içerisinde bir düzen" oluştururlar ve çatışma onların yeni rutini haline gelir. Güvenlik ikilemi karşılıklı bir olgudur ve ortak kabule dayanır(Mitzen, 2006: 360).

2.3. İdeolojik Sıcak Çatışmalar

Soğuk Savaş esnasında iki sıcak çatışma yaşanmıştır. Bu bölgelerde ideolojik rekabet vekil aktörler üzerinden sıcak çatışmaya dönüşmüştür. Bunun ilk örneği Kore Savaşı'dır. Kore savaşı Soğuk Savaş'ın ilk sıcak çatışmasıdır(Özdal ve Karaca, 2019: 310-311). Bu çatışmanın Ontolojik Güvenlik açısından önemi, iki kutup liderinin "öz-anlatıyı sürdürebilme" kapasitelerinin ilk kez teste tabi tutulmasıdır. Zira aktörler kriz ile birlikte yaşanan değişimi sahip olduğu karaktere entegre etme kapasitesi sınanmıştır(Demirci ve Şahin, 2023: 20).

Dönemin ABD başkanı Dwight Eisenhower, Kore'deki savaş bitirilmezse ABD'nin arkasındaki blok desteğini kaybedebileceğinden endişeleniyordu. Avrupalı müttefiklerinin zaten kırılan

olan desteğini tamamen kaybetme korkusu, savaşın artık bitirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte Kore, ABD'nin mutlak zafer kazanmasını gerektirecek kadar önemli bir bölge olarak görülmemiştir. Bunun ontolojik güvenlik açısından değerlendirilmesi, tüm savaşın öncelikli amacının SSCB'ye karşı psikolojik üstünlük kazanacak ve karşı tarafın rutinlerinin bozulmasını sağlayacak kadar ilerlemek olmasıdır.

Bir diğer neden ise Komünistlerin beklentilerini boşa çıkarma çabası olarak görülebilir. Zira SSCB yönetimi, ABD'nin Asya üzerinde baskısını artıracaklarını beklemekteydi(Stueck, 2009: 572-573).

Kore Savaşı'nın çok bilinmeyen bir psikolojik yönü de bulunmaktadır. 1953 yılında Central Intelligence Agency (CIA) tarafından Psikolojik Strateji Kurulu (Psychological Strategy Board) kurulmuştur. Bu kurulun amacı SSCB'nin gücünün propaganda yoluyla azaltılmasıdır. Kurulun çalışmaları sonucunda Kremlin liderlerinin asıl amacının Marksist ideolojiye olan tutkunluktan ziyade rejiminin devamını sağlayarak psikolojik konsolidasyon sağlamak olduğu tespit edilmiştir. Yani ontolojik güvenlik konsepti yaklaşımına göre öz-anlatısını devam ettirmek ve kimliksel güvenliğini sağlamak amacıyla hareket etmektedir. Savaş halinin devam etmesi durumunda SSCB geri adım atmaktan ziyade uyduları üzerindeki hakimiyetini artıracaktır. Savaş alanında askeri üstünlüğü halihazırda elinde tutan ABD, bloğunun konsolidasyonunu tamamlayarak savunma pozisyonuna geçme kararı almıştır Böylece önemli bölgelerde SSCB yayılcılığı azaltılacaktır(Stueck, 2009: 574-575).

Yaşanan savaşın sonucu bir tarafın lehine sonuçlanmıştır. Kaybeden taraf yani SSCB, ortaya çıkan sonucu öz kimliğine ve anlatısına entegre etme konusunda zorluklarla karşılaşmıştır. Ontolojik güvenlik açısından önemli olan bir diğer yönü ise ABD'nin Komünizm ile topyekûn mücadele etmeye başlamasına neden olmasıdır. Kore savaşı Vietnam Savaşı ile de bağlantılıdır. Zira Kore Savaşı, ABD'nin Vietnam'a müdahalesinin de önünü açmıştır. Böylelikle ABD, öz-anlatısını pekiştirmiş ve kendi dünya görüşünü paylaşan aktörler arasında popülaritesi artmıştır. Bununla birlikte Kore Savaşı, SSCB'nin Varşova Paktı'nı kurmasını da teşvik etmiştir. Kore Savaşı Batı Bloğunun lehine sonuçlanmış ve Komünist blok içerisinde SSCB'ye karşı güvensizlik ve tepkilere neden olmuştur(Özdal ve Karaca, 2019: 312-313).

Kore Savaşı'ndan yaklaşık on yıl sonra yaşanmış olsa da Vietnam Savaşı Kore Savaşının devamı niteliğinde sayılabilir. Vietnam 1954 yılında kuzey ve güney olarak ikiye bölünmüştür. Kuzey Vietnam'ın başkenti Hanoi, Güney Vietnam'ın ise başkenti Saygon'dur. Hanoi SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti ile, Saygon ise ABD ile müttefiktir. 1959 yılında Kuzey Vietnamlılar Ulusal Kurtuluş Cephesi veya bilinen adıyla Vietkong ayaklanmasını başlattılar. Ayaklanma sonrası Güney Vietnam'ın düşmek üzere olduğunu gören ABD bölgeye askerlerini yolladı(Neale, 2017: 15). Savaş Soğuk Savaş'ın geneline yayılmış ve 1975 yılına kadar sürmüştür. ABD burada mutlak zafer elde edememiş ve sonunda Saygon'un düşmesiyle başarısız olmuştur.

Vietnam Savaşı, ABD'nin itibarının zayıflamasına neden olmuştur. Bir gerilla grubu görüntüsü veren Vietkong askerlerini yenememiş olması ABD'nin "hür dünyanın lideri" pozisyonunu sarsmıştır. Ancak aynı durum Kore Savaşında SSCB için de geçerlidir. Devletler ontolojik güvenliklerini yükseltmek için istikrarlı bir devlet kimliği oluşturmaya ve korumaya çalışırlar(Kinnvall ve Mitzen, 2017: 6). Bu bölgelerdeki savaşlar da istikrarlı devlet kimliğini dünyanın neresinde olursa olsun korumak için yaşanmıştır. Her iki devlet de bu iki

savaşta ideolojik ve kimliksel saiklerle ilerlemişlerdir. Zira ne Vietnam'da ne de Kore'de ekonomik açıdan getirisi olacak önemli bir doğal kaynak için çatışılmamıştır. Askerî açıdan da Vietnam, ABD anakarasına uzak olmakla birlikte SSCB ile Kuzey Kore'nin çok kısa bir kara sınırı bulunmaktadır. Bu durumda en önemli kazanç ideolojik yani ontolojik olmaktadır.

2.4. Nükleer Psikolojik Rekabet

Soğuk Savaşta en önemli rekabet konularından biri de şüphesiz nükleer silahlardır. Nükleer silahlar realist bakış açısıyla bakıldığında fiziksel güvenliği korumak için varlar gibi görünse de ontolojik güvenlik boyutu fiziksel güvenlikten çok daha fazladır. ABD, ilk nükleer silahları 1945 yılında Japonya'da kullanması üzerine Krusçev, hemen nükleer silah çalışmalarının başlaması talimatını vermiştir. SSCB'nin ilk atom bombası 29 Ağustos 1949'da Kazakistan'da patlatılmıştır. Bu bomba, ABD'nin Nagazaki'de kullandığı Fat Man isimli bombaya çok benzemektedir. Bunun böyle olmasının sebebi Komünist Parti üyesi Kalus Fuchs'un casusluk faaliyetleridir. Fuchs, Amerikan nükleer silah programında çalışırken orada bulunan Sovyet ajanlarına nükleer silahlarla ilgili teknik bilgileri sızdırmıştır. SSCB'nin bu kadar kısa sürede nükleer silah yapmasının temel nedeni de budur.

Fuchs, birden fazla devletin nükleer silaha sahip olması halinde ikinci vuruş gücü oluşacağını ve bu nedenle kimsenin bu silahları kullanmaya cesaret edemeyeceğini tahmin etmiştir. Bu yüzden bilgi sızdırmıştır (Aras, 2019: 16). 1949 yılında ABD'nin nükleer silah tekeli kırılmıştır. Bu tür silahlara başvurma tekeli ABD'nin elinden çıkınca ABD psikolojik üstünlüğü kaybetmiştir. O da bu üstünlüğü nükleer silahları daha sofistike hale getirerek geri kazanmaya çalışmıştır. 1952 yılında ABD ilk hidrojen bombasını patlatmıştır. Ancak ABD'nin üstünlüğü uzun sürmemiş ve 1953 yılında SSCB de hidrojen bombası geliştirmiştir. İki güç birbiriyle denk gibi görünse de ortada büyük bir dengesizlik vardı. Nükleer bomba taşıyabilecek bombardıman uçağı envanterine bakıldığında SSCB, ABD'den oldukça geride kalmıştı.

1957 yılında SSCB'yi öne geçirecek önemli bir gelişme yaşanmıştır. SSCB ilk kıtalar arası balistik füzeyi test etmiştir. Sputnik adı verilen insansız uzay aracı Sputnik-1 isimli uyduyu uzaya taşımıştır. Uzaya çıkabilecek güçte bir füzenin ABD'yi vurabilmesi su götürmez bir gerçektir. Böylece SSCB, bombardıman uçağı eksikliğini başka bir yöntemle kapatmış ve hatta ABD'nin önüne geçmiştir. Bir nükleer gücün bir diğer nükleer güce saldırması durumuna bu gücün de kendisine karşı nükleer silah kullanması tehlikesi nedeniyle bu silaha başvurmaması anlamına gelen dehşet dengesi böylelikle kurulmuştur (Aras, 2019: 17).

Dehşet dengesi adından da anlaşıldığı gibi psikolojik bir dengedir. Realist yoruma göre nükleer silahlar nispi gücü maksimize etmek için elde edilir ancak bu silahlar yalnızca iki kez kullanılmıştır ve ABD nükleer tekeli elinde bulundururken kullanılmıştır. Dehşet dengesi kurulduktan sonra kimse kullanmaya cesaret edememiştir. Bu durumda nükleer silahlar bir ontolojik güvenlik sağlama aracına dönüşmüştür. Eğer koşullar aktörün yerleşik davranış kalıplarının devamlılığını engeller ve aktör rutininin devamını engelleyen durumlar ortaya çıkınca kaygı duyar (Rumelili ve Adisönmez, 2020: 26). Bir aktör bir diğer aktörün nükleer üstünlüğü ele geçirdiğini görünce rutinleri bozulmuş olur ve rutinlerinin eskisi gibi devam etmesini onu dengeleyerek sağlar. Nükleer silahlar devletlerin saldırı kapasitelerini artırmaktadır ancak Ontolojik Güvenliğin saplanması açısından; prestij kazandırma, bloğunda konsolidasyon sağlama, güvenlik rutinini devam ettirme gibi getirileri vardır.

Realist yorum burada sadece nispi saldırı kapasitesi üzerinde durmakta ve silahlanmanın getirilerinin tamamını açıklamakta eksik kalmaktadır.

Nükleer silahlanma açısından en önemli olan bir diğer olay Küba Krizidir. 1 Ocak 1959'da Küba'da Fidel Castro bir darbeyle iktidara gelmiştir. Amerikan karşıtı politikaları zamanla Komünizmi benimsemesine neden olmuştur. Castro ABD'nin kimliğinin devamlılığı için bir tehdit haline gelmiştir. Bunun üzerine ABD, Castro'yu devirmek için hemen harekete geçmiş ve Domuzlar Körfezine saldırı planları yapmıştır. ABD, Kübalıların kendilerini sevinçle karşılayacaklarını, halkın ve ordunun Castro'nun baskılarından bıkmış olduklarını ve kendilerini destekleyeceklerini düşünmüşlerdir. Bu düşünce çok yanlıştır çünkü Domuzlar Körfezi çıkarması tam anlamıyla bir hezimetle sonuçlanmıştır. Bu hezimet sonucu ABD büyük itibar kaybına uğramıştır. Basının da ABD'yi işgalci olarak göstermesi ABD'yi daha da kötü duruma düşürmüştür(Spainer, 1992: 125-126). ABD için itibar kaybı buradaki askeri kayıptan daha ağır olmuştur.

ABD'nin yenilgisini fırsat bilen SSCB, Küba'ya füze fırlatma rampaları inşa etmeye başlamıştır. Amerikalılar Sovyetlerin böyle bir şeye cesaret edebileceğini düşünmüyorlardı çünkü Küba ABD anakarasına oldukça yakındır. Füze fırlatma rampaları U-2 casus uçakları tarafından tesadüfen keşfedilmiştir. Bu aşamada Krusçev, ABD'nin bunun için savaşmayacağını düşünmekteydi. ABD'nin önemli çıkarları için dahi savaşmayacağını varsaymaktaydı. Bu durum yukarıda belirttiğimiz devletlerin birbirlerine niyet okuması yapmak zorunda olması durumudur. Füze rampalarının ortaya çıkmasıyla ABD saldırıya açık hale gelmiştir. Böylece ABD'nin güçlü görünürken aslında ne kadar çok açığının olduğu düşünülmeye başlanmıştır. ABD'nin itibarı tamamen çökmüş ve Avrupa'daki liberal rejimlerin koruyucusu olma iddiası da sona ermiştir. Bu durumda ABD için ilk kez bloğunu konsolide etme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Geri adım atmayacağını ilan eden ABD, SSCB'ye geri adım attırarak konsolidasyon sağlamaya çalışmıştır. Krusçev'in geri adım atmasıyla kriz bitmiş(Spainer, 1992: 128-129) ve yumuşama dönemi başlamıştır.

3. Yumuşama Döneminde Ontolojik güvenlik (1962-1979)

Küba Krizinin ardından her iki devlet de yumuşamanın gerekli olduğunu düşünmüş ve bir sakinleşme sürecine girmişlerdir. Yumuşama döneminin başlamasında en önemli faktör özellikle ABD'nin rutinin Küba Krizi ile bozulması sonucu öz anlatısının artık kendi karakterini yansıtmadığını anlamasıdır. Çünkü devletler öz anlatıları bozulduğunda yeni bir öz-anlatı inşa etme yoluna giderler(Wigen, 2010: 3). SSCB cephesinde ise öz-anlatı kaybına neden olan hadise Prag Baharı'dır. Her iki devletin başkanı da yani öz-anlatılarını doktrinler yayınlarken yeniden yapılandırmaya çalışmışlardır.

3.1. SSCB'de Yumuşama

Prag Baharını ele alacak olursak en önemli yanının SSCB ve Varşova Paktı içerisinde de-Stalinizasyon sürecinin sonu olmasıdır. Bunun anlamı Brejnev idaresinin Doğu Bloku sınırları içerisindeki Komünist rejimlerde demokratikleşme hareketlerine izin vermeyeceğidir(Wojnowski, 2018: 1-2). Stalin'den sonra gelen blok içindeki nispi rahatlama burada sona ermiş ve tekrar sıkı Komünizme geçilmiştir. SSCB açısından en ufak demokratikleşme talebi kimliğin ve rutinin bozulması olarak görülmüştür. Zira demokrasi Komünizmin en büyük düşmanı olarak addedilmiştir. Bu haklı bir kaygı olabilir. Zira ilerleyen yıllarda SSCB içerisindeki demokratikleşme çabaları SSCB'nin sonunu getirecektir.

Prag Baharı süreci Çekoslovakya’da yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle Novonty hükümetinin istifa etmesi üzerine yerine Alexander Dubçek’in gelmesiyle başlamıştır. Dubçek yönetimi 1968 Nisan’ında yeni bir eylem planı kabul etmiştir. Bu eylem planında ekonomik reformlarla birlikte rejimin demokratikleştirilmesi ile ilgili adımlar da yer alıyordu. Bunun üzerine hızla yeni siyasal yapılanmalar kurulmaya, kapatılan partiler yeniden açılmaya, dini cemaat ve toplulukların tekrar faaliyete geçmeye ve siyasi mahkumlar hapisten çıkmaya başlamışlardır. Bu manzara SSCB’yi endişelendirmiştir. Komünist kimliğine karşı bir ontolojik tehdit algılaması yaşamıştır. 20 Ağustos’ta SSCB ordusu Prag’a girerek Çekoslovakya’yı işgale başlamıştır. Sovyet ordusu Dubçek ve ekibini derdest ederek Moskova’ya götürmüştür. Sovyet işgali Çekoslovakya’daki aşırı komünistlerin iktidarda önünü açmıştır (“Prague Spring | Definition, Causes, & Facts | Britannica”, 2024).

SSCB’nin algıladığı ontolojik güvenlik tehdidini bertaraf etmek için fiziksel güç kullanacak kadar ileri gitmesinin sebebi tehdit algısının büyüklüğünden kaynaklanmıştır. SSCB kendi kimliğini paylaşan diğer devletlere güven duymak istemiştir. Zira diğerlerine güven varoluş kaygılarına karşı bir aşı gibidir. Aktörün gelecekte karşılaşabileceği tehditlere karşı önsel bir koruma mekanizmasıdır. Aktörün yapma/ edimde bulunma ile ilgili sorunlara istikrarlı karşılık vermesini sağlar. Ontolojik güvenliğin inşa edildiği yer evdir. Ev, rutinlerin oluşturulduğu ve korunduğu bir yerdir. Aktör burada özgürdür çünkü kendisini başkalarına karşı korumak zorunda değildir (Kinnvall, 2004: 746-747). SSCB başını çektiği blok üyelerinin ülkelerini evi gibi görmektedir. Burada kendisini savunmak zorunda değildir çünkü zaten kendi ideolojisini paylaşan aktörlerle beraberdir. Prag Baharı SSCB’nin “evinde” ortaya çıkan ve onun kimliğiyle çelişen bir olgudur ve SSCB birden kendi evinde kendini savunmak zorunda kalmıştır.

1968 Prag Baharı sonrası Sovyetlerin Çekoslovakya’yı işgal etmeyi meşrulaştırmak için SSCB başkanı Brejnev kendi adıyla anılan Brejnev Doktrini ortaya atmıştır. Brejnev, 12 Kasım 1968 tarihinde Polonya Komünist Partisi 5. Kongresinde yaptığı konuşmada Sosyalist ülkeler için böyle müdahalelerin yapılmasının normal olduğunu, bir Sosyalist ülkede yaşananların tüm Sosyalist ülkeleri ilgilendirdiğini, Sosyalist bir ülkenin çıkarlarının tüm Sosyalist dünyanın çıkarlarına aykırı olamayacağını savunmuştur. İtalya ve İspanya Komünist partileri buna tepki vermiştir (Sönmezoğlu, Arıboğan, Ayman, ve Dedeoğlu, 2017: 142). Bu durum da SSCB’nin “kimliksel evini” koruma çabasının bir yansımasıdır. Başkalarına karşı güven duyma ihtiyacı aktörün kendi dışındaki dünyada güvende olma isteğinden kaynaklanır. Böylece aktör kimliksel tutarlılık içerisinde olur. OGK’ne göre aktör hem kendi olabilmek için bir ötekiye ihtiyaç duyar ve kendi kimliğini öteki sayesinde geliştirir. Buna mukabil kendisini ötekinin işgali altında hisseder. Kendi olma konusunda ötekinin inisiyatifine kalmıştır (Kinnvall, 2017: 96-97). SSCB, ABD ve liberal sistem karşıtlığı üzerinden bir kimlik kurgulamıştır. Ancak kendi uydu devletlerinden birinde ötekinin kimliğini benimseyen bir hareketin ortaya çıkması SSCB’nin kendini ABD’nin insafına kalmış gibi görmesine neden olduğundan sıkı komünizme geçmiştir.

3.2. ABD’de Yumuşama

SSCB gibi ABD’nin de kimliksel sorunları vardır. Vietnam’da Güney Vietnam ve ABD, Komünist Vietkonglara karşı mağlup olma sürecindedir. ABD, bu savaştan dolayı çok yorgun

düşmüş ancak savaştan bir sonuç elde edememiştir. Başkan Nixon da bunun farkındadır ve Vietnam'da yaşanan prestij kaybının daha da kötüleşmemesi için SSCB ve Doğu Blokuna karşı daha ılımlı yaklaşma gereği duymuştur. Bu yaklaşım kendisini, başkanın adıyla anılan Nixon Doktrini ile belli etmiştir. Başkan Nixon'ın Guam adalarında yaptığı bir konuşmayla ilan edilen Nixon Doktrini temelde üç ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkelerden ikincisi Ontolojik Güvenlik açısından özellikle önemlidir. Bahsi geçen ikinci ilke, ABD'nin ihtiyaç olduğunda müttefiklerine gerekli desteği sunacağı ancak bu devletlerin savunmasını doğrudan üstlenmeyeceği ilkesidir. ABD burada hür dünyanın lideri konumundan tamamen çekilmek istememekle birlikte bunu daha düşük yoğunlukla devam ettireceğini belli etmiştir. ABD'nin çöken öz-anlatısının bir tezahürüdür ve ABD için utancı tetiklemiştir. Devletler bunu ne pahasına olursa olsun bertaraf etmek isterler. (Önder, 2020: 32-33).

3.3. Silahsızlanma ve Ontolojik Güvenlik

Her ne kadar sürecin adı silahsızlanma da olsa burada sadece nükleer silahların kullanımlarına dair bir sınırlandırma vardır. Var olan nükleer silahların imhası söz konusu değildir. Bu girişimlerin amacı devletler arasındaki gergin havayı yumuşatmaktır. 17 Kasım 1969'da ABD ve SSCB arasında Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT) Helsinki'de başlamıştır. Füzesavar füze deneni ABM (Anti Ballistic Missile) savunma füzeleri ile ilgili anlaşmaya varılabılmıştır. Nihayet SALT-1 antlaşması Nixon ve Brejnev arasında imzalanmıştır. Saldırgan füze sistemleri ile ilgili taraflar yeni kıtalararası balistik füze üretmemeyi taahhüt etmişlerdir (Armaoğlu, 2020: 489-490).

Saldırgan stratejik füzelerin sınırlandırılması SALT-1'de tam olarak başarılamayınca SALT-2 için görüşmeler 21 Kasım 1972'de yeniden başlamıştır. Ancak bu defa görüşmeler önceki gibi olumlu bir havada geçmemiştir. Tarafların üstünlüğü karşı tarafa kaptırmak istememesi görüşmeleri çıkmaza sokmuştur. Uzayıp giden görüşmeler sonucunda 18 Haziran 1979'da ABD'nin yeni başkanı Jimmy Carter ve Brejnev arasında SALT-2 imzalanmıştır. Cruise füzelerinin 600 kilometreden daha uzun menzilli olanları yasaklanmıştır. Her çeşit füze için de menzil sınırlaması getirilmiştir. SALT-2 anlaşması Kongre ve çeşitli çevrelerden gelen tepkiler sonucu yürürlük kazanamamıştır. Tepki gösteren çevreler ABD'nin stratejik üstünlüğünü SSCB'ye kaptırdığını savunmuşlardır. SALT-2'nin yürürlük kazanamamasının en önemli nedeni ise 1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesidir. İşgal ile birlikte Detant sona ermiş ve antlaşma Kongre'den geçmeyerek rafa kaldırılmıştır (Armaoğlu, 2020: 491- 494).

Burada yeniden belirtelim ki ontolojik güvenlik fiziksel güvenlikle çelişebilmektedir. Zararlı bir ilişki sadece ontolojik- kimliksel güvenlik sağladığı için devam ettirilir. Silahsızlanma çabalarının sonuç vermemesinden yola çıkarak devletlerin rekabete bağımlı hale geldiğini söyleyebiliriz. Zira aktör rakibinin belli olduğu çatışmaları kendisinin ve karşı tarafın niyetlerini bilmediği bir belirsizliğe tercih eder. Rekabet devam ettikçe aktörlerin bir kişilik özelliği haline gelmekte ve aktör kendisinin "ötekisi" üzerinden tanımlamaya başlamaktadır. Bu durumda çatışmayı bitirmek ayrı bir ontolojik güvenlik sorunu olarak karşımıza çıkar (Mitzen, 2006: 342-345).

4. İkinci Soğuk Savaş Döneminde Ontolojik Güvenlik (1979-1991)

İkinci Soğuk Savaş döneminde önemli olgulardan biri Stratejik Savunma Girişimi, bilinen adıyla Yıldız Savaşlarıdır. Stratejik Savunma Girişimi, dönemin ABD başkanı Ronald Reagan

tarafından ortaya atılan ve Sovyetlerde gelebilecek potansiyel kıtalararası balistik füze saldırılarını uzayda konuşlu sinyal teknolojileri kullanarak bertaraf etmeye dayalı ütopyik bir projedir. İlk defa 23 Mart 1983'te duyurulmuştur. Geliştirilmesi ve fizibilitesi konusunda ciddi tartışmalara neden olmuştur. Ayrıca bu proje ABD için oldukça maliyetli olacaktır("Strategic Defense Initiative (SDI) | Description, History, & Facts | Britannica", 2024). Reagan için bu proje Soğuk Savaşı bitirebilecek bir projedir. Bu proje uzaydan kontrol edilen mekanizmalarla füzeleri yok edeceği için "Yıldız Savaşları" lakabını almıştır. Proje uzun yıllar iki güç arasında kurulan dengeyi bozacak ve SSCB için de büyük paralara karşılık gelecektir(Özal, 2021: 455).

SSCB'nin bu boyutta maliyetleri karşılayamayacağı ve sonunda yenilgiyi kabul edeceği düşünülüyordu. Program ilan edilir edilmez SSCB, ABD'yi güç dengesini bozmakla itham etti(Podvig, 2017: 5). SSCB o dönemde devam eden START görüşmelerine uzay silahlarının da görüşülmesi konusunda ısrar etmiş, bunun sonucunda ABD, SSCB'nin isteğini kabul etmek zorunda kalmıştır. Ancak bunun olabilmesi için önce savunmanın sınırlandırılması gerekmektedir. SSCB ABD'nin Stratejik Savunma Girişimine kendisi de benzer teknolojiler geliştirerek yanıt vererek(Podvig, 2017: 6) Kontakt projesini başlatmıştır. Kontakt projesinin temel hedefi MİG-31 tipi uçakların modifiye edilerek uzaya roket fırlatması ve ABD'nin yukarıda söze geçen uydularını vurmasıdır(Podvig, 2017: 7).

OGT'ne göre bu yaşanan rekabet onur odaklı bir rekabettir. Onur yalnızca bir başkası tarafından tasdik edilince anlamlıdır. Yani toplum içinde ifade edilen bir karakteristiktir. Onurlu davranış bir aktörün bugün kim olduğu ve yarın kim olacağına dair algıyla şekillenir(Demirci ve Şahin, 2023: 21). Burada iki güç, daha çok onurlarını korumak için çalışmıştır ve kimse davranışların rasyonel olup olmadığına bakmamıştır. Zira iki proje de rasyonellikten uzaktır.

1984 yılında Gorbaçov SSCB'de iktidara gelmiştir. (Özal, 2021: 469). Gorbaçov silahlanma yarışını tamamen bitirmek istemekteydi. Hatta bir noktada tüm nükleer cepaneliklerin imha edilmesi konusunda antlaşmalar imzalanacak noktaya gelindi ancak devletlerin kuşkuları sonucu iş birliği fırsatlarını değerlendirememeleri sonucunda antlaşma suya düşmüştür(Mitzen, 2006: 356).

Gorbaçov, önemli reformlara imza atmıştır. Bunlar Glasnost (açıklık) ve Perestroyka (Yeniden yapılanma)'dır. 1986 yılında meydana gelen Çernobil faciası Glasnost'ın tetikleyicisi olmuştur. Glasnost, SSCB içerisindeki ekonomik zorluklar ve tıkanan parti sistemini düzenlemeye yöneliktir. Gorbaçov burada siyasal yapıyı demokratikleştirmeyi amaçlamıştır(Özdal ve Karaca, 2019: 583). Bu Sosyalizmle taban tabana zıt bir uygulamadır. SSCB yıllarca karşısında durduğu yönetim felsefelerini benimsemeye başlayarak yeni kimlik inşasına girişmiştir. Perestroyka ise daha çok demokrasinin daha çok sosyalizm sağlanacağı savı üzerine kurulmuştur. 19. Parti konferansında Gorbaçov genel seçimler yapılması, seçim sisteminin demokratikleştirilmesi, Başbakanlık makamı kurulması gibi kararlar alınmıştır(Özdal ve Karaca, 2019:584-585).

SSCB, yeni bir kimlik oluşturma aşamasında dağılmıştır. Bunun en önemli nedeni kendi kimliği çöktüğünde "ötekinin kimliğini" taklit etmeye çalışmasıdır. Zira Gorbaçov'un yaptığı yeni kimlik inşasından ziyade ötekinin kimliğini kopyalamaktır. Kopyalama stratejisi büyük oranda SSCB'nin üzerine kurulu olduğu ilkelerle uyuşmayan eylemlere neden olmuştur. Böylece SSCB daha derin bir kimlik bunalımına girmiş ve buna dayanamayarak çökmüştür.

Ontolojik güvensizlik, aktörün istikrarlı bir kimlik inşasına yönelmesine neden olacaktır(Kinnvall, 2017: 97). Bu hem psikolojik hem de yapısal bir süreçtir. ABD'nin artan baskıları sonucunda Ontolojik Güvenliğini tehdit altında hissetmesi sonucu kimliğini yeniden yapılandırmaya çalışırken başarısız olmuştur.

Sonuç

Sonuç olarak Soğuk Savaş bittiğinde geriye ideolojik bir dev olan ABD kalmıştır. John Mersheimer'a göre(Centre for Independent Studies, 2021) ABD, 20. Yüzyılın ilk yarısında Faşizmi, ikinci yarısında da sosyalizmi yenmiş bir güç olmuş ve artık ABD'nin kimliği en geçerli kimlik haline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrasında da ABD birçok hukuk dışı eylemini böylelikle meşrulaştırmıştır. ABD'nin liberal-kapitalist kimliğinin en geçerli kimlik olması tarihin sonu teziyle açıklanmaktadır. Buna karşılık SSCB'nin çöküşü Komünizmin sınıfta kalması olarak yorumlanmıştır. Yukarıda bahsedildiği gibi SSCB'nin asıl çöküş nedeni kimliğini kaybetmesidir. Ekonomik anlamda sorun yaşamış da olsa bu sorunlar kimliğini korumak adına ABD ile girdiği rekabet için ciddi paralar harcamak zorunda kalmış olmasıdır. Görünür sebebi ekonomik de olsa asıl sebebi ontolojiktir.

Rekabet devam ederken her iki aktör de nükleer silahlanma, teknolojik rekabet, periferi bölgelerdeki savaşlar ve müttefiklerine çeşitli yardımlar-müdahaleler için ciddi kaynaklar ayırmışlardır. Hatta ABD bu yükü karşılamak için ciddi miktarlarda borç altına girmiştir(Özal, 2021: 507) Nükleer silah testleri sırasında yaşanan nükleer patlamalar sonucu çevre tahrip olmuştur. Bu süreçten ekonomik bir kazanç elde edilmemiş tam tersi her iki taraf için ekonomik maliyete neden olmuştur.

Soğuk Savaş, literatürde genelde araştırmacılar tarafından bazen de gayriihtiyari şekilde klasik realist bakış açısıyla ele alınır. Nükleer silahlanma yarışından dolayı askeri bir rekabetmiş gibi tahlil edilir. Ancak görüyoruz ki bu nükleer silahlar hiçbir zaman kullanılmamış ve yalnızca psikolojik üstünlüğü sağlamak amacıyla hizmet etmiştir. Aktörlerin daha çok silahlanmasının temel sebebi de bizce psikolojik üstünlük sağlamaktır çünkü bu silahlar kullanıldığında askeri bir zafer elde edilmemekte ve topyekûn bir yok oluş yaşanmaktadır. Bunun dışında iki devlet de toprak kaybetmemiş, kazanmamış, iç savaş yaşamamış veya toprakları işgale uğramamıştır. Yalnızca kısmi çatışmalar yaşanmış ve iki devletin nüfusundan sadece askeri kayıplar verilmiştir. SSCB dağıldığında toprakları üzerinde yeni devletler kurulmuş ve eski SSCB vatandaşları yerlerinden edilmeksizin hayatlarına devam etmişlerdir. SSCB toprakları yıkıma veya tahribata uğramamış, kayıtlara geçmiş bir devrim veya katliam yaşanmamıştır. Bununla birlikte bu çatışmaların yaşandığı bölgelere baktığımızda buralardaki vekalet savaşlarını coğrafi açıdan açıklamak mümkün değildir. Vietnam ve Kore örneğinde bu ülkeler ABD'ye oldukça uzaktır. Kısacası Soğuk Savaş rekabeti kimin kimliğinin daha geçerli olacağı rekabeti olarak cereyan etmiştir. Soğuk Savaş'ın öncü aktörlerinden biri ideolojik savaşı kazanarak kimliğini dünyaya yaymış ve diğerinin kimliği çökerek tarihe karışmıştır.

Kaynakça

- Aras, H. (2019). Soğuk Savaş Döneminden Günümüze Rusya'nın Nükleer Faaliyetleri ve Politikaları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 14.
<https://doi.org/10.33537/sobild.2019.10.2.2>
- Armaoğlu, F. (2020). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (28. bs). İstanbul: Kranik Kitap.
- Best, A., Hanhimaki, J., Maiolo, J., & Schulze, K. (2020). *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi* (3. baskı; T. U. Bilge, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Centre for Independent Studies (Direktör). (2021). *The New Cold War | John Mearsheimer / Tom Switzer / CIS*. Geliş tarihi gönderen
<https://www.youtube.com/watch?v=8mCzbiF5TmQ>
- Collapse of the Soviet Union | Causes, Facts, Events, & Effects | Britannica. (2024, Nisan 15). Geliş tarihi 28 Mayıs 2024, gönderen <https://www.britannica.com/event/the-collapse-of-the-Soviet-Union>
- Collins, J. J. (1980). The Soviet Invasion of Afghanistan: Methods, Motives, and Ramifications. *Naval War College Review*, 33(6), 53-62.
- Cuban Missile Crisis | JFK Library. (t.y.). Geliş tarihi 29 Mayıs 2024, gönderen <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/jfk-in-history/cuban-missile-crisis>
- Demirci, H., & Şahin, G. (2023). Uluslararası Güvenlik Literatüründe Eleştirel Bir Yaklaşım: Ontolojik Güvenlik Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19(44), 1-33.
<https://doi.org/10.17752/guvenlikstrj.1258043>
- Giddens, A. (2015). *The consequences of modernity* (Repr). Cambridge: Polity Pr.
- Kısacık, S., & Örmeci, O. (2018). *Rusya Siyaseti ve Rus Dış Politikası* (1. Basım). Ankara: Seçkin.
- Kinnvall, C. (2004). Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security. *Political Psychology*, 25(5), 741-767.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2004.00396.x>
- Kinnvall, C. (2017). Feeling ontologically (in)secure: States, traumas and the governing of gendered space. *Cooperation and Conflict*, 52(1), 90-108.
<https://doi.org/10.1177/0010836716641137>
- Kinnvall, C., & Mitzen, J. (2017). An introduction to the special issue: Ontological securities in world politics. *Cooperation and Conflict*, 52(1), 3-11.
<https://doi.org/10.1177/0010836716653162>
- Milestones in the History of U.S. Foreign Relations—Office of the Historian. (t.y.). Geliş tarihi 28 Mayıs 2024, gönderen <https://history.state.gov/milestones/1989-1992/fall-of-communism>
- Mitzen, J. (2006). Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma. *European Journal of International Relations*, 12(3), 341-370.
<https://doi.org/10.1177/1354066106067346>

- Neale, J. (2017). *Amerikan Savaşı Vietnam* (2. basım; D. Tarkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Önder, E. (2020). BAŞKANLARIN DOKTRİNLERİ ÇERÇEVESİNDE, ABD'NİN YENİ GÜVENLİK ANLAYIŞI VE SOĞUK BARIŞ. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 27-39. <https://doi.org/10.30692/sisad.660225>
- Özal, İ. B. (2021). *Kısa Soğuk Savaş Tarihi* (2. Basım). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özdal, B., & Karaca, R. K. (2019). *Diplomasi Tarihi-2* (1. bs, C. 2). Bursa: Dora.
- Podvig, P. (2017). Did Star Wars Help End the Cold War? Soviet Response to the SDI Program. *Science & Global Security*, 25(1), 3-27. <https://doi.org/10.1080/08929882.2017.1273665>
- Prague Spring | Definition, Causes, & Facts | Britannica. (2024, Mayıs 27). Geliş tarihi 02 Haziran 2024, gönderen <https://www.britannica.com/event/Prague-Spring>
- Resende, E. S. A., & Budryte, D. (Ed.). (2014). *Memory and trauma in international relations: Theories, cases, and debates* (1. bs). London: Routledge.
- Riasanovski, N. V., & Steinberg, M. D. (2016). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze* (1. basım; F. Dereli, Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- RumeliLi, B., & Adisönmez, U. C. (2020). Uluslararası İlişkilerde Kimlik-Güvenlik İlişisine Dair Yeni bir Paradigma: Ontolojik Güvenlik Teorisi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.720630>
- Sander, O. (t.y.). *Siyasi Tarih* (30. bs). İmge Yayınevi.
- Sarı Ertem, H., & Düzgün, A. N. (2021). Uluslararası İlişkiler Disiplininde Ontolojik Güvenlik Teorisi: Kavram ve Literatür Odaklı Bir İnceleme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(37), 39-83. <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrjtj.905751>
- Sönmezoğlu, F., Arıboğan, Ü., Ayman, G., & Dedeoğlu, B. (2017). Brejnev Doktrini. İçinde *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (5. basım, s. 638). İstanbul: Der Yayınları.
- Spainer, J. (1992). *American Foreign Policy Since World War II* (12. basım). Washington D.C.: Congressional Quarterly.
- Steele, B. J. (2008). *Ontological Security in International Relations* (1. bs). New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203018200>
- Strategic Defense Initiative (SDI) | Description, History, & Facts | Britannica. (2024, Nisan 17). Geliş tarihi 02 Haziran 2024, gönderen <https://www.britannica.com/topic/Strategic-Defense-Initiative>
- Stueck, W. (2009). Reassessing U.S. Strategy in the Aftermath of the Korean War. *Orbis*, 53(4), 571-590. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2009.07.007>
- Vernadsky, G. (2011). *Rusya Tarihi* (2. basım). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Wigen, E. (2010). Ontological Security in International Relations: Self-Identity and the IR State. *Internasjonal Politikk*, 68(02), 313-316. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1757-2010-02-11>

Winston Churchill's Iron Curtain Speech—March 5, 1946. (2021, Mart 5). Geliş tarihi 28 Mayıs 2024, gönderen The National WWII Museum | New Orleans website: <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/winston-churchills-iron-curtain-speech-march-5-1946>

Wojnowski, Z. (2018). The Impact of the Prague Spring on the USSR. İçinde K. McDermott & M. Stibbe (Ed.), *Eastern Europe in 1968* (ss. 71-96). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-77069-7_4

